

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПАЛАМАРЧУК ГАЛИНА ВІКТОРІВНА

УДК 343.9.01 (477.72/.74)

ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ,
ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ПЕРЕМІЩЕННЯМ ТОВАРІВ/ПРЕДМЕТІВ ЧЕРЕЗ
МИТНИЙ КОРДОН, НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Г.В. Паламарчук

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор

Орловська Наталя Анатоліївна

Одеса – 2021

АНОТАЦІЯ

Паламарчук Г.В. Кримінологічні засади запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, на сучасному етапі в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021.

У дисертації здійснено комплексне дослідження кримінологічних засад запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в Україні у контексті розуміння цих правопорушень як окремої кримінологічної групи суспільно небезпечних діянь, сучасного їх стану та обґрунтування концептуальних напрямів запобігання даним правопорушенням.

Вперше було висунуто ідею щодо виокремлення правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як кримінологічну групу правопорушень, яка включає як злочини, так і правопорушення, які відносяться до митних та адміністративних, що у сукупності виступають, переважно, видом транскордонного тіньового бізнесу. У сучасних умовах до цієї сукупності мають бути віднесені і правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через лінію розмежування, адже через фактичний контроль іншої держави, особливості контролю встановленого на лінії розмежування та правову природу цих правопорушень вони можуть бути включені у запропоновану єдину складну за змістом кримінологічну групу діянь.

Систематизовано історичний досвід розуміння правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, та запобігання даній категорії правопорушень.

Визначено історичні закономірності становлення зазначених правопорушень у якості окремого виду суспільно небезпечних діянь, основою яких була контрабанда, що визначалося як діяння, спрямоване на ухилення від сплати обов'язкових платежів. Запропоновано періодизацію запобігання цим правопорушенням (5 етапів), підставою якої є особливості їх розуміння та провідного напрямку запобіжної діяльності

Для аналізу кримінологічних засад запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в Україні на сучасному етапі запропоновано їх дослідження в економіко-кримінологічному вимірі, що пов'язано із з нестабільністю законодавчих оцінок суспільної небезпечності даних посягань та їх віднесення до правопорушень різної галузевої приналежності.

Обраний вимір дав можливість запропонувати підхід до природи цих правопорушень як виду тіньової економічної діяльності (тіньового бізнесу), який здійснюється організованими структурами, що діють в особливих локаціях – прикордонні України і суміжних держав, а також на лінії розмежування. Таке бачення дозволяє виокремити загальні характеристики всіх правопорушень, пов'язаних з переміщенням через митний кордон будь-яких товарів/предметів, та обрати концептуальний напрям запобіжної діяльності.

Так, аргументується доцільність аналізу сутності розглядуваних правопорушень рамках двох аспектів. По-перше, у рамках економічному аспекті де всі види діяльності, пов'язані із незаконним переміщенням товарів/предметів через митний кордон, а також через лінію розмежування, є частиною тіньового бізнесу (тіньової економічної діяльності), що включає суто кримінальний бізнес (переміщення предметів, які обмежені або заборонені у цивільному обігу) та нелегальну економічну діяльність (переміщення товарів).

По-друге, у нормативній оцінці певного суспільно небезпечного діяння як кримінального, адміністративного, митного правопорушення залежить від позиції законодавця та його оцінки характеристик предмету діяння, але не від природи останнього. У якості аргументу наводяться й правові позиції Європейського суду з прав людини.

Зазначено, що прикордонні місцевості межують з територіями кримінальної враженості всередині країни і піддаються можливим ризикам розповсюдження інших видів правопорушень, які мають місце у сусідніх регіонах, зазнають впливу соціально-економічних проблем, які загострюються у певних регіонах тощо.

Рівень злочинності сусідніх регіонів суттєво впливає на стан правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон. З огляду на це, наголошується, що зазначені правопорушення складають транскордонну складову делінквентності у прикордонні, яка являє більш локальний рівень порівняно з регіональним поділом. Відповідно, йдеться про територіальну специфіку суспільно небезпечної поведінки. Проявом такої територіальної специфіки делінквентності у прикордонні є транскордонна делінквентність, а на лінії розмежування – делінквентність, яка може бути охарактеризована як транстериторіальна.

Подальшого розвитку набула концепція регіональної злочинності з огляду на можливість виокремлення територіального рівня аналізу певних видів правопорушень.

Аналіз правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як виду транскордонної тіньової економічної діяльності дозволив відмежувати їх від суміжних видів тіньової економіки (нелегальної міграції, торгівлі людьми, «сірого» бізнесу тощо), а також охарактеризувати системні зв'язки цих правопорушень як єдиної кримінологічної групи діянь з корупцією та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом.

Виявлено, що вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, має характер бізнесової діяльності, яка здійснюється організованими структурами в сфері тіньової економіки, суб'єктами якої можуть бути як традиційні організовані злочинні структури (форми співучасті, притаманні організованим злочинності), так і аморфні угруповання сучасного типу (мережеві утворення з аморфною структурою, організаційна діяльність яких зосереджена в Інтернеті). Однак і ті, й інші здійснюють на професійній основі тіньову економічну діяльність на території кількох суміжних держав або через лінію розмежування.

На прикладі наркоконтрабанди та контрабанди культурних цінностей показано організаційно-функціональні особливості організованих угруповань з власними служби розвідки і контррозвідки, мережами постачальників, кур'єрів та дилерів, сучасне технічне устаткування, фінансове забезпечення та озброєння, налагоджені корупційні зв'язки з правоохоронними та контролюючими органами по обидва боки кордону. Однак, поряд із цим, тенденцією, яка відмічається фахівцями ЄС (наприклад, методологія SOCTA), є зростання питомої ваги аморфних структур. З огляду на це було запропоновано удосконалення сучасного розуміння організованої злочинності в частині аналізу таких аморфних структур, що формуються на прикордонних територіях у якості прояву усталеної форми зайнятості місцевого населення та як, загалом, сучасного виду злочинних угруповань. Вказана діяльність супроводжується встановленням стійких корупційних зв'язків між правопорушниками та контролюючими структурами.

Надано комплексну кримінологічну характеристику правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон. На підставі даних офіційної статистики, інформації економічного характеру, повідомлень засобів масової інформації охарактеризовано кількісні та якісні показники правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон в Україні, починаючи з 2005 року і до сьогодення.

Проведений кримінологічний аналіз надав підстави стверджувати про переважання порушення митних правил серед всіх зазначених правопорушень. Однак всі вони є діями з високим рівнем латентності та невизначеною ціною, адже їм як різновиду тіньового кримінального бізнесу притаманні віддалені у часі масштабні наслідки. Поряд із цим у статистичному вимірі висвітлені особливості кримінальних та адміністративних правопорушень із зазначеної групи.

Виявлено комплекс факторів, що сприяють існуванню, трансформації та розповсюдженню правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон. Ці фактори можуть бути об'єднані в блоки: географічний, економічний, соціально-психологічний, організаційно-правовий. З огляду на це до основних факторів можна віднести: в географічному блоці – активну участь у регіональному розподілі господарської діяльності, у тому числі й у сфері тіньової економіки, кримінального бізнесу; значну протяжність кордону з наявністю неконтрольованих ділянок та високим транзитним потенціалом; в економічному блоці – різницю цінової політики в Україні та суміжних країнах на певні види товарів; складну економічну ситуацію, економічні диспропорції та високий рівень безробіття); в соціально-психологічному блоці – високу криміногенну готовність населення прикордоння; в організаційно-правовому блоці – корупційну ураженість державних та правоохоронних органів; вади законодавчих конструкцій складів правопорушень, неефективну політику притягнення осіб до відповідальності.

Фактори зазначених правопорушень у сукупності з фоновими явищами через опосередкований вплив на суспільну свідомість та на особистість призводять до формування криміногенного потенціалу суспільства та криміногенної спрямованості особистості, знижують рівень особистісної антикримінальної стійкості

Виокремлено типові ознаки осіб, які вчиняють правопорушення, пов'язані із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, залежно від рольової функції, яку вони виконують у злочинних угрупованнях.

Запропоновано розуміння та аналіз делінквента – особи, яка вчиняє зазначені правопорушення. Загалом, зазначається, що відповідно, для цілей даного дослідження особа правопорушника – це фізична особа, яка характеризується відносно стійкою сукупністю соціально-психологічних якостей, що обумовлюють вчинення нею правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон. Аргументовано, що такий делінквент є видом корисливого правопорушника, чий специфічні особливості суттєво залежать від його ролі в організованій структурі та певного виду тіньового бізнесу.

Характеристика особи правопорушника передбачає її кримінологічний аналіз по основних блоках, серед яких соціально-демографічний, соціально-рольовий, соціально-психологічний, а також блок, що включає правові особливості вчинених правопорушень.

Окреслено ступінь сучасної наукової розробленості проблеми кримінологічних засад запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як теоретичного підґрунтя її вирішення.

На підставі розгляду концептуальних підходів до організації запобіжної діяльності (випередження, обмеження, усунення, захист, відвернення, припинення) та засобів її здійснення (переконання, надання допомоги, примус) зроблено висновок про плідність орієнтації на випередження, що включає комплекс загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів. Доводиться, що випередження можливе лише за умови, коли на допомогу обмеженим національним зусиллям приходить наднаціональні структури. З огляду на це представлено підхід до запобігання цим правопорушенням як до частини транскордонного співробітництва у нормативно-правовому та

організаційно-правовому контекстах та участі інститутів громадянського суспільства у запобіжній діяльності.

Обґрунтовано, що основними кроками із взаємодії мають стати встановлення реального контролю за фінансовими потоками, протидія «відмиванню» доходів, адже зазначені правопорушення є предикатними щодо відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Охарактеризовано правові інструменти запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон на сучасному етапі. Серед таких інструментів аргументовано виділення зближення законодавства України з зарубіжним в частині відповідальності за вчинення даних правопорушень та визначення запобіжних заходів відносно них. Основними вбачаються два аспекти: питання про відповідальність за порушення митних правил та питання про вдосконалення норм Кримінального кодексу України і Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Підкреслюється актуальність криміналізації контрабанди товарів у великих розмірах, адже в іншому випадку є неможливим використання методів оперативно-розшукової діяльності, що суттєво знижує ефективність запобіжної діяльності.

Вказується на перспективність є економічних заходів, концептуальною основою яких є позбавлення делінквентної діяльності економічного сенсу, зокрема, легалізація певних заборонених видів діяльності або предметів. Оскільки легалізуючи раніше заборонені види діяльності, держава може скоротити соціальну і економічну базу організованої злочинності і корупції, оскільки впаде попит на предмети/товари, які постачаються шляхом вчинення правопорушень на кордоні.

Перспективним видається створення ефективно функціонуючої міжнародної інформаційно-пошукової системи, яка дозволить координувати дії міжнародних міжвідомчих структур із розшуку і затримки правопорушників, транскордонних організованих угруповань.

Розкрито проблеми взаємодії суб'єктів запобігання правопорушенням, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон в Україні.

Зазначено, що запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон та через лінію розмежування, неможливе без налагодженої співпраці та взаємодії органів управління та правоохоронних органів, визначення координатора такої співпраці. Таким координатором визначаються підрозділи та Головне управління Державної митної служби України або новостворений орган, що має провадити налагоджену політику співпраці у питанні запобігання цим правопорушенням з наддержавними структурами – суміжними державами та європейськими регіональними організаціями – Палатою регіонів Ради Європи, Комітетом регіонів і місцевих рад ЄС, Асоціацією товариств європейських регіонів тощо.

Аргументується, що запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, вимагає удосконалення системи координації діяльності всіх силових структур, зокрема, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної фіскальної служби України тощо, особливо при реалізації положень та створенні Нової митниці. Основне в системі координації – це систематизація, централізація гласної і негласної інформації щодо виявлених процесів в злочинному світі.

Доводиться, що серед суб'єктів запобіжної діяльності важливу роль відіграє громадянське суспільство, структурними елементами якого щодо запобігання розглядуваним правопорушенням виступають інституціоналізовані (громадські структури) та неінституціоналізовані (активісти, волонтери) форми.

У цілях ефективного запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, запропоновано підхід до оцінки ролі транскордонного співробітництва та участі інститутів громадянського суспільства в частині виокремлення безпекового аспекту

транскордонного співробітництва в економічній та соціальній сферах. У рамках такого підходу вбачається за доцільне наголошувати на поступовому розвитку антикримінального потенціалу громадянського суспільства на прикордонних територіях.

Ключові слова: правопорушення, контрабанда, особа правопорушника, державний кордон, митний кордон, запобігання, корупція, організована злочинність, організовані угруповання, транснаціональність, транскордонність, тіньова економіка.

SUMMARY

Galina V. Palamarchuk. Criminological principles for the prevention of offenses related to the movement of goods/items across the customs border at present stage in Ukraine. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences on a specialty 12.00.08 - criminal law and criminology; criminal executive law. – National University «Odesa Law Academy», 2021.

The dissertation provides a comprehensive study of criminological principles of crime prevention related to the offenses of goods /objects across the customs border in Ukraine in the context of understanding these offenses as a separate criminological group of socially dangerous acts, their current state and substantiation of conceptual directions of these offenses prevention.

For the first time, the idea of combining offenses related to the movement of goods /objects across the customs border into a single criminological group of offenses was presented. This group includes both crimes and offenses related to customs and administrative, which together are mainly a type of cross-border shadow business. In modern conditions, this set should include offenses related to the movement of goods /objects across the line of demarcation, because through the actual control of another state, the peculiarities of control established on the line of demarcation and the legal nature of these offenses, they can be included in the proposed single complex in terms of criminological group of acts.

The historical experience of understanding offenses related to the movement of goods /objects across the customs border and prevention of this category of offenses has been systematized.

The historical regularities of the formation of these offenses were determined as a separate type of socially dangerous acts, the basis of which was smuggling, which was defined as an act aimed at evading the payment of mandatory payments. The periodization of prevention of this offense (5 stages) is offered, the basis of which is features of their understanding and the leading direction of preventive activity.

For analyze the criminological principles of crime prevention related to the movement of goods /objects across the customs border, in Ukraine at the present stage proposed their study in the economic and criminological dimension, which is associated with instability of legislative assessments of public danger of these encroachments and their attribution to offenses of various industries. The chosen dimension made it possible to propose an approach to the nature of these offenses as a type of shadow economic activity (shadow business), which is carried out by organized structures operating in special locations - the border of Ukraine and neighboring countries, as well as on the demarcation line. This vision makes it possible to distinguish the general characteristics of all offenses related to the movement across the customs border of any goods /objects, and to choose the conceptual direction of preventive activities.

Thus, the expediency of the analysis of the essence of the considered offenses within the limits of two aspects is argued.

First, in the economic aspect where all activities related to the illegal movement of goods /objects across the customs border, as well as across the line of demarcation, are part of the shadow business (shadow economic activity), which includes purely criminal business (movement of objects) , which are restricted or prohibited in civil circulation) and illegal economic activity (movement of goods).

Secondly, in the normative assessment of a certain socially dangerous act as a criminal, administrative, customs offense depends on the position of the legislator and his assessment

of the characteristics of the subject of the act, but not on the nature of the latter. The legal positions of the European Court of Human Rights are also cited as an argument.

It is noted that border areas border on criminal areas within the country and are exposed to possible risks of other types of offenses that occur in neighboring regions, are affected by socio-economic problems that are exacerbated in certain regions and so on.

The crime rate of neighboring regions significantly affects the state of offenses related to the movement of goods /objects across the customs border. In view of this, it is emphasized that these offenses constitute a cross-border component of delinquency in the border, which is a more local level compared to the regional division. Accordingly, we are talking about the territorial specifics of socially dangerous behavior.

The manifestation of such territorial specificity of delinquency in the border is cross-border delinquency, and on the line of demarcation - delinquency, which can be characterized as transterritorial. Thus, the concept of regional crime has been further developed given the possibility of distinguishing the territorial level of analysis of certain types of offenses.

Analysis of offenses related to the movement of goods /objects across the customs border as a type of cross-border shadow economic activity allowed to distinguish them from related types of shadow economy (illegal migration, human trafficking, "gray" business, etc.), as well as to characterize systemic links these offenses as a single criminological group of acts with corruption and money laundering.

It was found that the commission of offenses related to the movement of goods /objects across the customs border has the nature of business activities carried out by organized structures in the shadow economy, the subjects of which may be as traditional organized criminal structures (forms of complicity inherent in organized crime) and amorphous groups of modern type (network formations with an amorphous structure, the organizational activities of which are concentrated on the Internet). However, both carry out, on a professional basis, shady economic activities in the territory of several neighboring states or across the line of demarcation.

The example of drug smuggling and smuggling of cultural values shows the organizational and functional features of organized groups with their own intelligence and

counterintelligence services, networks of suppliers, couriers and dealers, modern technical equipment, financial support and armaments, established corruption ties with law enforcement and law enforcement. both sides of the border. However, along with this, a trend observed by EU experts (for example, the SOCTA methodology) is an increase in the proportion of amorphous structures. In view of this, it was proposed to improve the modern understanding of organized crime in terms of analysis of such amorphous structures that form in border areas as a manifestation of an established form of employment of the local population and, in general, the modern type of criminal groups. These activities are accompanied by the establishment of persistent corruption links between offenders and regulatory agencies.

A comprehensive criminological description of offenses related to the movement of goods /objects across the customs border is provided. Based on official statistics, economic information, and media reports, quantitative and qualitative indicators of offenses related to the movement of goods /objects across the customs border in Ukraine from 2005 to the present have been described.

The conducted criminological analysis provided grounds to claim the predominance of violations of customs rules among all these offenses. However, they are all acts with a high level of latency and an uncertain price, because they, as a kind of shadow criminal business, have long-term consequences. Along with this, the statistical dimension highlights the features of criminal and administrative offenses from this group.

A set of factors contributing to the existence, transformation and spread of offenses related to the movement of goods /objects across the customs border has been identified. These factors can be combined into blocks: geographical, economic, socio-psychological, organizational and legal.

In view of this, the main factors include: in the geographical block - active participation in the regional distribution of economic activity, including in the field of shadow economy, criminal business; significant length of the border with the presence of uncontrolled areas and high transit potential; in the economic block - the difference in pricing policy in Ukraine and neighboring countries for certain types of goods; difficult economic situation, economic

disparities and high unemployment); in the socio-psychological block - high criminogenic readiness of the border population; in the organizational and legal block - corruption damage of state and law enforcement agencies; defects of legislative constructions of corpus delicti, ineffective policy of bringing persons to justice.

Factors of these offenses in conjunction with background phenomena through the indirect impact on public consciousness and the individual lead to the formation of criminogenic potential of society and criminogenic orientation of the individual, reduce the level of personal anti-crime resilience.

The typical features of offenders related to the movement of goods /objects across the customs border, depending on the role they perform in criminal groups.

The understanding and analysis of the delinquent - the person who commits the specified offenses is offered. In general, it is noted that, for the purposes of this study, the offender is an individual who is characterized by a relatively stable set of socio-psychological qualities that cause him to commit offenses related to the movement of goods /objects across the customs border. It is argued that such a delinquent is a kind of selfish criminal, whose specific features significantly depend on his role in the organized structure and a certain type of shadow business.

Characteristics of the offender's personality involves its criminological analysis of the main blocks, including socio-demographic, socio-role, socio-psychological, as well as a block that includes the legal features of the offenses.

The degree of modern scientific development of the problem of criminological principles of crime prevention related to the movement of goods /objects across the customs border as a theoretical basis for its solution is outlined. Based on the consideration of conceptual approaches to the organization of preventive activities (anticipation, restriction, elimination, protection, prevention, termination) and means of its implementation (persuasion, assistance, coercion), a conclusion is made about the fruitfulness of anticipation, including a set of general and special criminological measures.

It turns out that anticipation is possible only if supranational structures come to the aid of limited national efforts. In view of this, an approach to the prevention of these offenses is

presented as part of cross-border cooperation in regulatory and organizational-legal contexts and the participation of civil society institutions in preventive activities.

It is substantiated that the main steps in the interaction should be the establishment of real control over financial flows, counteraction to "money laundering", because these offenses are predicate for money laundering.

Legal instruments for the prevention of offenses related to the movement of goods /objects across the customs border at the present stage are described. Among such instruments it is argued that the approximation of the legislation of Ukraine with foreign legislation in terms of liability for these offenses and the definition of precautionary measures against them. The main ones are two aspects: the issue of liability for violation of customs rules and the issue of improving the provisions of the Criminal Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Administrative Offenses.

The urgency of criminalizing the smuggling of goods on a large scale is emphasized, because otherwise it is impossible to use the methods of operational and investigative activities, which significantly reduces the effectiveness of preventive activities.

Indicates the prospects of economic measures, the conceptual basis of which is the deprivation of delinquent activity of economic meaning, in particular, the legalization of certain prohibited activities or objects. Because by legalizing previously banned activities, the state can reduce the social and economic base of organized crime and corruption, as the demand for items /goods supplied by committing offenses at the border will disappear.

The creation of an effectively functioning international information search system, which will allow coordinating the actions of international interagency structures for the search and detention of offenders, cross-border organized groups, seems promising.

It is noted that the prevention of offenses related to the movement of goods /objects across the customs border and across the line of demarcation is impossible without established cooperation and interaction of government and law enforcement agencies, determining the coordinator of such cooperation. Such a coordinator should be the units and the Main Directorate of the State Customs Service of Ukraine or the newly established body that should pursue a policy of cooperation in preventing these offenses with supranational

structures - neighboring states and European regional organizations - the House of Regions, the Committee of the Regions and local councils. Association of Societies of European Regions, etc.

It is argued that the prevention of offenses related to the movement of goods /objects across the customs border requires improvement of the system of coordination of all law enforcement agencies, in particular, the Security Service of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine, the State Fiscal Service of Ukraine, etc. New customs. The main thing in the coordination system is the systematization, centralization of public and private information about the identified processes in the criminal world.

It is proved that among the subjects of preventive activity an important role is played by civil society, the structural elements of which are institutionalized (public structures) and non-institutionalized (activists, volunteers) forms for the prevention of the considered offense.

In order to effectively prevent offenses related to the movement of goods /objects across the customs border, an approach to assessing the role of cross-border cooperation and the participation of civil society institutions in identifying the security aspect of cross-border cooperation in economic and social spheres is proposed. Within the framework of such an approach, it is considered expedient to emphasize the gradual development of the anti-criminal potential of civil society in the border areas.

Key words: offense, smuggling, identity of the offender, state border, customs border, prevention, corruption, organized crime, organized groups, transnationality, cross-border, shadow economy.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Паламарчук Г.В. Місце контрабанди в тіньовій економіці України. Вісник Національної академії правових наукових наук України. 2015. Вип. № 3. С. 116–120.
2. Паламарчук Г.В. Актуальні питання кримінологічної характеристики особи контрабандиста. Вісник Південного регіонального

центру Національної академії правових наук України. 2016. Вип. № 6. С. 150–156.

3. Паламарчук Г.В. Протидія розповсюдженню контрабанди на прикордонних територіях України. Електронний юридичний журнал. 2016. Вип. № 5. С. 90–96.

4. Орловська Н.А., Паламарчук Г.В. Наркоконтрабанда як транскордонний злочин: економіко-кримінологічний вимір. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Серія: юр. науки. 2017. Вип. № 2. С. 139–147.

5. Паламарчук Г.В., Орловська Н.А. Контрабанда в кримінологічному та кримінально-правовому вимірах. Науковий вісник Сіверщини. 2017. Вип. № 2. С. 174–180.

6. Паламарчук Г.В. Особливості причинного комплексу правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон України. Держава та регіони. Серія: Право. Вип. 4. 2019. С. 94–98.

7. Паламарчук Г.В. К вопросу о незаконном перемещении объектов дикой флоры и фауны через границы Украины. *Legea si Viata*. Кишинів, Молдова, 2019. Вип. № 11. С. 92–98.

8. Palamarchuk G.V., Neledva N.V. Offenses related of goods /items across the customs border: nature and bussines component. New tasks and directions for the development of juridical science in XXI century: collective monograph. Lviv Torun: Liha-Pres, 2019. P. 192–208. Liha-Pres is an international publishing house which belongs to the category «C» according to the classification of Research School for Socio-Economic and Natural Sciences of the Environment (SENSE) [isn: 3943, 1705, 1704, 1703, 1702, 1701; prefix Met Code: 978966397]. Official website – <http://www.sense.nl>. (Дата звернення: 08.10.2020).

9. Паламарчук Г.В. Дестабілізуючий вплив контрабанди та «сірого імпорту» на економічну систему України. Вісник Південного регіонального

центру Національної академії правових наук України. 2020. Вип. № 22. С. 134–141. 16

10. Паламарчук Г. Контрабанда – транснаціональний чи трансграничний злочин: визначення понять. Kelm: knowledge, éducation, law, management, пайка, oswiata, prawo, zarzqdzanie. Warszawa, Polska. 2020. Вип. № 4 (32). С. 104–108.

11. Паламарчук Г.В. Поняття та сучасний стан контрабанди в Україні. Право, суспільство і держава: форми взаємодії: мат. Міжнар. наук, конф.: зб. наук, праць (м. Київ, 22 січня 2015 року). Київ, 2015. С. 33–36.

12. Паламарчук Г.В. Соціальна шкідливість контрабанди: сучасна оцінка. Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.: зб. наук. праць (м. Одеса, 6–7 лютого 2015 року). Одеса, 2015. С. 24–27.

13. Паламарчук Г.В. Розвиток контрабандної діяльності в Україні: унікальний історичний досвід міста Одеса. Новітні кримінально-правові дослідження: мат. Міжнар. наук. Інтернет-конф.: зб. наук, праць (м. Миколаїв, 20 квітня 2015 року). Миколаїв, 2015. С. 129–132.

14. Паламарчук Г.В. Актуальні питання контрабандній злочинній діяльності в зоні АТО. Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики. матер. VI матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 грудня 2015 року). Одеса, 2015. С. 81–84.

15. Паламарчук Г.В. Контрабанда как вид нелегальной экономической деятельности. Борьба с преступностью: теория и практика: тезисы докладов IV Международной научно-практической конференции (г. Могилев, 25 марта 2016 года). М-во внутр. дел Респ. Беларусь, учреждение образования «Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь»; ред.кол.: Ю.П. Шкаплеров (отв. ред.) и др. Могилев: Могилев, институт МВД, 2016. С. 193–196.

16. Паламарчук Г.В. Актуальні питання правового регулювання запобігання контрабанді. Протидія злочинності в Україні: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: матер. Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Миколаїв, 26 травня 2016 року). Миколаїв, 2016. С. 158–162.

17. Паламарчук Г.В. До питання про недержавні суб'єкти запобігання. Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29 квітня 2016 року). Одеса, 2016. С. 68–71.

18. Паламарчук Г.В. Контрабанда у кримінологічному та кримінально-правовому вимірах. Кримінальне право: традиції та новації: Міжнародний круглий стіл, присвячений до дня народження видатного вченого, героя України, академіка В.В. Сташиса (м. Запоріжжя, 12 липня 2016 р.). Запоріжжя, 2016. С. 120–125.

19. Паламарчук Г.В. Особливості кримінальної відповідальності в Україні та країнах Балтії: порівняльний аналіз. Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: мат. Міжнар. наук.-практ. симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листопада 2016 року). Івано-Франківськ: Ред. видав. від-л Івано-Франківського унів-ту права ім. Короля Д. Галицького, 2016. С. 201–204.

20. Паламарчук Г.В. До питання про рівень та структуру контрабанди в Україні. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 березня 2017 року). Хмельницький, 2017. С. 342–346.

21. Паламарчук Г.В. Торгівля людьми: актуальні питання термінології. Актуальні питання боротьби з торгівлею людьми в умовах проведення антитерористичної операції (збройного конфлікту): Міжнародний круглий стіл (м. Донецьк, 18 травня 2017 року). МВС України Донецький юридичний інститут, Фонд Ганса Зайделя. Маріуполь, 2017. С. 32–36.

22. Паламарчук Г.В. Щодо криміналізації нових складів у контексті запобігання контрабанді на сучасному етапі. Актуальні питання кримінального процесу і криміналістики, удосконалення діяльності судової і правоохоронної систем: тези матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професора М.Й. Курочки (м. Сєвєродонецьк, 19 травня 2017 року). Сєвєродонецьк, 2017. С. 123–126.

23. Паламарчук Г.В. Контрабанда культурних цінностей як джерело фінансування тероризму: до постановки питання. Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права: тези матер. Всеукр. наук.– практ. конф. (м, Дніпро, 25 травня 2018 року). Дніпро, 2018. С. 143–148.

24. Паламарчук Г.В. Детермінаційний комплекс правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України. Актуальні проблеми кримінальної юстиції: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26–27 червня 2019 року). Одеса, 2019. С. 37–40.

25. Паламарчук Г.В. До питання інститутів громадянського суспільства у запобіжній діяльності щодо правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон. Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри: мат. Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 травня 2019 року). Одеса, 2019. С. 125–130.

26. Паламарчук Г.В. Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, як кримінологічна категорія. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези НІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 1 березня 2019 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 288–291.

27. Паламарчук Г.В. Щодо питання про транскордонність контрабанди. Гуманітарний інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих

учених: матеріали П'ятої матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 листопада 2019 року). Одеса, 2019. С. 67–70.

28. Паламарчук Г.В. До питання про запобігання правопорушенням, що вчиняються у прикордонні України. Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи: мат. Міжнар. наук.-практ. столу (м. Київ, 14 листопада 2019 року). Київ, 2019. С. 150–153.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
 РОЗДІЛ 1. ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПЕРЕМІЩЕННЯМ ТОВАРІВ/ПРЕДМЕТІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН, ЯК ВИД СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	14
1.1. Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон: ретроспектива дослідження та проблеми визначення	14
1.1.1. Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон: історичний досвід визначення та організації запобіжної діяльності.....	14
1.1.2. Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон: сутність та правова природа.	29
1.2 Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як транскордонний бізнес	48
 РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАННИХ З ПЕРЕМІЩЕННЯМ ТОВАРІВ/ПРЕДМЕТІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН, В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	64
2.1. Концептуальний підхід до характеристики кримінологічних показників правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.....	64
2.2. Сучасний стан правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України	70
2.3. Основні фактори вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України	93

2.4 Кримінологічний портрет особи, яка вчиняє правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України	104
--	-----

РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ПЕРЕМІЩЕННЯМ ТОВАРІВ/ПРЕДМЕТІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН, НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ	117
---	-----

3.1 Основні напрями запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон: формування підходу	117
--	-----

3.2. Правові інструменти запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України	133
--	-----

3.3. Проблеми взаємодії суб'єктів запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України	145
--	-----

ВИСНОВКИ.....	162
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	168
ДОДАТКИ.....	201

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРК – Автономна Республіка Крим;
ВЕЗ – вільна економічна зона;
ВМЗ – вільна митна зона;
ВМО – Всесвітня митна організація;
ДБР – Державне бюро розслідувань;
ДМСУ – Державна митна служба України;
ДПСУ – Державна прикордонна служба України;
ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини;
ЗЕД – зовнішньоекономічна діяльність;
КК України – Кримінальний кодекс України;
КМУ – Кабінет Міністрів України;
КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс;
КпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення;
ЛР – лінія розмежування;
КПВВ – контрольний пункт в'їзду/виїзду;
МВС України – Міністерство внутрішніх справ;
МК України – Митний кодекс;
ОЗУ – організоване злочинне угруповання;
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ООС – Операція об'єднаних сил;
ОРДЛО – Окремі райони Донецької та Луганської областей;
ПДВ – податок на додану вартість;
РНБО – Рада національної безпеки і оборони України;
СБУ – Служба безпеки України;
ТКС – транскордонне співробітництво;
ТОТ – тимчасово окуповані території;
ФЛЗ – фальсифіковані лікарські засоби;
ДФСУ – Державна фіскальна служба України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасних умовах тіньова економічна діяльність відіграє вагомий роль у створенні унікального соціально-економічного, політичного та культурного простору. Така діяльність негативно впливає на розвиток національної економіки в цілому та її стратегічних галузей, зокрема, сприяючи появі новітніх видів протиправної діяльності, які виходять за рамки національних кордонів. Такими є комплекс правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордону.

Загрозою для України на сьогодні є не лише контрабанда, а й інші правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, адже некриміналізовані форми транскордонного тіньового бізнесу спричиняють величезну економічну та політичну шкоду.

Кримінологічний аналіз зазначених правопорушень ускладнюється суперечливістю законодавчих рішень щодо низки таких правопорушень, особливостями правового статусу ТОВ. Тому перелік розглядуваних правопорушень є динамічним і включає митні правопорушення (ст.ст. 484, 485, 458-461 МК України [109]), адміністративні правопорушення (ст.88, ст.106, ч.4 ст.164, 164-13, 204-3 КпАП [92]), кримінальні правопорушення (ст.199, 200, 201-1, 203-1, 204, 240-1, 268, 300, 301, 305, 321-1, 333 КК України [94]).

Як зазначають експерти, тенденції нелегального переміщення лише товарів через митний кордон свідчать, що якщо ще у 2015 році ця сума становила близько 8 млрд дол., то у 2020 році вона, за приблизними розрахунками, збільшилася у 2 рази. Щорічні збитки бюджету від такого переміщення на сьогодні в Україні вдвічі перевищують допомогу Міжнародного валютного фонду.

Суспільна небезпечність правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, їх переважно організований характер, розподіл ролей в організованих структурах, розгалуженість та стійкість корупційних зв'язків осіб, які їх вчиняють, зумовлюють необхідність аналізу кримінологічних засад запобігання ним у сучасних умовах.

Науковим підґрунтям для підготовки зазначеної роботи та обґрунтування її результатів стали наукові праці А.М. Бабенка, О.В. Козаченка, Н.А. Орловської, О.М. Бандурки, А.Б. Благої, І.Г. Богатирьова, М.Г. Вербенського, В.В. Голіни, Б.М. Головкина, С.Ф. Денисова, О.М. Джузи, А.І. Долгової, В.М. Дрьоміна, А.П. Закалюка, М.В. Карчевського, О.Є. Користіна, Д.П. Калаянова, О.Г. Кулика, О.М. Литвинова, В.В. Лунєєва, В.О. Меркулової, А.А. Музики, А.М. Притули, А.В. Савченко, В.Я. Тація, Є.Л. Стрельцова, В.Є. Тарасенка, В.О. Тулякова, Д.В. Федоренка, В.І. Шакуна, В.Я. Конопельського, С.О. Філіппова, Г.П. Жаровської та ін.

Авторитетні фахівці заклали фундамент вивчення кримінологічних проблем, які утворюють дослідницькі контексти розвідок щодо правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, зокрема, проблем розвитку та становлення економічної злочинності, транснаціональної/транскордонної злочинності, їх організованих форм, вчення про запобігання злочинності тощо.

Традиційно багато уваги вітчизняні правники приділяли контрабанді. Так, з цієї проблематики захищена низка дисертацій: Омельчука О.М. «Контрабанда за кримінальним правом України» (2002 рік), О.В. Процюка «Кримінальна відповідальність за контрабанду» (2006 рік), Є.П. Гайворонського «Контрабанда культурних цінностей: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» (2009 рік), В.В. Сіленко «Кримінальна відповідальність за контрабанду: порівняльно-правове дослідження» (2009 рік), О.О. Кравченко «Кримінально-правова характеристика контрабанди» (2010 рік), С.О. Сороки «Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії» (2010 рік), І.М. Базярук «Кримінологічна характеристика та запобігання контрабанді в Україні» (2013 рік) тощо.

Проведені дослідження розширили уявлення про наведені види злочинності та окремі кримінальні правопорушення (злочини) у кримінально-правовому та кримінологічному вимірах, розв'язали низку питань щодо відповідальності за контрабанду, організаційно-правових, нормативно-правових та інших запобіжних заходів.

Однак правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, не розглядалися та не досліджувалися як стійка сукупність, яка набула масштабів самостійного виду транскордонного тіньового бізнесу, що суттєво впливає на ситуацію не лише у прикордонні, а й в цілому в державі. Зазначене зумовлює необхідність комплексного аналізу кримінологічних засад запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як окремої кримінологічної групи суспільно небезпечних діянь.

Зазначене зумовлює доцільність комплексного аналізу кримінологічних засад запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як окремої кримінологічної групи суспільно небезпечних діянь.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дослідження відповідає Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (затверджена постановою загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 року). Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи Міжнародного гуманітарного університету «Тенденції встановлення розвитку соціогуманітарної сфери в Україні» на 2012–2015 роки (державний реєстраційний № 0110п000678). Роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Міжнародного гуманітарного університету «Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» за 2016–2020 роки.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Міжнародного гуманітарного університету (протокол № 6 від 05 липня 2018 року)

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є формування та обґрунтування підходу до виокремлення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як окремої кримінологічної групи суспільно небезпечних діянь, аналіз кримінологічних засад запобігання ним в Україні на сучасному етапі та формування пропозицій

щодо концептуальних напрямів удосконалення запобіжної діяльності в цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації вирішувалися такі *завдання*: систематизувати історичний досвід розуміння правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, та запобігання ним;

виявити сутність та природу правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон;

розглянути їх ознаки в контексті організованої транскордонної тіньової діяльності;

сформувати підхід до аналізу кримінологічних показників правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон в Україні, та охарактеризувати кількісні та якісні показники цих правопорушень;

виявити основні фактори вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон в Україні;

узагальнити кримінологічні ознаки осіб, які вчиняють правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, виявити закономірності зв'язків між особистістю правопорушника та специфікою транскордонної тіньової діяльності;

на підставі аналізу концептуальних напрямів запобіжної діяльності визначити підхід до запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, на сучасному етапі;

охарактеризувати правові інструменти запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, та сформулювати пропозиції для вдосконалення законодавства;

розглянути проблеми взаємодії суб'єктів запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, та визначити шляхи підвищення її ефективності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері запобігання тіньовій економічній діяльності транскордонного характеру.

Предметом дослідження є кримінологічні засади запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, на сучасному етапі в Україні.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставлених мети і завдань. Методологічною основою дисертаційного дослідження є діалектичний метод пізнання дійсності, на підставі якого всі явища розглядаються в єдності їх соціального змісту і юридичної форми.

В роботі використана сукупність методів, яка складається із загальнонаукових та спеціальних інструментів дослідження. Серед них:

формально-логічний, який використано при формуванні групи правопорушень, які складають предмет дослідження (підрозділ 1.2), при визначенні підходу до кримінологічного аналізу показників зазначених правопорушень (підрозділ 2.1), при аналізі нормативно-правових актів (підрозділи 3.2, 3.3);

історичний, що дав змогу простежити становлення розуміння правопорушень, пов'язаних зпереміщенням товарів/предметів через митний кордон, та формування системи запобігання їм (підрозділ 1.1), зміну їх кількісних та якісних показників (підрозділ 2.2);

системно-структурний, який надав змогу дослідити правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як кримінологічну сукупність деліктів, встановити зв'язки цих правопорушень з іншими суспільно небезпечними явищами, а також розглянути запобіжну діяльність як систему (підрозділи 1.2, 2.1, 3.1);

конкретно-соціологічні (опитування, контент аналіз документів), які використано для визначення концептуальних напрямів запобіжної діяльності щодо правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон України (підрозділ 3.1);

статистичний, який використовувався під час вивчення емпіричних даних щодо змін кількісно-якісних показників правопорушень, пов'язаних із

переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, а також особливостей особи делінквента, який вчиняє дані правопорушення (підрозділи 2.2, 2.4);

порівняльно-правовий (компаративістський), який дав змогу вивчити позитивний досвід правового забезпечення запобігання окремим видам правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, у зарубіжних країнах (підрозділ 3.2).

Інформаційну та емпіричну базу дослідження становлять дані кримінально-правової статистики МВС, Генеральної прокуратури України, ДФСУ, ДПСУ, СБУ про стан та структуру правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон України; узагальнені статистичні дані про зареєстровані правопорушення за 2007–2020 роках; узагальнені матеріали вивчення судових рішень щодо даної категорії правопорушень; результати анкетування громадян прикордонних регіонів (загалом – 200 осіб (див. Додаток №3), узагальнені дані науково-аналітичних доповідей щодо розвитку транскордонного співробітництва Інституту регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України, звітів Європолу, EUBAM, Frontex, Управління ООН по наркотикам та злочинності тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням, в якому представлено обґрунтування виокремлення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як окремої кримінологічної групи суспільно небезпечних діянь, вивчення зазначених правопорушень та засад запобігання ним в економіко-кримінологічному вимірі.

За результатами дослідження сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, які мають наукову новизну:

вперше:

запропоновано виокремлення правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, як відносно самостійної кримінологічної сукупності суспільно небезпечних діянь, яка включає кримінальні, адміністративні та митні правопорушення і становить вид

транскордонної тіньової економічної діяльності. У сучасних умовах до цієї сукупності мають бути віднесені і правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через лінію розмежування;

представлено кримінологічний аналіз правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як виду тіньової економічної діяльності, який реалізується в особливих локаціях – прикордонні України і суміжних держав, а також на лінії розмежування;

запропоновано підхід до оцінки ролі транскордонного співробітництва та участі інститутів громадянського суспільства у запобіганні правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України в частині виокремлення безпекового аспекту транскордонного співробітництва в економічній та соціальній сферах, що дає можливість поступово розвивати антикримінальний потенціал громадянського суспільства на прикордонних територіях;

вдосконалено:

розуміння причинного комплексу правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, що передбачає поєднання факторів, притаманних економічній делінквентності, транскордонному тіньовому бізнесу та організованій злочинності;

кримінологічне вчення про особу правопорушника в частині особливостей особи, яка вчиняє правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, залежно від видів учинюваних правопорушень та організованих структур, членом яких така особа виступає;

дістало подальшого розвитку:

вивчення системних зв'язків тіньового бізнесу, організованої злочинності та корупції в частині визначення сутності правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, у тому числі тих, які вчиняються на лінії розмежування;

концептуальний підхід до протидії транскордонній злочинності в частині безпекового виміру транскордонного співробітництва та участі інститутів громадянського суспільства у запобіжній діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Дисертація має теоретико-прикладний характер, а її висновки і пропозиції становлять науковий та практичний інтерес і можуть бути використані у:

правотворчості – при розробці та вдосконаленні нормативно-правових актів у сфері державної політики щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон;

правозастосовній діяльності – в ході розробки та реалізації запобіжних програм з урахуванням специфіки конкретних територій; науково-дослідній діяльності – у кримінологічних дослідженнях проблем запобіжної діяльності (Акт впровадження в науково-дослідну діяльність та науковий процес Міжнародного гуманітарного університету; Акт впровадження в науково-дослідну діяльність та науковий процес Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (див. Додаток 2);

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін кримінально-правового циклу, вдосконаленні їх навчально-методичного забезпечення.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертацію обговорено на розширеному засіданні кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Міжнародного гуманітарного університету. Основні положення дисертації, висновки й рекомендації оприлюднені на науковопрактичних конференціях та інших наукових заходах, серед яких: міжнародні: «Право, суспільство і держава: форми взаємодії» (м. Київ, 22 січня 2015 р., «Новітні кримінально-правові дослідження – 2015» (м. Миколаїв, 20 квітня 2015 р.), «Борьба с преступностью: теория и практика» (г. Могилев, 25 марта 2016 г.), «Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри» (м. Одеса, 24 травня 2019 р.); всеукраїнські: «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті» (м. Одеса, 6–7 лютого 2015 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 18 грудня 2015 р., 29 квітня 2016 р., 26–27 червня 2019 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 3 березня 2017 р.), «Актуальні питання

кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення діяльності судової і правоохоронної систем» (м. Сєверодонецьк, 19 травня 2017 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права» (м. Дніпро, 25 травня 2018 р.); «Актуальні проблеми кримінальної юстиції» (м. Одеса, 26–27 червня 2019 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативнорозшукової діяльності» (м. Хмельницький, 26–27 червня 2019 р.); засідання круглих столів: «Кримінальне право: традиції та новації» (м. Запоріжжя, 12 липня 2016 р.), «Актуальні питання боротьби з торгівлею людьми в умовах проведення антитерористичної операції (збройного конфлікту)» (м. Донецьк, 18 травня 2017 р.); симпозіум: «Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства» (м. Івано-Франківськ, 18–19 листопада 2016 р.); семінар: «Протидія злочинності в Україні: кримінальноправові та кримінологічні аспекти» (м. Миколаїв, 26 травня 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні та практичні положення й пропозиції дисертаційного дослідження викладено у 28 наукових працях, із них 1 розділ в колективній монографії, 7 статей у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 2 статті у зарубіжних періодичних виданнях юридичного напрямку та 18 тезах доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структурно робота складається зі вступу, 3 розділів, 9 підрозділів, 2 пунктів, висновків, списку використаних джерел (290 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації становить – 222 сторінки, з яких основний зміст – 167 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПЕРЕМІЩЕННЯМ ТОВАРІВ/ПРЕДМЕТІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН, ЯК ВИД СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон: ретроспектива дослідження та проблеми визначення

1.1.1. Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон: історичний досвід визначення та організації запобіжної діяльності

Історично правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, зводилися до контрабанди. Тому видається вельми показовим ретроспективний аналіз розуміння контрабанди та запобігання їй.

Термін «контрабанда» походить від італійського «contraband» (contra - проти і bando - урядовий указ) і визначається як незаконне переміщення товарів чи інших цінностей через кордон або самі предмети, незаконно перенесені чи перевезені через кордон [91, С. 49].

Контрабанда згадується як нелегальне перевезення товарів з однієї країни в іншу в ще давньогрецьких та давньоримських істориків. Починаючи з стародавнього Вавілону, тобто з початку II тис. до н. е., в усіх державах впроваджувався огляд та збір мита з товарів, що ввозилися [279, С. 126]. Таким чином, проблематика контрабанди була щільно пов'язана з питаннями запровадження митної діяльності.

На території сучасної України поняття мита як платні за провіз товарів територією держави з'явилося за часів Київської Русі. До речі, саме тоді і виникло в слов'янській мові слово «мито» і «митник» [9, С. 4]. Проте

достеменно точних свідчень про час виникнення митної справи на території нашої держави нема, однак відповідні відомості з'явилися ще в IX столітті.

У стародавніх нормативних актах можна знайти слово «митнік» (наприклад, у ст. 37 Руської правди), що визначає певний рід діяльності зі збору торгового мита та нагляду за здійсненням правил торгівлі на торгах. Звертаючись до Острогомського митного статуту, створеного 1288 році, де говорилося про купців з різних країн (Баварії, Польщі, Чехії, Австрії та Київської Русі), можемо зазначити, що руські митники керувалися у своїй роботі європейськими митними статутами, діяли в єдиному правовому полі з західними сусідами [30, С. 106].

У Київській Русі, за свідченням історичних джерел, відомості про контрабанду датовані ще IX-X століттями, однак її визнання прийшло набагато пізніше, приблизно в XII-XIII століттях, саме тоді держава за рахунок правових заходів стала реагувати на контрабанду [9, С. 8].

Першими контрабандистами, за твердженням вчених, на Русі були іноземні купці, починаючи з представників Ганзи у Новгороді у XIII–XVI століттях, а потім й англійські купці – у XVI-XVII століттях [106].

Зрозуміло, що держава певним чином реагувала на дії контрабандистів. Наприклад, у ст. 96 Судебника 1550 року [211, С. 35-45] йшлося про необхідність таврування коней для контролю за їх продажем іноземцям. Це положення було раніше закріплено у ст. 10 Білозерської митної грамоти 1497 року Судебник 1550 року закріплював право царя на надання пільг, у тому числі і на сплату мита. Сплату податків, таким чином, було взято під контроль держави та закріплено на законодавчому рівні.

Пам'ятки історії свідчать, що першим митним порушенням було ухилення від сплати податків. І лише наприкінці XVII століття було передбачено відповідальність за контрабанду як за самостійне правопорушення.

У литовсько-польську добу в Україні у XVI – першій половині XVII століття відбулося збільшення товарообороту, що було зумовлено такими чинниками, як зменшення обсягів сільськогосподарського виробництва у

країнах Західної Європи та перетворення їх, зокрема, Великої Британії та Сполучених провінцій Нідерландів, у ринок збуту сільськогосподарської продукції та сировини, швидке зростання цін на сільськогосподарську продукцію, більш ніж на вітчизняні та іноземні промислові товари [257].

Україна залишалася ринком збуту виробів мануфактурної промисловості західноєвропейських країн.

І саме в цій сфері починає активно розгортатися контрабандна діяльність. Контрабандним шляхом вивозили сільськогосподарську сировину, закарпатські вина, полотно, пряжу, сіль, лісові матеріали, свинець, мідь, залізо, золото, срібло, металеві вироби, тканини, головні убори, скло. Імпортували промислові товари для можливих потреб заможних верств населення.

Центром реалізації контрабандних товарів був Київ. Суб'єктами зовнішньої торгівлі були переважно магнати, які мали економічні переваги над купцями і шляхтою, оскільки були звільнені від сплати мита на внутрішніх шляхах, при експорті й імпорті товарів, користувались безплатним гужовим транспортом кріпаків.

Негативне значення для розвитку торгівлі мали безліч державних і приватних митниць та зростання вартості мита. Саме через велике мито та в умовах слабкої охорони державних кордонів розпочалися масове поширення контрабанди. З метою боротьби з контрабандою у 1568 році Сейм заборонив місцевим купцям займатися імпортом товарів [257].

Значні здобутки у митній справі мали козаки Запорізької Січі, яка відіграла величезну роль у становленні України як держави.

Козацтво вело жваву торгівлю, адже запорожці жили на роздоріжжі між Україною, Литвою, Польщею і Росією, з одного боку, та Кримом і Туреччиною – з іншого. Наприклад, за договором 1649 року турецького султана «з військом запорізьким і народом руським» козаки отримали дозвіл на вільне плавання Чорним морем з усіма портами, могли в будь-який час заходити в них і скільки завгодно стояти там [110, С. 13].

У роки Української козацької держави зовнішня торгівля набула нових перспектив. Гетьманські універсали заохочували імпорту товарів, але обмежували вивіз коштовностей, коней, селітри, хліба в Польщу. Через це послабилися торговельні зв'язки України з країнами Заходу. Але активно велася торгівля з Білоруссю, Молдовою, Туреччиною, Кримом. Як свідчив архідиякон Павло Алепський у своїх записках про подорож до України у 1654 і 1656 років, митні збори на кордонах щороку приносили в державну скарбницю 100 000 червоних золотих [9, С. 23].

Московський уряд у 1649 році дав дозвіл українським купцям на безмитну торгівлю в прикордонних російських містах.

Такий самий дозвіл дав Б. Хмельницький російським купцям. Переважно контрабандним шляхом експортували худобу, конопляне прядиво, тютюн, горілку, віск, воєнну здобич, поташ, тощо.

Серед контрабандних імпортованих товарів найбільше значення мали англійські, угорські тканини, гудзики, чоловічі та жіночі панчохи, скрипки, фарфор, косметика, зброя, медикаменти, книги, мідь, географічні карти, сільськогосподарські знаряддя, вино, овочі та фрукти.

Приблизно з середини XVII століття держава починає активно запобігати розповсюдженню контрабанді. З цього ж часу починається формування законодавчої бази щодо запобігання контрабанді. Однак слід відзначити її певну особливість, адже норми, які регламентували відповідальність за контрабанду, перебували як у митних, так і в кримінальних законодавчих актах.

Так, у Соборному Уложенні 1649 року виділялася спеціальна глава IX «Про мита, про перевезення та про мости», яка включала в себе двадцять статей [106]. При цьому у ст.ст. 1, 4, 5 та 7 цієї глави безпосередньо йшлося про митні податки, про ухилення від їх сплати та про контрабандне перевезення товарів.

У прийнятому 22 квітня 1667 року Новоторговому Статуті контрабандою визнавалися не тільки порушення, пов'язані з провозом надлишкових товарів, а й з провозом заборонених до експорту чи імпорту предметів [211, С. 36]. Наприклад, приватним особам заборонялося вивозити з країни для торгівлі

хліб, пеньку, поташ, смольчук, ревінь, шовк-сирець, цінні сорти хутра тощо. Особливо виділялася контрабанда валюти.

Наближене до сучасного поняття контрабанди з'явилося у XVII – на початку XVIII столітті, коли держави вважали не вигідним для себе безмитне ввезення та вивезення товарів. Будь-яке порушення встановлених законом та іншими нормативно-правовими актами правил перевезення товарів і цінностей через кордон, які приховувалися від контролю з боку митниці, отримало назву контрабанди, а порушники, що вдавалися до таких дій, підлягали покаранню.

На українських землях, які входили у склад Російської імперії, застосовувався Іменний Указ від 16 травня 1729 року «О неявленных в Таможнях и утаенных от пошлин товаров» [211, С. 35]. В ньому було вказано, що «сей Указ внесен быть имеет в Таможенный Устав», де законодавець виділив способи провезення контрабанди як перевезення товарів:

- 1) поза митницею;
- 2) через митницю, але з допомогою служителів митниці («послабление учинено»).

З поділом Польщі у 1772 році і переходом Галичини до складу володінь Габсбургів тут впроваджується ряд нових реформ, разом з якими набувають розповсюдження незаконні митні операції з тютюном, за що була встановлені покарання у виді штрафів у значних розмірах або каторги строком до чотирьох років. У випадку неспроможності сплати штрафу порушників змушували відпрацьовувати на громадських роботах в фортецях; могли також віддати до війська.

23 січня 1793 року між Австрією і Росією була підписана конвенція, яка знаменувала собою другий поділ Речі Посполитої. Частина території, що після 1772 року залишалася в складі Польщі, була передана Росії і у 1797 році ввійшла до новоствореного Кременецького повіту Волинської губернії [108].

Оскільки ціни в Російській імперії на певні товари були значно нижчі, а промислові вироби дорожчі, мешканці прикордонних сіл займалися незаконними митними операціями з тютюном (пачкуванням). Також мешканці

Волині займалися контрабандою алкогольних напоїв, які купували в корчмах прикордонних сіл Австрії.

Важливо звернути увагу, що контрабандисти («пачкарі») збиралися в групи від трьох до тридцяти осіб і йшли через кордон до найближчих угорських сіл, де купували тютюн і нелегальним шляхом доставляли на територію українських сіл [70, С. 19].

В той час, як Митний Статут Російської імперії 1819 року уточнював термін «контрабанда», маючи на увазі не тільки перевезення чи перенесення товару через кордон, а й неподання власником вантажу відомостей про товар на митницю, приховування цих відомостей у товаросупровідних та фінансових документах [251, С. 193-212].

Розглянемо запобігання контрабанді на українських землях, які входили до складу різних держав.

Прикордонна сторожа Австро-Угорської імперії приділяла велику увагу виявленню та затриманню контрабандистів. Найбільш розповсюдженим покаранням було позбавлення волі, контрабандний товар конфісковували. Для запобігання контрабанді уряд запровадив посади ревізорів, які повинні були затримувати контрабандистів.

Про часті випадки контрабанди тютюну свідчать і листи до капланів біскупа з Перемишля від 26 квітня 1827 року і 29 листопада 1828 року про запобігання контрабанді тютюну. Але і це не зупиняло місцевих мешканців, що займалися контрабандою [251, С. 193–212]. На цей період припадає формування корупційних схем, що призвело до того, що контрабандисти платили певний хабар «своїм» ревізорам, щоб їх не помічали.

У 1885 – 1886 роках в Угорщині були запроваджені більш суворі заходи по обліку плантацій тютюну. Плантаторів зобов'язали здавати весь тютюн з поля на склади [70, С. 278, 280– 281]. Урядом також були підняті закупівельні ціни на тютюн, тому «ходити» з Галичини в Угорщину по тютюн стало не вигідно.

Однак в наслідок цих заходів контрабанда не зникає, а набуває нових форм. На зміну контрабанді тютюну з Угорщини приходять контрабанда готових виробів. Як і раніше контрабандою займались переважно мешканці прикордонних населених пунктів.

На початку XX століття на територіях України, що знаходилися під владою Польщі, зазначалося, що «нелегальна торгівля контрабандними тютюновими виробами зустрічається дуже часто, при чому на пограниччі і в містечках та містах Малопольщі можна дістати закордонні контрабандні папіроси і сигари, доводить це, що акція органів інспекторату в напрямку перемоги над контрабандою не є здійснювана з належною енергією» [275, спр.1495, арк.1]. Попри усе, запобігання контрабанді залишалася малорезультативним, а підтримка населення, яке було зацікавлене в дешевому тютюні, ще більш ускладнювала непросте завдання ревізорів.

Саме бідність мешканців прикордонних районів спонукала їх шукати інші способи ввозу дешевого тютюну. Після розпаду Австро-Угорської імперії у жовтні 1918 року було проголошено утворення незалежної Чехословацької держави, до складу якої входила і Підкарпатська Русь.

Контрабанду того в ті часи в даному регіоні складали невеликі партії тютюнової продукції чи тютюну, які не становили суттєвої загрози державній тютюновій монополії [251, С. 198]. Причинами контрабанди була дорожнеча тютюнових виробів в Польщі. Тому було прийнято наказ про зменшення ціни люлькового тютюну в прикордонних районах.

Підтвердженням чого є лист в.о. керівника Інспекторату пограничного З. Вішнєвського від 16 квітня 1934 р.: «На виконані наказу Ч. спр. 575\2\34 з дня 10 квітня 1934 року доповідаю наступне: зниження ціни люлькового тютюну того самого гатунку, який є зараз в обігу на пограниччі з Чехословаччиною, для населення є дуже потрібним і доречним. Загалом вироби П.Т.М. в стосунку до цін в Чехословаччині, якщо йдеться про тютюнові вироби нижчого гатунку, є приблизно на 300% дорожчими» [275, спр. 1686, арк. 3].

Якщо розглядати ситуацію у Російській імперії, то важливим нормативним актом було «Уложение о наказаниях уголовных и исправительных» зразка 1871 року [251]. У цьому документі в главах третій та дев'ятій розглянуто питання про відповідальність за контрабанду.

Так, у ст. 926 (глава III «О нарушении общественного спокойствия, порядка и огораждающих оных постановлений») є вказівка на покарання «основателей и начальников шаек или сообществ для противозаконного провоза подлежащих питейному сбору или акцизу питей, для провоза контрабанды и вообще для производства запрещенной торговли ...».

Цікаво що «Уложение о наказаниях уголовных и исправительных», датоване 1885 роком, має главу VII «О нарушении уставовъ таможенныхъ», в якій диспозиції ст.ст. 744-804, на відміну від «Уложения о наказаниях уголовных и исправительных» зразка 1871 року, мають бланкетний характер [106].

Вказані нормативно-правові акти відсилають до Митного Статуту. Тобто всі «взыскания и наказания за тайный провозъ товаров» та інші порушення, окрім порушень та проступків митних чиновників (глава восьма, відділення четверте, ст.ст. 805-821 Уложення про покарання), були у Митному Статуті. Цей факт безперечно свідчить про те, що законодавство того часу відносило контрабанду не до злочинів, а до митних правопорушень.

За Митним Статутом 1819 року та за Уложенням про покарання 1845 року товари, що провозились чи проносились повз митницю за кордон чи з-за кордону, а також ті, що з-за кордону ввезені до митниці, але у вантажних документах чи об'явах не вказані, вважалися таємно провезеними [211, С. 37]. Ці положення збереглися і в уставах 1892 та 1904 років.

Отже, під контрабандою розумілися всі товари – як ті, що піддаються митному оподаткуванню, так і вільні від нього, якщо вони провозяться повз митні установи чи через них, але з приховуванням від митного контролю.

Необхідно зазначити, що в законодавстві того часу контрабанда розглядалася не тільки як порушення митних правил чи економічних інтересів.

У ст. 249 глави XII «О нарушении постановлений, организующих общественное спокойствие» зазначалося покарання за «участіе в шайке составившейся... для водворения контрабанды» [106]. Цієї статтею передбачалося покарання – виправний дім на строк до трьох років.

«Положення про контрабанду» від 27 березня 1906 року до контрабанди віднесло ввезення чи вивезення тільки заборонених та обкладених митом товарів [106]. При чому щодо експортних товарів контрабанда визнавалася такою, що вже вчинена не тільки при фактичному переміщенні товарів, а й за умови замаху на вивезення, бо за експортну контрабанду в той час, коли вивіз уже буде вчинено, затримання контрабандиста на іноземній території було неможливим.

Митний Статут 1910 року визначав контрабанду як:

по-перше, ввезення з-за кордону в обхід митних установ чи через них, але з приховуванням від митного контролю, товарів:

а) іноземного походження, заборонених до ввозу, дозволених до ввозу, обкладених митом чи транзитних непідмитних товарів;

б) вітчизняного походження, дозволених до вивозу за кордон з поверненням митних зборів, сплачених за використані для їх виготовлення матеріали, чи дозволених до вивозу з поверненням акцизних та інших зборів;

по-друге, вивіз за кордон чи посягання на вивіз повз митні установи чи через такі, але з приховуванням від митного контролю, вітчизняних товарів, заборонених до вивозу чи дозволених до вивозу, але з обкладанням митом;

по-третє, внесення до внутрішнього ринку товарів, що надійшли до митниць:

в) заборонених до ввезення товарів, допущених до зворотного вивозу за кордон, але не вивезених за кордони Імперії;

г) заборонених чи дозволених до ввезення з оплатою мита, але отриманих за кордоном незаконно [106].

У Митному Статуті 1910 року було найбільш детально розроблено аспекти відповідальності за контрабанду [106].

Звертає на себе увагу законодавче закріплення юридичних ознак складу правопорушення: предмета, діяння як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони, суб'єкта тощо.

Предмет правопорушення визначався за кількома критеріями. В одному випадку використовувалось родове поняття «товар». В іншому випадку він конкретизувався за допомогою видових ознак. Цей прийом використовувався, коли потрібно було підкреслити які-небудь особливості предмету контрабанди.

Таким чином, система норм щодо контрабанди, що склалася за розглянутий період, найповніше була представлена у Митному Статуті 1910 року [106]. Те, що відповідальність за контрабанду було регламентовано нормами митного законодавства, суттєво не змінювало ані її соціальної природи як явища, ані правил кваліфікації діяння та підстав відповідальності за нього. Тож російсько-імперське законодавство значною мірою визначило пріоритети формування правової бази запобігання контрабанді.

Особливий етап у розвитку нормативно-правового регулювання митних відносин у частині запобігання контрабандній діяльності пов'язаний із запровадженням порто-франко у першій половині XIX століття.

Порто-франко (*porto franco*, *port franc*, *Freihafen*) — приморська гавань, яка користується правом безмитного ввозу та вивозу закордонних товарів. При встановленні такого права тільки для певної частини гавані виникає порто-франковський квартал (*punto franco*, *port franc*, *Freihafenviertel*) [163].

16 квітня 1816 року царським указом в місті Одеса був запроваджений статус порто-франко на 30 років. По закінченню порто-франківського привілею у 1849 році було задоволене клопотання щодо його продовження на п'ять, а потім ще на п'ять років [229].

Запровадження статусу порто-франко означало, що імпортовані до порто-франківського кварталу товари звільнялися від оподаткування. Більше того, звичайні купці не мали платити ввізного мита, не будучи впевненими в тому, що їхній товар куплять.

Але, як показала історична практика, поступово плюси порто-франко почали перетворюватись в мінуси. Величезний потік товарів почав настільки перевантажувати митні пости, що митники просто не були спроможні навести ладу з таким великим потоком різного роду товарів.

Стала стрімко розвиватися контрабанда. Через збільшуваний товарообіг унеможлиблювався якісний облік ввезених товарів, тому останні почали проходити через митницю майже без огляду, що стимулювало розквіт корупції на одеській митниці.

Контрабандна діяльність набула ознак організованої злочинності, адже йшлося не лише про систематичне вчинення цього злочину стійкими групами, членство у яких почасти було спадковим, але й про формування системного зв'язку між контрабандистами та тогочасними корупціонерами.

Одним із перших декретів після повалення царського режиму став декрет від 29 грудня 1917 року «Про дозвіл на ввезення та вивезення товарів», яким було встановлено правила провезення товарів через кордон. У цьому ж документі було визначено поняття «контрабанда», під якою розумілося ввезення та вивезення товарів без дозволу, що переслідувалось з усією суворістю радянських законів [106].

Постановою Раднаркому від 24 листопада 1920 року охорона кордонів РРФСР була покладена на особливий відділ ВНК та його органи. У постанові відзначалося, що головне завдання охорони полягає у недопущенні через кордон воєнно-політичної контрабанди. З 1922 року функція, в тому числі, і щодо запобігання контрабанді покладено на Державне політичне управління при НКВС РРФСР [106].

Важливу роль у боротьбі з контрабандою в Україні відіграв перший КК УРСР 1922 року, ст. 97 якого встановлювала відповідальність за контрабанду [106].

За просту контрабанду карали виправними роботами на строк до трьох місяців з частковою чи повною конфіскацією контрабандних товарів і штрафом. У ч. 2 ст. 97 до кваліфікуючих обставин відносилися вчинення

контрабанди у вигляді промислу чи посадовою особою, чи якщо учасники, що вчинили контрабанду перший раз, були озброєні, чи якщо предметом були товари, заборонені до вивозу. За особливо кваліфіковану контрабанду передбачалася смертна кара [106].

Прийняття першого Митного Статуту СРСР в 1924 року, який діяв чотири роки, цікаве тим, що в ньому було закріплено визначення і надавалися ознаки «звичайної» і «кваліфікованої» контрабанди [106].

«Звичайна» контрабанда – незаконне переміщення невеликої кількості товарів. Матеріали про «звичайну» контрабанду розглядались митними установами, товар підлягав конфіскації, з винних стягували штраф. «Кваліфікована» контрабанда – це злочин, вчинений у значних розмірах організацією або посадовою особою, пов'язаною з митною службою, шляхом підробки митних документів та ін. Справи про «кваліфіковану» контрабанду розглядались в суді, винні карались позбавленням волі «... до повної перемоги світової революції...».

Аналогічно було сформовано поняття контрабанди і в Кримінальному кодексі УРСР 1927 року.

Затверджений Постановою ЦВК РНК СРСР 19 грудня 1928 року МК СРСР у ст.ст. 164 та 165 давав загальне визначення простої, а в ст. 166 – поняття кримінально караної контрабанди [250]. До першого виду контрабанди кодекс відніс: переміщення через кордон товарів, цінностей чи інших предметів повз митні установи чи через ці установи, але з приховуванням від митного контролю; зберігання контрабандних товарів; збут товарів ввезених з-за кордону без сплати мита, а також із сплатою мита, але без права збуту; систематичний продаж без дозволу предметів, ввезених з-за кордону пасажирами безмитно та безліцензійно; систематичний продаж без дозволу предметів, отриманих із-за кордону безліцензійно в поштових відправленнях; незаконний вивіз, ввіз, пересилку та перевезення за кордон та з-за кордону валютних та фондових цінностей.

Згідно зі ст. 166 МК СРСР кримінально караною контрабандою визнавалось: переміщення вантажів повз митні установи, за допомогою спеціально для цієї цілі призначених перевізних засобів; приховування контрабандних вантажів в приміщеннях, особливо для їх приховування пристосованих; контрабанда, пов'язана з піддробкою документів чи прикриттям вантажів документами, що відносяться до іншого вантажу; участь в організації, що спеціально займається контрабандою; вчинення контрабанди озброєними особами; вчинення контрабанди посадовими особами, безпосередньо пов'язаними з митною справою, а також посадовою особою, яка мала можливість використати для цілей контрабанди своє службове становище; контрабанда, вчинена більше двох разів за три роки, а також зберігання, перевезення чи торгівля завідомо контрабандними вантажами в вигляді промислу; контрабанда вибухових речовин та зброї, військового спорядження, повітряних суден, телеграфного та радіотелефонного майна та вивіз анульованих цінних паперів; заняття у вигляді промислу незаконним вивезенням, ввозом, пересилкою та перевозом за кордон з-за кордону валютних та фондових цінностей [250].

Верховна Рада СРСР 5 травня 1964 року затвердила новий МК СРСР. У ньому поняття «контрабанда» було ще ширшим. До речі, поряд з переміщенням предметів поза митними установами або з приховуванням від митного контролю предметів, які заборонені до ввезення або вивезення, контрабандою визнавалися предмети, які переміщуються з обманним використанням митних та інших документів, які перевозяться не під своїм найменуванням; незадекларовані передачі; антикварні і валютні цінності; а також зберігання іноземних вантажів в кількості, що перевищує звичайну норму споживання, якщо власник вантажу не довів законне їх отримання; ввезення товарів на незаконно вивезену валюту, товарів, отриманих по бартерним операціям.

Власне кримінальне законодавство в частині запобігання контрабанді, що склалося до 1928 року, залишалося незмінним протягом тридцяти років – до

прийняття Верховною Радою СРСР 25 грудня 1958 року. Закону «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» [202].

Відповідно до КК УРСР 1960 року кримінальна відповідальність за контрабанду встановлювалася у ст. 70 КК, що розташовувалася у главі I і відносилася до категорії «Інші злочини проти держави» [95].

Зазначена сукупність злочинів проти держави становила собою нормативно-правове утворення, яке складалося з різнорідних кримінально-правових норм. Штучне поєднання різнорідних складів злочину позбавляло можливості встановити єдиний для них родовий об'єкт.

Кримінально карана контрабанда суттєво відрізнялася від аналогічного діяння, яке містилося у законодавстві інших держав з розвинутою економікою. Так, якщо в кримінальному законодавстві багатьох зарубіжних країн під контрабандою, як правило, розуміється нелегальне (таємне) переміщення через кордон предметів або заборонених до вивезення, ввезення, або транзиту чи з метою несплати митних платежів, то у СРСР контрабандою в кримінальному законодавстві розумілося приховування майна, що перевозиться, від митного контролю, незалежно від того, яким було це майно за своїми якостями, чи підлягало воно обкладенню ввізним митом чи ні, заборонене воно для ввезення, вивезення чи ні.

Після набуття Україною незалежності у вітчизняній правовій системі залишилося розуміння контрабанди, успадковане від СРСР, із відповідними підходами до запобігання їй.

Та розвиток нових економічних відносин призвів до верифікації суб'єктів ЗЕД, суттєвого збільшення масштабів міжнародних торгових операцій, появи сучасних способів ухилення від митного контролю, що супроводжувалося обвальним зростанням корупційних проявів тощо.

Зростання обсягів контрабандної діяльності та неможливість ефективного запобігання їй стало одним із аргументів на користь декриміналізації товарної контрабанди. Внаслідок цього була сформована група митних правопорушень, яка існує поряд із кримінально караними діяннями, за якими збереглася назва

«контрабанда». Однак у свідомості населення та суб'єктів запобіжної діяльності поняття «контрабанда» фактично, як і раніше, розповсюджується на правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Після початку агресії РФ проти України ситуація ускладнилася появою тимчасово окупованих територій із різним правовим статусом (з точки зору митного режиму). Вбачається, що це визначає доцільність виокремлення самостійного етапу розуміння правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Стисла характеристика ретроспективи виникнення та розвитку правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як відносно самостійного кримінологічного поняття та особливостей запобіжної діяльності на теренах України дає підстави виділити наступні етапи:

I етап – з IX до XVII століття, для якого притаманним було сприйняття контрабанди як податкового правопорушення, жодної державної політики, окрім каральної, не запроваджувалося;

II етап – з середини XVII століття до початку XX ст., протягом якого формується сучасне поняття контрабанди; остання перетворюється на масштабну суспільно небезпечну діяльність, тіньовий бізнес, набуває організованих форм. Держава починає активне запобігання їй з використанням інструментів митного та кримінального права, поряд із цим розпочалося запровадження суто економічних регуляторів (зміни цінової політики) для обмеження контрабандної діяльності;

III етап – радянський (до 1991 року), якому було притаманно встановлення державної монополії на зовнішню торгівлю, що обумовило сприйняття контрабанди як злочину проти держави. Основна увага була приділена контролю за переміщенням предметів товарів через кордон, запобіжна діяльність зводилася до жорсткої каральної політики;

IV етап – пострадянський (до 2014 року), який характеризується критичним збільшенням масштабів контрабандної діяльності, непослідовністю

правової оцінки відповідних діянь, що призвело до формування складного підходу до розуміння правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, та запобігання ним;

V етап – з 2014 року по теперішній час, який визначається втратою Україною контролю над частиною територій та фактичним утворенням місцевостей, товарообіг між якими вимагає формування та включення у кримінологічний контекст правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як єдиної відносно самостійної групи суспільно небезпечних діянь та вироблення нової запобіжної політики у зазначеній сфері.

1.1.2. Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон: сутність та правова природа.

З огляду на історичні закономірності формування поняття правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, історично все розпочиналося саме з контрабанди – економіко-правового ядра всієї сукупності даних правопорушень.

Показовим у контексті розвідок щодо сутності контрабанди доцільно звернутися до зарубіжних джерел.

Класичним дослідженням сутності контрабанди та її впливу на добробут суспільства є робота J. Bhagwati and B. Hansen (1973) [280, С. 172]. Вони першими представили теорію контрабанди, яку розглядали виключно як імпортозамінну економічну діяльність, і показали, що контрабанда в змозі поліпшити суспільний добробут, тому що вона може відволікати ресурси від суспільного до приватного сектору. Щодо потенційних економічних втрат контрабандиста були вказані транспортні витрати.

Остання позиція була доповнена Sheikh M.A. (1974) – вказівкою на втрати внаслідок ризику (risk costs) (щодо конфіскованих та оподаткованих штрафом товарів) [289, С. 355].

Модель, запропонована М. Pitt (1981) пояснювала контрабанду товарів, використовуючи експортне мито: причиною контрабанди було запропоновано вважати перевищення внутрішньої ціни над світовою за винятком мита, тобто при цих умовах легальний експорт приносив абсолютні збитки [288, С. 447]. Але все ж фірми змушені проводити легальний експорт виключно для того, щоб прикривати контрабандну діяльність, з метою зменшення втрат внаслідок контрабанди.

D. Norton у своєму дослідженні «On the Economic Theory of Smuggling» (1988) розглядає контрабанду як «злочин можливості». D. Norton акцентував увагу на тому, що вчинення такого злочину поширюється внаслідок різних тарифів або цінових диспропорцій на окремих ринках [285, С. 107].

F. Chowdhury (1999) запропонував модель виробничо-замісної контрабанди, в якій цінові диспропорції є критично важливими як спонукання до заняття контрабандою [282].

Зазначені диспропорції викликані наявністю внутрішніх непрямих податків, а також імпортного мита. Тому скорочення внутрішніх податків розглядається в контексті можливості внутрішнього виробника пропонувати товар за нижчими цінами і скоротити цінові диспропорції, які стимулюють контрабанду.

Однак F. Chowdhury припускав, що існує межа, вище якої скорочення внутрішніх податків на виробництво не зможе додати конкурентних переваг. Таким чином, стають необхідними конфіскаційні заходи для того, щоб збільшити вартість контрабанди і зробити її неконкурентоспроможною.

Encyclopedia of Criminology and Deviant Behavior надає визначення контрабанді як нелегального імпорту товарів/предметів з однієї юрисдикції до іншої [281].

Нелегальна операція може включати імпорт або експорт заборонених товарів (наприклад, наркотиків) або ухилення від сплати певних податків, зокрема мита, на товари, експорт або імпорт яких підлягає оплаті на митниці (наприклад, діаманти, сигарети). Цінові диспропорції і різний рівень ставок

мита в різних юрисдикціях або в різні періоди часу визначають вірогідність контрабанди.

У цілому можна зробити висновок про те, що економісти підкреслюють, що контрабанда мотивується стратегіями прийняття ризиків, обумовлених бажанням уникнути сплати податків або одержати гроші від продажу нелегально імпортованих товарів. Доповнюючи думку про те, що економічні умови впливають на контрабанду, економісти також доводять, що контрабанда впливає на цінові диспропорції і інші економічні аспекти.

Слід підкреслити, що у більшості західних кримінологічних досліджень контрабанда визначається як «злочин можливості», і його вчинення має на меті отримання прибутку. На основі цієї концепції контрабанди дослідження Paulus and Simpson (1981) довели, що індивіди, які перетинають кордон, безумовно, знають про протизаконність контрабанди [287, С. 299].

При перетині кордону, контрабандист повинен безпосередньо приймати рішення про недекларування товарів і, відповідно, про порушення закону.

Як зазначав Д. Брейтуейт, якщо економічні суб'єкти і не діють відповідно до законів, то вони, безумовно, діють з урахуванням існування законів [10, С. 34]. Відповідно, особи, які вчиняють зазначені правопорушення, намагаються раціонально зважити «за та проти» порушення митних правил та обирають той варіант поведінки, який їм вигідний у поточній ситуації.

Контрабанду відмежовують від «сірого імпорту», хоча ухилення від сплати податків проявляється як у випадку «сірого імпорту», так і контрабанди («чорного імпорту») [135, С. 134-141].

Під терміном «сірий імпорт» розуміють товари, які провозяться в країну із заниженням тарифних платежів за рахунок недостовірного декларування, тобто як «сірі схеми» імпорту розглядають заниження митної вартості товарів, умисне невірне визначення країни походження товарів та їх кодів [16]. Для контрабанди же – це, переважно, повне уникнення сплати податків.

З огляду на це, можна дійти висновку про суто економічну сутність правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний

кордон. Це переміщення відбувається, переважно, для цілей бізнесу, а не для особистого споживання, через митний кордон за умови порушення встановлених митних правил і процедур і незалежно від вартості переміщуваних товарів/предметів. Згадані правопорушення являють собою усвідомлену дію. Це дія спрямована на уникнення/нейтралізацію:

1. Контролю в тому випадку, якщо переміщувані товари/предмети не відповідають існуючим вимогам безпеки або є забороненими до ввезення/вивезення.

2. Витрат, пов'язаних зі сплатою митних платежів та інших податків.

3. Витрат, пов'язаних з розподілом (продажем), оскільки в більшості випадків незаконно ввезені товари знаходяться в тіньовому сегменті ринку або легалізуються всупереч встановленим вимогам.

4. Регулювання прав інтелектуальної власності (аудіо та відеозаписи, готова продукція побутового або промислового призначення тощо).

В економічному сенсі правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, традиційно пов'язують з ухиленням від сплати податків, зборів, митних платежів тощо, це дає підстави у низці країн вважати такі правопорушення податковими деліктами.

Однак необхідно підкреслити, що ці правопорушення неоднорідні. Вони можуть бути пов'язані з обігом як дозволених, так і заборонених/частково обмежених в обігу товарів/предметів. Очевидно, що другий різновид правопорушень не пов'язаний з ухиленням від сплати податків, оскільки неможливо обкласти податком операції з забороненими предметами.

Однак якщо сутність правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, є суто економічною, то їх правова природа значно складніша.

Так, контрабанда в Україні є виключно кримінально-правовим діянням. Поряд з ним МК України передбачає низку суспільно небезпечних діянь під назвою «порушення митних правил».

Порушення митних правил являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений МК України та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи цим Кодексом чи іншими нормативно-правовими актами України, і за які цим Кодексом передбачена адміністративна відповідальність (ст. 458 МК України) [109].

Адміністративна відповідальність за правопорушення настає у разі, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Звернемо увагу, що всі порушення митних правил спрямовані на зниження податкового навантаження, адже товар, переміщений з порушеннями, завжди буде значно дешевшим, ніж прозоро ввезений на територію держави зі сплатою всіх належних платежів.

Таким чином, різниця у ступені суспільної небезпеки між кримінальним та митним правопорушенням обумовлена, у першу чергу, характеристиками предметів відповідних діянь. І у спрощеному вигляді можна представити контрабанду як «кримінально каране митне правопорушення». При цьому предметом контрабанди в Україні переважно є предмети, вилучені з цивільного обігу або обмежені у ньому.

Певним виключенням є предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. ст. 201-1, 240-1 КК України. Але у переважній більшості у зазначених випадках переміщенню товарів через митний кордон передують їх незаконне вилучення з природного середовища. Тому в цілому контрабанда, на відміну від порушення митних правил, не може вважатися на сьогодні різновидом ухилення від сплати податків чи інших платежів.

Однак, виникає питання: чи за такої позиції можна говорити про економічну природу контрабанди? Вбачається, що так, адже сучасна

контрабанда, як інші види правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як буде показано далі, є видом тіньового бізнесу, що здійснюється переважно організованими угрупованнями. А така діяльність є виключно економічною, спрямованою на отримання надприбутків у найстисліші терміни.

З огляду на викладене, слід дійти висновку, що правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, розглядаються у двох аспектах:

1) економічному, де такі правопорушення (у тому числі контрабанда) представляють собою специфічні види протиправної діяльності і є частиною тіньової економіки, яка включає суто кримінальний бізнес (коли йдеться про переміщення предметів, які обмежені або заборонені у цивільному обігу) та нелегальну економічну діяльність (незаконні операції з дозволеними товарами).

У другому випадку правопорушення можуть розглядатися як податкові делікти, адже основна мета діяча – отримання наддоходів за рахунок мінімізації податків та інших обов'язкових платежів;

2) правовому, де порушення митних правил фактично є родовим поняттям для митного правопорушення з аналогічною назвою та кримінально караних діянь (незалежно від того, в якому розділі Особливої частини КК розташоване конкретне діяння).

Однак зазначені вище підходи, якщо їх розглядати відокремлено, не дозволяють сформулювати комплексного бачення: в економічному контексті антисуспільний характер такої діяльності ставиться на друге місце; у правовому контексті слід наголосити на суб'єктивній оцінці ступеня суспільної небезпечності певних діянь та, відповідно, віднесення до правопорушень різної галузевої приналежності.

Так, до 2011 року КК України містив кримінальну відповідальність за так звану «товарну контрабанду». Декриміналізація останньої призвела до її нормативного «перетворення» на «порушення митних правил». Але в останній

час відбувається зворотний процес – часткова криміналізація суспільно небезпечних діянь (наприклад, ст. 201-1, 240-1 КК України).

Вбачається, що для цілей даного дослідження, при виробленні підходу до розуміння правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як єдиної кримінологічної групи діянь необхідно звернутися до підходу ЄСПЛ щодо визначення галузевої приналежності діяння з метою застосування Конвенції про захист прав людини та основних свобод [86].

Так, у своїй практиці ЄСПЛ широко застосовує автономне тлумачення, яке полягає в тому, що ЄСПЛ не вважає обов'язковим для себе те значення, яке певний термін має в рамках правової системи окремої держави, що є стороною Конвенції.

При цьому ЄСПЛ постійно наголошує на необхідності брати до уваги специфічність, неповторність конкретної ситуації у різних державах, якщо вирішується питання про те, дотримано певне право або порушено, тобто Конвенція тлумачиться обов'язково у світлі актуальних умов сьогодення, які існують в конкретній державі на момент розгляду конкретної справи.

ЄСПЛ використовує так звані «критерії Енгеля»: чи є дане правопорушення кримінальним у національному праві; який воно має характер; які цілі має покарання за нього та наскільки суворим воно є [167].

Прикладом можуть бути справи «Гурепка проти України», «Надточій проти України», «Корнєв і Карпенко проти України», у яких термін «кримінальне правопорушення» ЄСПЛ застосовував до адміністративних та митних деліктів. При цьому ЄСПЛ виходив з таких обставин як суворість правообмежень, яким було піддано особу, та системний зв'язок митного та кримінального права.

Так, справу «Надточій проти України» суд визнав «за своєю суттю кримінальною» в силу характеру правопорушення, адже, на його думку, «митні адміністративні правопорушення фактично мали кримінальний характер» [232].

З огляду на це можна дійти висновку, що регламентація діяння як правопорушення певної галузевої приналежності в національному праві є

відносною, що свідчить про подібність сутності діянь, які сьогодні кваліфікуються як адміністративні делікти чи кримінальні правопорушення.

Ще одним аспектом є співвідношення між контрабандою та іншими кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з переміщенням через кордон певних предметів (ст.ст. 199, 200, 203-1, 204, 240-1, 268, 300, 301, 321-1, 333 КК України).

Звернемо увагу, що вони являють собою внутрішньо неоднорідну групу: зазначені діяння є кримінальними правопорушеннями, однак якщо говорити про те, що системоутворюючими ознаками контрабанди є місце вчинення злочину (митний кордон) та спосіб (поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю), то напряду ці ознаки у диспозиціях зазначених норм не вказані.

Однак за логікою вчинення таких діянь їх суб'єкти перетинають кордон різними способами, серед яких розповсюдженими є ухилення від митного контролю або приховування від митного контролю. Ці діяння є кримінальними правопорушеннями з різними родовими об'єктами, але при цьому вони являють собою прояви тіньової економічної діяльності.

Однак, при цьому, якщо перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ, платіжних карток або їх використання чи збут (ст. 200 КК України), не може мати відношення до податкових посягань, то наприклад, вчинення ст. 203-1 КК України в частині експорту-імпорту дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва, оскільки такі дії є незаконними, вочевидь, у якості опосередкованої мети має ухилення від обов'язкових платежів.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин» № 402-IX від 29 грудня 2019 року [170] до КК України включена ст. 240-1, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, перевезення, переробку

бурштину. В диспозиції є пряма вказівка на незаконність переміщення бурштину, у тому числі й через митний кордон.

Також на кордоні виявляються і факти вчинення правопорушень за ст. 106 КпАП – ввезення в Україну, вивезення з України, транзит через її територію, вивезення з карантинних зон або ввезення до них об'єктів регулювання, які не пройшли фітосанітарного контролю.

Серед розглядуваних правопорушень мають місце й правопорушення за ст. 164-13 КпАП – порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорту дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорту обладнання чи сировини для їх виробництва тощо.

Таким чином, за способом дії маємо схожі діяння, одні з яких – кримінально протиправні, інші – адміністративно протиправні. У зв'язку із цим звернемось до розгляду їх об'єктивних ознак.

Так, принципово важливим є аналіз місця вчинення правопорушення. В цьому плані митний кордон позначає митну територію, під якою розуміється державна територія – частина земної кулі, що належить державі і в межах якої вона здійснює своє територіальне верховенство.

На митній території держава має виключну юрисдикцію щодо митної справи. Це означає, що основу правового режиму митної території, як і державної території, становить суверенітет держави, на митній території в повному обсязі діє єдине митне законодавство, єдині митні тарифи та інші засоби державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Крім цього, у сучасних умовах дослідження правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, ускладнюється тим, що в межах державних кордонів України наявні ТОТ, відмежовані від контрольованих територій ЛР (Україна – АРК, ОРДЛО).

Відповідно до ч. 1 ст. 9 МК України територія України, зайнята сушею, територіальне море, внутрішні води і повітряний простір, а також території ВМЗ, штучні острови, установки і споруди, створені у виключній (морській)

економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України, становлять митну територію України.

У свою чергу, частина друга вказаної статті обумовлює, що для цілей застосування положень розділів V (урегульовує питання митних режимів) і IX (урегульовує питання митних платежів) МК України території ВМЗ вважаються такими, що знаходяться поза межами митної території України.

Ст. 10 МК України визначає, що межі митної території України становлять митний кордон. Таким чином, із системного тлумачення ч.ч. 1, 2 ст. 9 та ст. 10 МК України випливає, що митний кордон України для питань митних режимів та митних платежів проходить по адміністративних кордонах ВМЗ, створених відповідно до законодавства України.

Ст. 1 Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на ТОТ України» встановлюється, що ВЕЗ «Крим» запроваджується у межах двох адміністративно-територіальних одиниць України: АРК та міста Севастополя [193].

Територія ВЕЗ «Крим» не поширюється на виключну морську економічну зону України, визначену такою згідно з нормами року [82] та Угодою про імплементацію частини XI Конвенції від 10 грудня 1982 року [260], а саме: на територіальне море України і прилеглі зони, протоки, що використовуються для міжнародного судноплавства, континентальний шельф, відкрите море, режим островів та міжнародний район морського дна, а також на повітряний простір над півостровом Крим, визначений таким відповідно до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року [78].

У межах ВЕЗ «Крим» створюється ВМЗ, що за своїм функціональним типом є одночасно ВМЗ комерційного, сервісного та промислового типу згідно зі ст. 430 МК. Відповідно до ч. 2 ст. 9 МК України території ВМЗ вважаються такими, що знаходяться поза межами митної території України.

Адміністративний кордон між територією ВЕЗ «Крим» та іншою територією України збігається із суходільним адміністративним кордоном між АРК та Херсонською областю.

Відповідно, ЛР між Україною та АРК являє собою митний кордон, але не державний. Згідно з підп. 3 п. 12.4. зазначеного Закону митні органи України взагалі не здійснюють митний контроль на її території, а п. 6.3. Закону передбачає здійснення митних формальностей на адміністративному кордоні ВЕЗ «Крим» (який співпадає з адміністративною межею між АРК та Херсонською областю) як при переміщенні через митний кордон.

У світлі такого запровадження ВЕЗ «Крим», очевидно, означає зміну меж митної території та митного кордону України не лише в питаннях митних режимів та платежів, але й у питанні митного контролю. Зокрема, переміщення поза митним контролем або з приховуванням від нього на територію ВЕЗ «Крим» з митної території України (або навпаки) предметів, які є предметами кримінальних правопорушень, має кваліфікуватися, зокрема, як контрабанда [61, С. 102].

Дещо інша ситуація складається на Сході України. Згідно зі ст. 9 МК України митний кордон збігається з державним. При цьому території за ЛР Україна визнає своїми. ЛР між Україною та ОРДЛО не є ані державним, ані митним кордоном. Відповідно, не має правових підстав вважати переміщення навіть заборонених предметів через ЛР контрабандою. В іншому разі треба визнати, що з'явився новий вид «контрабандної» діяльності, який може вчинятися без переміщення товарів/предметів через митний кордон.

Законом України «Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо порядку переміщення товарів у район чи з району проведення антитерористичної операції» [177] було внесено зміни у Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [198] щодо порядку переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції (ст. 14-1): переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції здійснюється в порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням Служби безпеки України.

При цьому слід мати на увазі, що окружний адміністративний суд м. Києва рішенням від 27 лютого 2019 року №826/8073/18 скасував обмеження на

перевезення товарів і ліків через ЛР на неконтрольовані території, які містилися в низці підзаконних нормативних актів, оскільки вони встановлювали дискримінаційні норми щодо внутрішньо переміщених осіб, обмежували права останніх на переміщення їх ухомого майна [249]. Зокрема, визнано протиправними та недійсними:

положення п. 9 Порядку переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції, затвердженого постановою Кабміну від 1 березня 2017 року №99, яким встановлено обмеження на переміщення фізичними особами товарів у ручній поклажі та/або супроводжуваному багажі автомобільним транспортом;

наказ Міністра з питань ТОВ та внутрішньо переміщених осіб від 24 березня 2017 року №39 «Про затвердження Переліку та обсягів товарів, дозволених для переміщення до/з гуманітарно-логістичних центрів та через лінію зіткнення» [253].

28 листопада 2019 року набрав чинності новий порядок руху осіб та переміщення товарів з/на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях, затверджений Постановою КМУ «Про затвердження Порядку в'їзду осіб, переміщення товарів на ТОВ у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій» [185].

В'їзд/виїзд осіб, у тому числі транспортних засобів, за допомогою яких вони переміщуються, а також переміщення товарів на ТОВ та з таких територій здійснюється виключно через визначені контрольні пункти – КППВ.

Порядок створення та діяльності КПВВ регулюється Постановою КМУ від 04 червня 2015 року №367 «Про затвердження Порядку в'їзду на ТОВ України та виїзду з неї» та Постановою КМУ від 17 липня 2019 року №815 «Про затвердження Порядку в'їзду осіб, переміщення товарів на ТОВ у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій» [185].

На даний час діють два різновиди КПВВ:

перший - КПВВ, які розташовані на адміністративному кордоні з АРК для автомобільного сполучення – «Каланчак», «Чаплінка», «Чонгар» та для залізничного сполучення – це «Херсон», «Мелітополь», «Вадим», «Новоолексіївка», які уявляють собою спеціально виділену територію на автомобільному шляху, залізничній станції з комплексом будівель, спеціальних, інженерних, фортифікаційних споруд і технічних засобів, де здійснюються прикордонний, митний та інші види державного контролю і пропуск осіб, що в'їжджають на тимчасово окуповану територію України та виїжджають з неї, а також транспортних засобів, вантажів та іншого майна;

другий – КПВВ, які розташовані для в'їзду осіб, переміщення товарів на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій і представляють собою спеціально виокремлену територію блокпосту в межах дорожнього коридору з комплексом будівель, спеціальних, інженерних, фортифікаційних споруд і технічних засобів, де здійснюється контроль контрольними органами і службами України та пропуск на неконтрольовану територію та у зворотному напрямку осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

Кількість контрольних пунктів, їх місцезнаходження та межі, дорожні коридори визначаються рішенням Командувача об'єднаних сил за пропозиціями Донецької та Луганської облдержадміністрацій. На даний час створено 6 КПВВ.

Для перетинання ЛР іноземцями та особами без громадянства необхідно пред'явити будь-який документ, визначений статтею 15 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» і мати встановлений законодавством дозвіл фізичній особі [190].

Громадяни України в напрямку тимчасово окупованої території можуть слідувати за умови пред'явлення паспорта громадянина України, паспорта громадянина України для виїзду за кордон, тимчасового посвідчення громадянина України на підставі дозволу фізичній особі.

Також діють вимоги щодо неповнолітніх українців. Так, громадяни України, які не досягли 14-річного віку, прямують на ТОТ за паспортом громадянина України для виїзду за кордон або свідоцтвом про народження, а громадяни України віком від 14 до 16 років — за паспортом громадянина України або паспортом громадянина України для виїзду за кордон. Дозвіл фізичній особі на них видається особі, що здійснює супровід.

Разом з тим варто зазначити, що в'їзд на ТОТ України громадян України, які виїхали з цієї території для оформлення документів, здійснюється за умови пред'явлення довідки, виданої територіальним органом або територіальним підрозділом ДМСУ.

Що стосується контролю на ЛР, то на підставі Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб через ЛР у межах Донецької та Луганської областей було передбачено функціонування таких суб'єктів як:

підрозділи, що здійснюють державний контроль, тобто підрозділи суб'єктів боротьби з тероризмом, які залучені в установленому порядку до проведення антитерористичної операції, що здійснюють контроль за переміщенням осіб, транспортних засобів та товарів на КПВВ та територіях між ними вздовж ЛР;

фіскальний наряд – наряд співробітників ДФС, що здійснюють державний контроль у районіООС на територіях поза межами визначених транспортних коридорів [185].

Відповідно, при перетинанні ЛР фактично встановлено контроль, у тому числі митної спрямованості. Типовим можна вважати випадок, який трапився 21 жовтня 2018 року на КПВВ «Майорське»: співробітники ДФС разом з військовослужбовцями ДПСУ затримали громадянина України, у якого в транспортному засобі у схованках було виявлено 148 мобільних телефонів і два планшета на загальну суму 600 тисяч гривень, які особа намагалася приховано перевезти на тимчасово окуповану територію України [11].

Особливу увагу привертають масштабність проблеми, наявність стійких груп, які здійснюють незаконне переміщення предметів/товарів через ЛР, суспільний резонанс, наявність корупційних схем у цій сфері тощо.

Таким чином, незважаючи на різницю у правовому регулюванні, з кримінологічної точки зору вбачається доцільним констатувати єдність змісту та механізму суспільно небезпечної діяльності, пов'язаної з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, та незаконним переміщенням товарів/предметів через ЛР.

Виходячи із зазначеного, можна говорити про наявність правових підстав для розгляду контрабанди, інших кримінальних і правопорушень, пов'язаних з незаконним переміщенням через кордон товарів/предметів, порушень митних правил та окремих адміністративних деліктів у єдиному кримінологічному контексті.

Сукупність зазначених деліктів визначає обсяг поняття «правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон», до яких відносяться ст.ст. 199, 200, 201-1, 203-1, 204, 240-1, 268, 300, 301, 321-1, 333 КК, ст. 458-461 МК, ст. 106, ч.4, 5 ст.164, 164-13, 204-3 КпАП.

Правопорушення, які є предметом даної роботи, слід відрізняти від суміжних суспільно небезпечних діянь. Наприклад, у міжнародно-правовому полі та фаховій літературі почасти застосовується термін «контрабанда людей», який використовується як синонімічний щодо торгівлі людьми та, почасти, організації нелегальної міграції. Це пояснюється тим, що при торгівлі людьми людину перевозять як «живий товар».

У свою чергу, на думку деяких авторів, контрабандою є перевезенням людини в іншу країну нелегальним способом, але лише за умови згоди самої людини [103, С. 11]. Контрабандист сприяє нелегальному ввезенню людини у країну за платню, але на місці призначення людина, яку провезли контрабандою, стає вільною, на відміну від торгівлі людьми, де жертви попадають у рабство.

Дійсно, у торгівлі людьми та організації нелегальної міграції є певні схожі риси: це виключно корислива злочинна діяльність; особи через кордон переміщуються незаконно. Вочевидь, саме це й стало причиною застосування терміну «контрабанда людей» (а не, наприклад, «порушення митних правил щодо людей»). Однак у національному законодавстві такий підхід підтримки не знайшов, адже неможливо визначати людину як предмет кримінального правопорушення.

Також необхідно звернути увагу на ст. 332-1 КК України «Порушення порядку в'їзду на ТОТ України та виїзду з неї», де обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета – заподіяння шкоди інтересам держави. Аналіз судової практики показав наявність непоодиноких випадків кваліфікації дій за ст. 332-1 КК України при перевезенні особами товарів широкого вжитку, зокрема, продуктів харчування.

При таких обставинах мета заподіяння шкоди інтересам держави розглядалася судом як «намагання збагатитися без контролю держави» [19]. Цікаво, що у даному випадку суд фактично наголосив на економічному характері діяння, передбаченого ст. 332-1 КК України, та чітко вказав на його зв'язок з кримінальним правопорушенням, яке передбачається ст. 212 КК України.

Для аналізу кримінологічних засад запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в Україні на сучасному етапі плідним видається їх дослідження в економіко-кримінологічному вимірі. Таке бачення дозволяє виокремити загальні характеристики всіх правопорушень, пов'язаних з переміщенням через митний кордон будь-яких товарів/предметів, та виробити стратегію запобіжної діяльності.

Економічний аспект визначає природу діянь, пов'язаних з переміщенням через митний кордон будь-яких товарів/предметів.

У сучасному світі кордон втрачає виключно ізолююче значення і набуває ряд нових функцій, серед яких економічна. Яскраво це виявляє себе у

транскордонному співробітництві. Головне завдання останнього – налагодження ефективної економічної взаємодії, формування сприятливого зовнішньоеко-номічного інвестиційного клімату.

Прикордонні території є периферійними, можливості їх економічного розвитку визначаються близькістю до державного кордону, тому є дещо обмеженими. Про це говорять показники опиту серед респондентів в прикордонні України, який був проведений Інститутом регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України (див. Додаток 3). Розвиток людського капіталу, збереження культурної спадщини та екологічного різноманіття є складовими економічного потенціалу територій по обидва боку кордону [123].

У такому контексті і характер загроз мислиться як переважно економічний. З огляду на це, правопорушення, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, володіють всіма ознаками бізнесу: добровільний ініціативний характер діяльності, організованість, наявність плану щодо здійснення цієї діяльності, систематичне одержання прибутку, наявність партнерських зв'язків, певне місце в тіньовій економіці як регіону, так і країни в цілому. І той факт, що це бізнес незаконний, не змінює його економічної природи.

Слід зазначити, що економічний вимір правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, треба індивідуалізувати. Адже бажання індивіда задовольнити свої потреби має різні мотиви, в більшості, користь. Індивіди, які використовують нелегально завезені товари, задовольняють свої потреби в одержанні бажаних товарів, у той час як індивіди, які поставляють такі товари, прагнуть задовольнити свої потреби в отриманні доходів. Так, для певної частини населення, яка проживає у прикордонних районах, вчинення зазначених правопорушень набула характеру усталеного «промислу». Однак у будь-якому разі йдеться про задоволення економічних потреб. Власне споживацького значення правопорушення набуває

лише наприкінці «товарного ланцюга», при потрапленні конкретного товару до окремого індивіда.

У свою чергу, кримінологічна складова передбачає аналіз кримінальної ситуації, у першу чергу, показників та тенденцій суспільно небезпечної поведінки, особливостей організованої злочинної діяльності у відповідній сфері тощо. При цьому кримінологічний аналіз надає можливості зорієнтувати законодавця в процесі криміналізації діянь, зокрема, що стосується її доцільності/недоцільності, дієвості заходів кримінально-правового впливу тощо.

Економіко-кримінологічний вимір дослідження правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, включає їх розгляд у контексті тіньової економіки.

Під тіньовою економікою слід розуміти економічну діяльність, яка пов'язана з незаконним привласненням особою або групою осіб частини доданої вартості або частки майна через різного роду викривлення об'єктивної інформації про рух грошових коштів та матеріальних цінностей, спотворення даних первинного обліку для заплутування джерел походження доходів, а також через реалізацію методом лобіювання відповідних законодавчих норм і нормативів. Тобто це неконтрольоване суспільством виробництво, розподіл, обмін і споживання товарно-матеріальних цінностей [234, С. 56-63].

Думка щодо функціонування тіньової економіки у власному ізолюваному середовищі є помилковою, адже механізм функціонування забезпечується зв'язками з офіційною економікою. Тіньова економіка містить у собі всі невраховані, нерегламентовані, відмінні від викладених у нормативних документах і правилах господарювання види економічної діяльності.

Зазначене вище означає, що тіньова економіка охоплює не тільки корисливі економічні кримінальні правопорушення, але й економічні правопорушення іншої галузевої приналежності та правомірну, але невраховану або непідконтрольну державі економічну діяльність.

Основною складовою тіньової економіки є незаконний бізнес, який включає і нелегальні зовнішньоекономічні операції, зокрема, і правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

За оцінками спеціалістів Ради Європи, на пострадянському просторі існують 4 основні сфери кримінальної активності, які дають можливість отримувати нелегальні прибутки: контрабанда, ухилення від сплати податків, нелегальне маніпулювання процесом приватизації (у тому числі приватизація за рахунок «відмитих» коштів) та корупція [13, С. 15].

Вбачається, що правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, – це тіньовий бізнес, який містить й ознаки кримінального бізнесу.

Як й інші види тіньового бізнесу, такі суспільно небезпечні діяння відіграють неоднозначну роль в економічній системі будь-якої держави: з одного боку, вони суттєво впливає на товарну масу, приводячи до диспропорцій у попиті – пропозиції, недоотриманні державним бюджетом податків та митних платежів; з іншого – не можна заперечувати, що вони забезпечують зайнятість (основну чи додаткову) у прикордонних регіонах, наявність на ринку товарів за більш сприятливою для споживача ціною, а також виконують функцію соціальної стабілізації у регіонах, де існують проблеми із працевлаштуванням населення [122, С. 78].

Цей вид тіньового бізнесу є більш доходним порівняно з легальною діяльністю, адже зиск від ухилення від сплати митних та податкових платежів значно переважає ризик бути притягнутим до відповідальності, якій на сьогодні не є загрозливим фактором для правопорушників.

Економіко-кримінологічний вимір дослідження правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, виводить на їх розуміння як виду організованої професійної діяльності економічних агентів. У цьому контексті знаходить свій розвиток діяльнісний підхід до

девіантної поведінки, вивчення якого у вітчизняній кримінології стосовно злочинності було запроваджено А.П. Закалюком [63, С. 138-139].

Увага акцентується на самій суспільно небезпечній поведінці, масовій соціальній практиці як усталеному, відносно масштабному, економічно обумовленому виді суспільної активності, суб'єкти якої не мають «вроджених злочинних ознак». Ці особи діють раціонально, з урахуванням зовнішнього середовища, у тому числі, нормативно-правового регулювання певного виду діяльності.

Таким чином, з огляду на єдність змісту та механізму суспільно небезпечної діяльності, пов'язаної з переміщенням товарів/предметів через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, та незаконним переміщенням товарів/предметів через ЛР під родовим поняттям «правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон» доцільно об'єднати контрабанду, інші кримінальні правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через кордон, порушення митних правил, адміністративні правопорушення (у тому незаконне переміщення товарів/предметів через ЛР).

Економіко-кримінологічний вимір правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, у контексті діяльнісного підходу дозволяє дійти висновку, що вони є високодоходним видом незаконної (у тому числі кримінальної) бізнесової діяльності, норма прибутку якої компенсує економічним агентам матеріальні витрати та моральні збитки від ризиків її здійснення. Таке бачення надає можливості поглянути на зазначені правопорушення як на єдину в кримінологічному сенсі сукупність діянь.

1.2 Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як транскордонний бізнес

Економіко-кримінологічний вимір правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, з огляду на діяльнісний

підхід у розумінні суспільно небезпечної поведінки, викликає необхідність розглянути проблематику організованих форм тіньового бізнесу:

з одного боку, бізнес не може бути неорганізованим; організований характер економічної діяльності іманентно притаманний підприємництву;

з іншого, у кримінологічній літературі та в нормативно-правових актах висвітлені питання організованої злочинності, в цей же час залишаються недостатньо дослідженими питання організованих форм некриміналізованих видів суспільно небезпечної діяльності.

Враховуючи відносність законодавчих оцінок щодо ступеня суспільної небезпечності видів тіньового бізнесу, вбачається доцільним звернутися до питань організованої злочинності як форми здійснення тіньового бізнесу у сфері переміщення товарів/предметів через митний кордон.

Як зазначив В.В. Лунєєв, розуміння організованої злочинності ще менше з'ясоване, ніж насильницької, корисливої чи економічної [104, С. 23].

Однак слушною є думка Я.І. Гілінського про те, що важливо не стільки формальне визначення організованої злочинності, скільки розуміння її природи [22, С. 102].

Фахівці наголошують на існуванні двох основних підходів до визначення організованої злочинності:

перший відносить до організованої злочинності ті злочини, що вчиняються групами з певними організаційними ознаками, які оцінюються судовими органами;

другий полягає в тому, що у відповідних нормативних актах наводиться перелік злочинів, учинення яких зараховує винних до суб'єктів організованої злочинної діяльності [62, С. 62].

Слід зазначити, що другий підхід піддається критиці багатьма кримінологами, адже види організованої злочинності постійно змінюються, тому передбачити вичерпний їх перелік неможливо. Крім того, вбачається, що зазначені підходи характеризують форми (організаційне оформлення та структуру) та види (види злочинної діяльності) організованої злочинності.

Крім того, нез'ясованим залишається питання, наскільки доцільним є те, що поняття «організована злочинність» охоплює як осіб, що вчиняють злочини, так і саму їх діяльність. У цей же час остаточно невизначеність поняття ускладнює реальну оцінку поширеності явища, дозволяє враховувати найпростіші форми співучасті як організовані, призводить до нівелювання зусиль правоохоронних органів [277, С. 180-187].

Якщо говорити про організовану злочинність у контексті діяльнісного підходу, то у фаховій літературі наголошується на наступних характеристиках організованої злочинної діяльності:

- усталеність, систематичність і тривалість;
- ретельне планування злочинної діяльності;
- поділ праці, диференціація на керівників та підлеглих (фахівців різного рівня та спеціалізації);
- створення грошових страхових запасів («общаків»), що використовуються для потреб злочинної структури [115, С. 120].

До цього необхідно додати економічний характер злочинної діяльності та наявність засобів прикриття від соціального контролю, у першу чергу, через встановлення корупційних зв'язків.

Вбачається, що поняття організованої злочинності як найбільш суспільно небезпечного виду організованої діяльності підлягає аналізу як поєднання форм (певні структури) та видів (певні правопорушення).

Щодо форм організованої злочинної діяльності, то у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» під організованою злочинністю розуміється сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань [201].

ОЗУ можна визначити як злочинне об'єднання осіб, що має здатність до розширеного відтворення спільної злочинної діяльності. Саме така здатність визначає особливу суспільну небезпеку ОЗУ, чия діяльність у її масовому прояві становить організовану злочинність.

У науковій літературі містяться різні критерії класифікації ОЗУ, наприклад, за характером складу учасників; за рівнем наявних корумпованих зв'язків; за видом структурованості; за етнічною структурою; за рівнем просторової поширеності діяльності тощо.

Кримінально-правові різновиди ОЗУ передбачені у Загальній (організована група та злочинна організація) та Особливій (не передбачене законодавством військове або інше збройне формування чи група, терористична група, терористична організація, банда тощо) частинах КК України [62, С. 62-93].

Класифікація ОЗУ за ознакою виду суспільно небезпечної діяльності, пов'язаної з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, має практичне значення, зокрема, у частині:

спрямування роботи оперативних працівників на відпрацювання внутрішнього середовища правопорушників, повне виявлення зв'язків учасників ОЗУ;

встановлення рівня наявних корумпованих зв'язків, що дозволить розробити адекватні заходи припинення спроб спротиву учасників ОЗУ з використанням корумпованих посадових осіб, у тому числі й втручання у діяльність працівників правоохоронних органів;

відпрацювання механізму співробітництва з правоохоронними органами інших країн, оскільки мова йде про знешкодження ОЗУ з ознаками транснаціонального/транскордонного.

З'ясування вказаних обставин надасть змогу організувати цілеспрямоване документування даного виду діяльності з використанням належних методик. Таке документування має бути зорієнтоване на найбільш об'єктивне, чітке та повне збирання, а також процесуальне закріплення доказів у кримінальному провадженні.

Чим вищим є рівень організованості ОЗУ, тим більше управлінські функції відділяються від безпосередньо виконавчих. Організатори можуть ставити загальні завдання, визначати лінію поведінки, забезпечувати систему

координації дій різних учасників, їх безпеку. При цьому до діяльності ОЗУ можуть залучатися особи, які не підозрюють про наявність такої структури (для використання «в темну»).

Між членами ОЗУ підтримуються стосунки і в період між вчиненням конкретних діянь. У цей час розробляються нові плани, вивчається кон'юнктура ринку, проводиться підбір співучасників, розробка заходів захисту стосовно викриття та притягнення винних до відповідальності.

У сфері наркоконтрабанди одними з найбільш стійких та професійних є саме ОЗУ. Деякі з них мають власні служби розвідки і контррозвідки, мережу наркокур'єрів, сучасне технічне устаткування, фінансове забезпечення та озброєння, налагоджують корупційні зв'язки з правоохоронними органами. Деякі, навпаки, є мережевими утвореннями з аморфною структурою, організаційна діяльність яких зосереджена в Інтернеті. Однак і ті, й інші здійснюють на професійній основі контрабандну діяльність.

Щодо видів організованої злочинної діяльності, то всі вони мають економічну природу [115, С. 160-166]. Їм притаманне активне проникнення у сферу господарської діяльності.

Більше того, організована злочинність стала важливим соціальним чинником, створивши потужну власну економічну і фінансову основу, що активно формувалась за рахунок отримання доходів шляхом протиправної і легальної економічної діяльності.

Організована злочинність в Україні має подвійну природу – одна її складова виникла унаслідок участі злочинних організацій у сфері тіньової та легальної економіки, друга складова зародилась безпосередньо у сфері офіційної економіки – через вчинення економічних правопорушень легальними суб'єктами підприємницької діяльності [115, С. 160-166]. Остання, зазвичай, не має тісних зв'язків з традиційним кримінальним світом, а самі суб'єкти господарської діяльності не вважають себе злочинцями і переконані, що провадили бізнес відповідно до умов, що склались.

Багато суб'єктів господарювання беруть участь у протиправній економічній діяльності і виявляють безпосередню зацікавленість у функціонуванні злочинних організацій. Саме тут й бере початок «кришування» контрабандистів з метою збільшення власних активів, посилення своїх позицій на ринку, усунення конкурентів, зменшення трансакційних витрат тощо.

При аналізі організованих форм правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, стає очевидним системний ефект: таке незаконне переміщення посилює кримінальне спрямування розвитку економіки, що проявляється в активізації діяльності ОЗУ економічної спрямованості, у загостренні соціально-економічної ситуації в суспільстві, погіршенні якості життя населення та виникненні диспропорцій просторово-регіонального розвитку.

Таким чином, організовані форми вказаних правопорушень впливають на посилення кримінальних тенденцій у розвитку економіки, через що відбувається розширене самовідтворення делінквентності в цілому та злочинності, зокрема.

Однак виникає питання: чи всі правопорушення, що розглядаються, вчиняються саме представниками організованих формувань? Цього не впливає зі слідчо-судової практики, матеріалів адміністративних проваджень, зокрема, щодо правопорушень, що вчиняються на ЛР. Але чи можна тоді розглядати вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як організовану діяльність?

Вбачається, що економіко-кримінологічний вимір даних правопорушень дозволяє ствердно відповісти на поставлені питання.

Тіньовий бізнес є проявом системної проблеми. Формально може не бути організованої злочинної структури, членами якої є окремі правопорушники. Однак вони представляють жителів територій, які в масовому порядку, встановивши корупційні зв'язки з представниками влади та правоохоронцями, займаються вузькоспеціалізованою тіньовою діяльністю, маючи стійку корисливу мотивацію, спрямованість на отримання доходів, приховуючи діяльність від соціального контролю.

З огляду на це постійно коригуються механізми і тактика протиправної діяльності відповідно до зміни правил оформлення ввезення на територію України і вивезення з неї товарів, розробляються нові заходи протидії правоохоронним органам [245, С. 285].

Тим більше, що на підставі методології SOCTA (Serious and Organised Crime Threat Assessment), яка вже застосовується в ЄС і надає можливості виробити єдиний підхід до оцінки загроз транснаціональної організованої злочинності, можна дійти висновку, що протягом останніх років на території ЄС питома вага аморфних угруповань у сфері транснаціональної кримінальної активності зросла до 1/3 [59].

Таким чином, правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, являють собою організовану тіньову діяльність (тіньовий бізнес), суб'єктами якої можуть бути як відокремлені структури (наприклад, ОЗУ), так і аморфні угруповання, що формуються на прикордонних територіях як прояв усталеної форми зайнятості місцевого населення.

Наступним аспектом аналізу правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, є питання їх транснаціональності /транскордонності.

Традиційно зазначається, що розглядуваній категрії правопорушень притаманний транснаціональний характер, власне в межах території однієї держави, якщо не запроваджуються БЕЗ (тобто не запроваджується митний кордон), ці правопорушення просто не можуть вчинятися. Тому природно, що правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, вчиняються організованими угрупованнями, що діють на території кількох держав.

Однак Україна є виключенням, адже на нашій території наявні ТОТ (АРК, ОРДЛО). При цьому, як було зазначено, ЛР між Україною та БЕЗ «Крим» є митним кордоном, а ЛР на Сході України фактично (а не юридично) містить ознаки, які дають можливість віднести правопорушення, пов'язані з

переміщенням через ЛР товарів/предметів, до єдиної кримінологічної сукупності правопорушень, що є предметом розвідок у даній роботі.

Транснаціональні кримінальні правопорушення є не зовсім схожими з міжнародними злочинами. Як зазначала Н.А. Зелінська, міжнародні злочини частіше всього вчиняються як порушення норм та принципів міжнародного права [69, С. 8].

За визначенням науковця поняття «міжнародна злочинність» є родовим і включає: міжнародні злочини (найбільш тяжкі злочини, що посягають на мир та безпеку людства), злочини міжнародного характеру (злочини, що посягають на відносини між державами) та «злочини з іноземними елементами чи міжнародними зв'язками» (звичайні кримінальні злочини, що мають одну особливість – іноземний елемент) [105, С. 34-41].

Поняття транснаціональності було визначено на конвенційному рівні у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року. Відповідно до ст. 3 цієї Конвенції злочин носить транснаціональний характер, якщо він вчинений: більше, ніж в одній державі; в одній державі, але суттєва частина його підготовки планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; в одній державі, але при участі організованої злочинної групи, що здійснює злочинну діяльність більш ніж в одній державі; в одній державі, але його суттєві наслідки виявляються в іншій державі [81].

Звідси випливає, що «транснаціональність» включає питання криміналізації певного діяння у кількох державах, готування/вчинення/настання наслідків такого злочину більш, ніж в одній державі, а також країн походження та діяльності правопорушників. Все це обумовлює юрисдикцію «зацікавлених» держав у притягненні винних до відповідальності.

В наведеному йдеться про, фактично, утворення спільного кримінально-правового простору. В іншому випадку будуть відсутні правові підстави для визнання певних діянь кримінально протиправними та, як наслідок, для запобігання цим проявам [153, С. 174].

Таким чином, транснаціональність кримінального правопорушення означає його вихід за межі національної кримінально-правової юрисдикції, яка в цілому окреслена державними кордонами (адже є окремі випадки розповсюдження юрисдикції держави на діяння, які вчинені за її межами).

Питання траснаціональності – це, у переважній більшості випадків, проблема місця вчинення закінченого чи незакінченого діяння при обов'язковості багатосторонньої криміналізації та пеналізації відповідних діянь.

У межах поняття транснаціонального злочину виокремлюється поняття транскордонного злочину (кримінального правопорушення).

Слід зазначити, що на відміну від чіткої дефініції транснаціонального злочину, поданої у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, транскордонний злочин не визначається на міжнародно-правовому рівні. Немає і національного регулювання щодо цього аспекту.

Якщо говорити про загальне поняття транскордонності, то ознайомлення з низкою документів, серед яких Конвенція ООН про транскордонне забруднення повітря на великі відстані від 1979 року [79], Конвенція ООН про транскордонний вплив промислових аварій від 1992 року [80] показало, що транскордонність певної події пов'язується з місцем останньої та множинністю національних юрисдикцій.

У свою чергу, в Законі України «Про транскордонне співробітництво» йдеться про спільні дії певних учасників із сусідніх держав (ст. 1), тобто розмежованих спільною ділянкою державного кордону [205].

Якщо застосувати зазначені підходи до розуміння транскордонності до проблематики транскордонного злочину, то можна погодитися з запропонованим у фаховій літературі виокремленням двох основних підходів до його розуміння:

широкий, згідно якого транскордонний злочин розглядається як вид міжнародного злочину, що наділений двома основними ознаками – вихід за межі національних кордонів, тобто поширення злочинних дій або їх наслідків

на територію більш, ніж однієї держави; та криміналізація таких дій хоча б в одній державі. При цьому перетинання кордону може бути як фактичним (наприклад, контрабанда зброї), так і віртуальним (переказ злочинно здобутих коштів через банківські установи);

вузький, згідно якого виділяють специфічні риси транскордонної злочинності поряд із загальними ознаками транснаціональної. Визначальною характеристикою транскордонних злочинів є місце їх вчинення – зони митного і прикордонного контролю, тобто концентрація злочинних елементів в специфічному просторі, наближеному до міждержавного кордону [107, С. 247].

Думається, що в рамках останнього підходу доцільно в теоретичному та практичному плані вести мову про сутність та прояви транскордонної злочинності. Нагадаємо, що у модельному законі СНД про прикордонну безпеку свого часу було запропоновано визначення транскордонної організованої злочинності як виду організованої злочинності, що здійснюється в прикордонних просторах двох і більше держав і пов'язаний з систематичним (регулярним) протиправним перетинанням державного кордону [120].

З огляду на те, що в диспозиціях кримінально-правових норм можуть бути відсутні вказівки на транскордонність як ознаку (наприклад, у КК України формально немає жодного транскордонного діяння), доречно звернути увагу на проект Міжнародної класифікації злочинів для статистичних цілей, запропонованої Управлінням ООН по наркотикам та злочинності, у якій злочин пропонується розглядати як каране порушення або порушення обмежень чи вимог щодо поведінки, як це визначається національним кримінальним законодавством.

Віднесення злочину до певної групи здійснюється на підставі опису поведінки, а не юридичної специфікації [284]. Це означає доцільність оперувати при його визначенні та розумінні не лише питаннями криміналізації певних діянь, а й характеристиками їх об'єктивної сторони.

З огляду на це, доречно поділити бачення транскордонного злочину як такого, який пов'язаний з фізичним перетинанням кордону, що фактично і

робить цей злочин таким, що підпадає під юрисдикцію двох суміжних держав. При цьому транскордонна злочинність є різновидом транснаціональної злочинності, якій притаманні особливі ознаки: оперативне просочування по обидва боки кордону, що забезпечується глибоким знанням дефектів охорони державного кордону та його інфраструктури, осіб, що забезпечують життєдіяльність зон контролю (працівників технічних служб), специфічний суб'єктний склад організованих злочинних структур тощо.

До різновидів транскордонної злочинності відносяться злочини, пов'язані з тероризмом, торгівля людьми, комп'ютерні та корупційні злочини, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Як зазначає О.В. Козаченко, транснаціональна злочинність відрізняється ігноруванням національних і юрисдикційних кордонів держав. Протиправне функціонування суб'єктів транснаціональної злочинності пов'язане з переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних засобів через державні кордони з метою здійснення незаконних операцій. Класичним транскордонним злочином є контрабанда всіх видів [77 С. 11-12].

Численність транскордонних злочинів поставила перед фахівцями завдання їх класифікації, зокрема, залежно від родового об'єкту, щоб адаптувати їх перелік до вітчизняного кримінального права [127].

Але дослідження кримінально-правової характеристики злочинів недостатньо для організації запобіжної діяльності, більш широкі можливості для цього надає економіко-кримінологічний вимір зазначених кримінально протиправних діянь. Це пов'язано із тим, що транскордонна злочинність є економічною за своєю сутністю, це тіньовий бізнес.

Зрозуміло, що зазначене не виключає вчинення транскордонних злочинів політичної спрямованості, на кшталт терористичних, але навіть їх мотивація включає корисливу складову (зокрема, при налагодженні каналів постачання зброї, залучення до терористичної діяльності окремих виконавців тощо) [121, С. 162-163].

Таким чином, транснаціональність є проявом глобалізації кримінальної активності, світового її розподілу за спеціалізацією (видами діяльності). Однак у даному аспекті увага звертається не на характер контрабанди, яка, як було зазначено, є транскордонним злочином, а на чинники збільшення масштабів контрабандної діяльності. Вбачається, що глобалізація впливає на погіршення кримінальної ситуації не лише на наднаціональному, а й на національному рівні.

У свою чергу, транскордонність, навпаки, відображає процес глокалізації – опосередкування регіональних особливостей суспільно небезпечної діяльності. При цьому через глокалізацію можна описати як внутрішньонаціональну злочинність в цілому, так і окремі її структурні елементи, які мають певну територіальну прив'язку. Найбільш яскраво це виявляється саме у транскордонній злочинності.

Транскордонна злочинність складається зі злочинів, що відображають соціально-економічну, політичну, демографічну специфіку територій по обидва боки кордону. Вона втілює локальні кримінальні особливості, при цьому локальність означає регіональний, а не загальнодержавний рівень [93, С. 78-79].

На підставі зазначеного, слід дійти висновку, що правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, у своїй криміналізованій частині є транскордонними злочинами. Наприклад, що стосується контрабанди в цілому та наркоконтрабанди, зокрема, то саме як транскордонна проблема вона зазначена у Програмі державного розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки, одним із завдань якої визначається запобігання контрабанді [180].

Таким чином, слід визнати, що поняття транснаціональності ширше, ніж поняття транскордонності, основним аспектом якого є фізичне перетинання кордону. З огляду на це, правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, у своїй переважній сукупності є транскордонними, адже у їх сукупність входять правопорушення, пов'язані з

переміщенням товарів/предметів через ЛР, яким ознака транскордонності невластива.

Щодо таких правопорушень можна погодитися із їх розглядом як транстериторіальних, тобто транс територіальні правопорушення як діяння, що посягають на правовий режим переміщення через ЛР, а не через державний кордон.

Враховуючи те, що зазначені правопорушення являють собою різновид тіньового бізнесу, слід уточнити, що ті з них, які є транскордонними діяннями, виступають проявами транскордонного тіньового бізнесу, який здійснюється транскордонними організованими злочинними структурами.

Аналіз правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, включає й аспект системних зв'язків цих правопорушень з іншими суспільно небезпечними діяннями.

Так, на основі аналізу Аналітичної доповіді щодо питань протидії тероризму у світі та в Україні є очевидним, що на сучасному етапі особливого значення набуває питання забезпечення національної та громадської безпеки, у першу чергу, запобігання злочинам терористичного спрямування [1].

На сьогодні прояви тероризму розглядаються вже не стільки як злочин, який ставить під загрозу громадську безпеку конкретної країни і нормальний розвиток відносин між державами, а як «одна з найбільш серйозних загроз для міжнародного миру та безпеки» [277, С. 133].

Наприклад, у 2018 році поліцейські задокументували вдвічі більше фактів збуту зброї порівняно з 2017 роком [12]. Певна кількість зброї та вибухових речовин опиняється у злочинців, у тому числі, терористів саме завдяки контрабандній діяльності. У свою чергу, канали переміщення контрабанди використовуються для розвідувально-підривної діяльності проти України.

Крім того, зв'язок контрабанди та інших правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, з терористичними злочинами виявляється і у тому, що перші виступають джерелом фінансування терористичної діяльності.

За останні роки найбільш небезпечні терористичні організації світу диверсифікували джерела свого фінансування і все більше грошей отримують саме від таких правопорушень. Так, американський професор Луїза Шеллі, засновник Інституту з питань тероризму, міжнародної злочинності і корупції, наголосила на величезних фінансових ресурсах від незаконного переміщення нафти та тютюнових виробів через кордони, які спрямовуються на фінансування тероризму у світовому масштабі [222].

Очевидним є і зв'язок транскордонного тіньового бізнесу у сфері з корупційними проявами, у тому числі посадових осіб податкової та митної служб, уповноважених приймати рішення з питань обкладання податками, митом та іншими платежами, пропуску товарів через кордон, розслідування митних і податкових правопорушень, вчинення контрабанди.

Так, ще у липні 1993 року на конференції Ради митного співробітництва у м. Аруша (Танзанія) затверджено один із основоположних актів Всесвітньої митної організації – «Декларацію щодо доброчесності в митниці» [252].

У зазначеній Декларації визнано, що корупція загалом і корумпованість митних органів, зокрема, завдають істотної шкоди зовнішньоекономічним зв'язкам і міжнародній торгівлі. За даними експертної оцінки, яка проводилася в ході роботи з місією EUBAUM, найбільш корупційно небезпечною є сфера здійснення митного контролю та митного оформлення (37%), визначення митної вартості (13%), нормативно-правове забезпечення, адміністративні та організаційно-управлінські питання (по 10%) [65, С. 36].

Найбільш болючою проблемою є корупційні прояви в зоні проведення ООС. Не лише розміри штрафу, а навіть конфіскація товару не є проблемою для правопорушників, адже «відбити» вартість вантажу вони зможуть вже на наступній поїзді. Поряд із цим правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, дозволяють терористам отримувати зброю та вибухові речовини шляхом переправлення їх через розірвану смугу на кордоні з РФ.

Розглядаючи системні зв'язки правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як різновид тіньового бізнесу, слід виділити відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Зазначені правопорушення є предикатними щодо відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. У зв'язку з цим доцільно підтримати В.А. Журавля, що «розглядаючи специфіку взаємовідносин предикатних злочинів (основних, вторинних) з легалізацією, можна говорити про наявність і функціонування між ними прямих (односторонніх) та зворотних (двосторонніх) зв'язків» [56, С. 188].

З одного боку, зазначені правопорушення є джерелом і сектором тіньової економіки, передумовою виникнення відмивання доходів як явища, з іншого – відмивання постає необхідною складовою у схемах сучасного тіньового бізнесу.

Слід відмітити, що для характеристики співвідношення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, з відмиванням доходів в літературі застосовуються різні терміни: стадія, етап, спосіб, засіб, джерело, механізм, процес. Наприклад зазначається, що «контрабанда може виступати як джерелом походження кримінальних доходів, так і засобом їх легалізації» [56, С. 188].

Існує думка, що початкова стадія відмивання доходів включає в себе фізичне перевезення грошей (готівки) за кордон. Інтеграція або повернення і легалізація «відмитих» грошей є кінцевою стадією цієї діяльності. Т.А. Диканова, В.Е. Осипов вважають, що «контрабанда валюти – це, як правило, перший етап у відмиванні доходів» [34, С. 189].

У свою чергу, В.В. Коваленко називає контрабанду конкретним злочинним способом, за допомогою якого може бути легалізоване «брудне» майно [75, С. 31-39]. Тож, у разі нелегального переміщення (експорту) капіталу вчинення таких правопорушень виступає способом і етапом відмивання доходів. Проте частина коштів нелегально повертається в Україну [56, С. 184-188].

Це можна пояснити тим, що у більшості зарубіжних країн організована злочинність зосереджена переважно у сфері кримінального бізнесу, а в Україні вона діє у всіх найбільш вигідних сферах.

Проблема відмивання доходів стала актуальною в Україні саме і з виникненням і розвитком організованої злочинної діяльності, одним із проявів якої є правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон. Відмивання коштів є технологічною стороною існування сучасної організованої злочинності.

Таким чином, правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, і відмивання доходів тісно взаємопов'язані між собою, між ними існує зворотний (двосторонній) зв'язок.

У цілому, з огляду на викладене, слід зазначити, що правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, являють собою єдину складну за змістом кримінологічну групу діянь. У переважній більшості її складові являють собою види транскордонного тіньового бізнесу, який здійснюється організованими структурами.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАННИХ З ПЕРЕМІЩЕННЯМ ТОВАРІВ/ПРЕДМЕТІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН, В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Концептуальний підхід до характеристики кримінологічних показників правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон

Кримінологічна характеристика правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, передбачає уточнення особливостей дослідження цього виду суспільно небезпечної поведінки з огляду на її локалізацію у прикордонному просторі, максимальну наближеність до кордону, фізичне переміщення товарів/предметів через митний кордон.

Зазначена особливість визначає доцільність звернення до сучасних концептуальних підходів до вивчення регіональної специфіки суспільно небезпечної діяльності.

Цей напрям є одним із перспективних у сучасній кримінології. Його розвиток розкриває можливості для отримання нових кримінологічних знань, вдосконалення запобіжної діяльності. А.І. Долгова, підкреслюючи важливість аналізу злочинності в регіонах, справедливо вказувала, що інформація, яка отримана в результаті проведення регіональних досліджень, надає можливість повніше врахувати особливості злочинності та застосувати заходи запобігання їй на рівні регіонів [37, С. 5-24].

Кримінально протиправна діяльність на регіональному рівні складається із окремих елементів – регіональних систем виявлених і латентних кримінальних правопорушень. В умовах, коли національна безпека держави напряму залежить, у тому числі й від інтенсивності вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, знання про делінквентну спеціалізацію регіону стає важливою вимогою, від реалізації якої

залежатиме коефіцієнт корисної дії роботи правоохоронних органів та інших соціальних інституцій, що беруть участь у запобіжній діяльності.

У Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» регіон визначається як другий рівень після держави, тобто області, АРК та міста Київ та Севастополь [195]. Очевидно, що в основу виокремлення регіонів було покладено адміністративно-територіальний поділ держави.

Однак вказаний підхід слід вважати, скоріше, формальним, адже він не враховує очевидні подібності, які характеризують певні області України, що надало б змоги більш комплексно та доцільно, з точки зору ресурсних витрат, підійти, зокрема, й щодо питань запобігання суспільно небезпечній поведінці.

Інший підхід запропонований у науковій літературі. Так, фахівці в галузі регіональної економіки і природокористування за ознаками, які характеризують особливості економічної ролі, характер виробництва, пропонують розглядати як самостійні такі промислово-економічні регіони: Центральний, Придніпровський, Донецький, Харківський, Подільський, Карпатський, Поліський, Причорноморський (Миколаївська, Херсонська та Одеська області) і окремо Кримський (АРК) [276, С. 185-220].

У вітчизняній кримінологічній науці з приводу розуміння «одиниці» регіонального виміру злочинності єдності немає. Наприклад, А.М. Бабенко наголошує на погляді на регіональну злочинність в розрізі областей [6, С. 333-338], у свою чергу, Н.А. Орловська вбачає доцільним кримінологічний аналіз більш крупних територіальних утворень [124, С. 130].

Доцільно підтримати ідею «укрупнення» регіонів, що надає можливості характеризувати той кримінальний простір, який в них склався. Цей простір є відображенням загальнодержавного кримінального простору.

Загалом таке утворення як кримінальний простір, на думку А.М. Бабенка, характеризується кількома аспектами:

по-перше, простір має значну тенденцію до встановлення стійкого закономірного та нерівномірного розподілу різних видів злочинності на території певної держави;

по-друге, східні області характеризуються більш високою інтенсивністю загальної регіональної злочинності, ніж західні, центральні та більшість південних;

по-третє, інтенсивність злочинності зростає із заходу на схід і, відповідно, знижується зі сходу на захід [6, С. 333-338].

На рівні кримінологічних груп у межах однієї зони виявлені суттєві криміногенні диференціації. Закономірність кримінологічної диференційованості регіонів полягає в тому, що в будь-яких класифікаційних групах завжди, незалежно від історичної, економічної, демографічної, соціокультурної та інших подібностей, регіони відрізняються між собою за рівнем кримінальної враженості [5].

Кожен вид злочинності має свої особливості. Вбачається, це твердження можна поширити й на суспільно небезпечну діяльність в цілому. Принаймні, це є очевидним для правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Концентрація розглядуваних правопорушень саме в межах певних (прикордонних) територій цілком логічна – ділянки «зеленого кордону», пункти пропуску через державний кордон України, митні пости, а також неконтрольовані ділянки кордону (зокрема, розірвана лінія кордону в зоні ООС), на яких можлива безперепонна організація нелегального переміщення товарів/предметів.

Наприклад, Південь є один із благополучних регіонів держави, однак на прикордонних територіях Півдня правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, є гострою проблемою, яка підриває соціальну стабільність у регіоні, як наслідок, порушує баланс суспільних відносин у державі.

Особливу увагу слід приділити Донецькій та Луганській областям. У якості їх основних ознак традиційно називалися висока урбанізація, насиченість промисловими підприємствами, особливості демографічного складу населення, історична специфіка заселення регіону тощо.

Однак недостатньо висвітлювався погляд на Донецький регіон як на такий, що має прикордонні із Російською Федерацією території. Враховуючи специфіку економічних, міграційних та демографічних процесів розвитку вказаного регіону, ця ознака була впливовим фактором багатьох процесів, у тому числі, вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Вказаному регіоні роками створювалися негативний інформаційний і ідеологічний криміногенний фон, що потягнув формування високого рівня кримінальної ураженості. Так, у 2014 році це відіграло свою провідну роль у роздмухуванні сепаратистських тенденцій та, яка наслідок, окупації частини цієї території.

Щодо кримінологічної характеристики правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, можна поставити питання: така суспільно небезпечна діяльність – це регіональна делінквентність чи делінквентність у прикордонні?

Наприклад, А.М. Бабенко говорить про злочинність у прикордонному просторі в контексті регіональної злочинності, яка, у свою чергу, виступає відносно самостійним системним утворенням, що є складовою частиною системи більш високого порядку – загальнодержавної системи злочинності.

Злочинність в регіонах вважається органічною сукупністю злочинів із зовнішніми та внутрішніми зв'язками. Зокрема, зовнішні зв'язки виявляють себе через взаємовплив із різними соціальними сферами, які наявні у регіонах/їх групах. У цьому сенсі специфіка функціонування прикордонних регіонів полягає в особливостях соціально-економічного, політичного, культурологічного, демографічного, міграційного та іншого життя населення, пов'язаного із сусідніми регіонами [7, С. 17].

У свою чергу, Ю.Б. Курилюк визначає злочинність у прикордонному просторі як сукупність злочинів, чийми найбільш характерними ознаками є специфічне місце вчинення злочину (державний кордон, контрольований прикордонний район, пункти пропуску через державний кордон, контрольні

пункти в'їзду/виїзду, виключна (морська) економічна зона тощо) та специфічні суб'єктів правовідносин (прикордонники, митники, контрабандисти тощо).

На думку автора, більшість загроз національним інтересам України формується та має передумови до зародження саме в межах прикордонного простору, звідки вони поширюються через державний кордон, втягуючи до своєї системи або залучаючи до пособництва місцеве населення [99, С. 500-503].

Н.А. Орловська зазначає, що за певної дотичності наведених поглядів, вони представляють кримінально-географічні дослідження різного рівня. У першому випадку маємо комплексне соціально-кримінологічне дослідження, спрямоване на встановлення та аналіз регіональних закономірностей між соціально-територіальними процесами та злочинністю; в другому – конкретно-кримінологічне дослідження, основними завданнями якого є розгляд територіального розподілу злочинності чи окремих її видів в окремому регіоні.

З огляду на вище вказане, злочинність у прикордонні можна вважати підсистемою загальної злочинності, яка на внутрішньонаціональній «мапі» кримінальності має особливу територію локалізації – прикордоння, тобто власне державний кордон (в межах/поза межами пунктів пропуску), прикордонні контрольовані райони, виключна морська зона, континентальний шельф (з огляду на дію кримінального законодавства України у просторі) [124, С. 130-132].

При цьому слід звернути увагу, що прикордонні місцевості межують з територіями кримінальної враженості всередині країни і піддаються загрозам «імпортування» інших видів правопорушень, що обумовлено спеціалізацією сусідніх регіонів, соціально-економічними проблемами, які загострюються у певних регіонах тощо. Тож, рівень злочинності сусідніх регіонів суттєво впливає на стан правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

З огляду на це, вбачається, що зазначені правопорушення складають транскордонну складову делінквентності у прикордонні, яка являє більш локальний рівень порівняно з регіональним поділом.

Відповідно, йдеться про територіальну специфіку суспільно небезпечної поведінки. Але суспільно небезпечну діяльність у прикордонному просторі сьогодні неможна розуміти виключно як внутрішньонаціональну проблему. Скоріше, потрібно говорити про її включення не тільки у внутрішньонаціональний розподіл кримінальної активності, а й у регіональний або навіть глобальний рівень кримінальних загроз [99, С. 130-132].

Виокремлення територіального рівня у рамках концепції регіональної злочинності відкриває можливості аналізу транскордонного тіньового бізнесу, до якого належать й правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в особливих локаціях – прикордонні України та суміжних держав.

Зрозуміло, що наявність значної кількості факторів «зближення» прикордонних територій включає і питання транскордонного тіньового бізнесу. Наприклад, як зазначається ДПСУ, у разі посилення запобігання переміщенню тютюнових виробів з території України по той бік кордону різко зростають ціни на даний товар.

Таким чином, економіко-кримінологічний вимір правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, дозволяє не обмежувати аналіз соціально небезпечної діяльності (у першу чергу, злочинності) у прикордонні виключно «українською складовою», а звернутися до показників відповідних правопорушень на суміжній стороні.

Вбачається, що таке бачення розширить можливості кримінологічного аналізу регіональної злочинності, вийти на загальні закономірності формування міждержавного прикордонного кримінального простору, де головну роль грає транскордонна делінквентність з її системними взаємозв'язками з організованою, корупційною злочинністю, тероризмом тощо. Визнання спільного кримінального простору дозволяє задіяти статистичні дані суміжної сторони, які можуть суттєво доповнити кримінологічну характеристику правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

2.2. Сучасний стан правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України

Економіко-кримінологічний вимір правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, дає підстави аналізувати їх як вид транскордонного тіньового бізнесу (за виключенням правопорушень, вчинених на ЛР).

У той же час як кримінологічна категорія вони підлягають розгляду через комплекс показників, сукупність яких дає можливість оцінити їх місце у криміногенній та кримінальній ситуації в Україні.

Представлене у даній роботі бачення зазначених правопорушень, у перелік яких включені і кримінальні правопорушення, дозволяє застосувати класичний підхід до добору кримінологічних показників.

Слід зазначити, що статистичний аналіз цих правопорушень суттєво утруднений тим, що на сьогодні немає їх єдиного обліку. Наявні кримінально-статистичні звітності нерідко застосовують навіть різні одиниці розрахунку рівня відповідних правопорушень.

Зазначені обставини призводять до негативних наслідків і порушень вірогідності не тільки первинної інформації, а й кінцевих результатів її переробки. Тож статистичні дані, на які можна спиратися, є неповними та, певною мірою, суперечливими. Тому їх оцінка має враховувати ті факти вчинення суспільно небезпечних діянь, які висвітлюються в засобах масової інформації, Інтернеті.

При цьому увага буде зосереджена на таких показниках як рівень, динаміка, структура, географія, латентність, ціна правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Питання аналізу коефіцієнтів у даному дослідженні не буде розглядатися з огляду на те, що зазначені правопорушення вчиняються у прикордонні, населення якого постійно змінюється та не відображає загальноукраїнські співвідношення по соціально-демографічних групах.

Рівень правопорушень – це загальна зведена кількість зареєстрованих правопорушень та осіб, які їх вчинили, за певний проміжок часу в країні або в її окремому регіоні [97, С. 15-25].

У нашому випадку можна говорити лише про прикордоння як локацію зазначених правопорушень, останні не можуть бути досліджені в масштабах країни.

Аналіз рівня доповнюється таким показником як динаміка. Динаміка характеризує зміни у стані, структурі, характері, географії делінквентності, що відбувалися протягом певного періоду [100, С. 3-61].

Аналіз динаміки в науково-практичному значенні застосовують для отримання інформації щодо змін стану суспільно небезпечної діяльності за минулий період, для виявлення її тенденцій та закономірностей. У першу чергу, показовими є динамічні зміни рівня правопорушень, які розглядаються.

Структура – це «внутрішній устрій» делінквентності [95, С. 18]. Структура, як відомо, визначається певними елементами, їх абсолютною кількістю, якістю і тим, як і яку частину системи вони становлять. Тож, структура делінквентності – це внутрішня властива її ознака, яка розкриває якісно різні групи правопорушень, з яких вона складається.

Вбачається, що структура правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, виражається, зокрема, в різноманітності їх предметів, а також у правовому статусі правопорушень, які входять у сукупність.

З огляду на численність, різноманітність зазначених правопорушень, зміни у нормативному регулюванні вбачається за доцільне представити аналіз статистичних та емпіричних даних комплексно – через рівень, динаміку та структуру.

Показники незаконного вивезення /ввозу предметів контрабанди та інших правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон в Україні за період 2005-2020 роки, певним чином, відображено у Додатках 5, 6, 7, 8.

Так, за офіційними даними, у 2005 році ОВС виявлено 1089 фактів незаконного вивезення товарів на загальну суму 164,9 млн. грн. [44]. Порушено 160 кримінальних справ, пов'язаних з незаконним переміщенням товарів, 75 з яких – про контрабанду.

За цей же період, за даними СБУ, її підрозділами зібрано відповідні матеріали та порушено 253 кримінальні справи про контрабанду, загальна вартість предметів якої сягнула 145 млн. грн. [239].

Органами тодішньої Державної митної служби України у 2005 році порушено 17 кримінальних справ за ознакою контрабанди [233]. Загальна вартість предметів злочинів склала 35,2 млн. грн.

У 2006 році ОВС виявлено 882 факти незаконного ввезення в Україну товарів на загальну суму 47,4 млн. грн. [44]. Відповідно порушено 193 кримінальні справи, зокрема, 46 – по контрабанді.

За даними СБУ, у 2006 році за ознаками контрабанди порушено 221 кримінальну справу, загальна вартість предметів якої становила 79,3 млн. грн. [239].

Органами тодішньої ДМСУ у 2006 році порушень 28 кримінальних справ по контрабанді на суму 37,4 млн. грн. [233].

У 2007 році ОВС виявлено вже 3200 правопорушень, пов'язаних з увезенням до України товарів на суму понад 55 млн. грн, зокрема, 175 – з увезенням промислових товарів на суму понад 30,9 млн грн, 2,9 тис. – з увезенням товарів продовольчої групи на суму понад 19,3 млн. грн., у т.ч. 82 правопорушення – при ввезенні підакцизних товарів на суму 1,8 млн. грн. [45]. Вилучено ввезеної контрафактної продукції на суму 3,6 млн. грн.

За матеріалами ОВС задокументовано 240 злочинів у сфері ввезення в Україну товарів, 65 з яких – пов'язані з контрабандою.

Відповідні показники діяльності СБУ становили 263 кримінальні справи з розміром предметів злочинів 163, 9 млн. грн.

У 2007 році фіксується значно менша кількість виявлених ДМС України фактів контрабанди, за якими порушено лише 10 кримінальних справ за фактом

вчинення контрабанди із загальним розміром предмету злочину 11,4 млн. грн. [234].

У 2008 році ОВС виявлено 3031 факт незаконного ввезення в Україну товарів на загальну суму 168,4 млн. грн. Відповідно порушено 193 кримінальні справи, у т. ч. 73 – про контрабанду [45].

У свою чергу, підрозділами СБУ за ознаками контрабанди було порушено 247 кримінальних справ [240]. Загальна вартість предметів злочинів становила 151,2 млн. грн.

Показники діяльності ДМС України склали 58 кримінальних справ за ознаками контрабанди із загальним розміром предмету злочину 61,2 млн. грн. [234].

У 2009 році ОВС виявлено 4127 фактів незаконного ввезення в Україну товарів на загальну суму 243,4 млн. грн. [46]. Порушено 204 кримінальні справи, у т. ч. 81 – про контрабанду.

Підрозділами СБУ за ознаками контрабанди було порушено 283 кримінальні справи. Загальна вартість предметів злочинів склала 162,1 млн. грн. [240].

У 2009 році підрозділами ДМС України порушено 167 кримінальних справ за ознаками контрабанди із загальним розміром предмету злочину – 283,2 млн. грн. [235].

У 2010 році ОВС виявлено 5044 факти незаконного ввезення в Україну товарів на загальну суму 289,8 млн. грн. Порушено 276 кримінальні справи, у т.ч. 101 – про контрабанду [46].

У 2010 році відповідні показники діяльності СБУ становили 292 кримінальні справи на суму 174,5 млн. грн. [241], ДМС України – 253 кримінальні справи на загальну суму 376,9 млн. грн. [235].

Аналіз наведених даних свідчить про наявність вкрай негативних тенденцій існування та відтворення контрабанди в Україні протягом 2005-2010 років. Починаючи з 2006 року й до 2008 року спостерігається порівняно незначне збільшення зареєстрованих злочинів досліджуваного виду.

Починаючи з 2006 року намітилась стійка тенденція до зростання, але без різких коливань, що йшло у розріз тенденціям загальної злочинності в Україні, а також злочинності у сфері економіки, відповідні рівні яких, починаючи з 1999 року (за виключенням 2003 року) стабільно знижувались аж до 2009 року. Однак з 2009 року відбулося збільшення їх рівня, при цьому темпи зростання по відношенню до 2005 року. збільшилися вдвічі, а по відношенню до 2007 та 2008 років – у 1,5 рази.

Пояснення такого стану речей вбачається, перш за все, у загостренні соціально-економічних протиріч в Україні, які, окрім національних складових, починаючи з 2009 року, доповнились наслідками світової фінансової кризи.

Поряд із цим на ситуацію вплинули зміни обсягів товарообігу між Україною та суміжними державами. Наприклад, обсяг торгівлі Україна – ЄС з 2009 рік по 2010 рік зріс приблизно на 29% (у 2006 році по відношенню до попереднього року зростання обсягів торгівлі України з ЄС склало 26,07%, у 2007 році – 17,3%, у 2008 році – 14,1%).

Слід зауважити, що таке зростання обсягів торгівлі відбувається на тлі продовження фінансово-економічної кризи, тобто спостерігалася зворотно-кореляційна залежність: із погіршенням фінансово-економічного стану країни збільшується її зовнішній товарообіг із паралельним зростанням його тіньового сектору, зокрема у формі контрабанди.

У подальші роки в динаміці показників контрабанди продовжується спостерігатися стрімкий зріст. Протягом 2012 року митними органами України порушено 172 кримінальні справи про контрабанду на суму 28,78 млн. грн. [236].

Предметами контрабанди були: наркотичні засоби (121 справа (70%); зброя (26 справ (15%); культурні цінності (11 справ на суму 676 168 грн. (6%); продовольчі товари (6 справ на суму 23 841 005 грн. (3,4%); транспортні засоби (3 справи на суму 1 421 278 грн. (1,7%); сильнодіючі речовини (3 справи (1,7%); отруйні речовини (2 справи (1,1%); промислові товари (1 справа на суму 2 843 274 грн. (0,55%); спеціальні технічні засоби для негласного отримання інформації (0,55%).

Упродовж грудня кримінальні справи про контрабанду митними органами України не порушувались у зв'язку з тим, що з 20 листопада 2012 року набрав чинності Кримінальний процесуальний кодекс України, відповідно до якого митні органи не віднесені до органів, уповноважених розпочинати досудове розслідування.

Разом з тим, з 2012 року митними органами України до правоохоронних органів направлено 563 повідомлення про виявлення ознак злочину, передбаченого ст. 201 КК України.

Протягом 2012 року митними органами порушено 23 386 справ про порушення митних правил на суму 1,99 млрд. грн. З них 15 744 справи, в яких реально вилучено предмети правопорушень на суму 760,39 млн. грн. При цьому, в 8 439 випадках вилучались промислові товари на загальну суму 454,77 млн. грн., в 967 – транспортні засоби на суму 172,25 млн. грн. Крім того, в 698 випадках валюта на суму понад 81,57 млн. грн., а також продовольчі товари в 6 046 випадках на суму понад 52,31 млн. грн.

Крім цього, митними органами розглянуто 4 495 справ про порушення митних правил та застосовано адміністративне стягнення у виді штрафу на суму 19,62 млн. грн.

Упродовж 2012 року митними органами передано на розгляд до суду 20 035 справ про порушення митних правил на суму 2,58 млрд. грн. Серед розглянутих справ судом прийнято рішення про конфіскацію безпосередніх предметів правопорушень на суму 1,13 млрд. грн. Крім цього, накладено штрафів на суму 103,24 млн. грн. З цієї суми стягнуто та перераховано до Державного бюджету України 11,57 млн. грн.

Починаючи з 2013 року, запобігання контрабанді (ст.201 КК) ілюструються наступними статистичними даними: у 2013 році було обліковано 196 фактів контрабанди, що склало 1,76% від загальної кількості господарських злочинів та 0,034% від загальної кількості злочинів, зареєстрованих в Україні; у 2014 р. – 129 (1,53% та 0,024% відповідно); у 2015 р. – 110 (1,44% та 0,019% відповідно); 2016 р. – 94 (1,35% та 0,015% відповідно); 2017 р. – 102 (1,61% та 0,019% відповідно); 9 міс. 2018 р. – 102 (2,07% та 0,027% відповідно) [236].

Упродовж 2015 році митницями ДФС порушено 17 808 справ про порушення митних правил на суму понад 1 787,19 млн. грн. З них, в 8 529 справах реально вилучено предмети правопорушень на суму понад 628,98 млн. грн. [237].

У 2016 році до правоохоронних органів направлено 1613 повідомлень про виявлення ознак кримінальних правопорушень [238].

Зрозуміло, що ці статистичні дані не дають реального уявлення про масштаби контрабанди та порушення митних правил. У цьому плані цікавим видається звернення до статистики товарообігу.

Так, якщо оцінювати рівень правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, з усіма країнами, то, на думку експертів, вони в загальній сумі можуть перевищувати 10 млрд. дол. США на рік. Наведемо приклад взаємин України, Білорусі та Польщі.

Зокрема, дані білоруської митниці про експорт в Україну повинні збігатися з даними української митниці щодо імпорту, а у разі, якщо обсяги не збігаються, це свідчить про наявні факти правопорушень. Зокрема, в окремі роки розміри «нестиковок» доходили до 630 млн. дол. США (2013 рік). При експертному аналізі товарних груп з'ясовувалося, що це, у масі своїй, були нафтопродукти та зріджений газ.

У 2014-2016 роки обсяг «митної тіні» зменшився, наприклад 2 роки поспіль українська статистика містила дані про імпорт товарів з Білорусі на суму до 14 млн. дол. США, хоча аналогічних даних Белстат не подавав [231].

У свою чергу, за даними Львівської митниці, у 2015-2016 рр. тільки за імпортом з Польщі в Україну показники зовнішньої торгівлі відрізняються на 44%.

Поряд із «класичною» контрабандою та порушенням митних правил, звернемо увагу на статистичні показники щодо наркоконтрабанди. Її розгляд буде неповним без розгляду загальної ситуації з наркозлочинністю.

Так, аналіз статистики дає підстави дійти висновку, що загальний рівень злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів протягом 2009-2014 роки мав стійку

тенденцію до зменшення. Так, у 2009 році було зареєстровано 57624 наркозлочинів (-5,1% до попереднього року), у 2010 році – 56878 (-1,3% до попереднього року), у 2011 році – 53206 (-6,5% до попереднього року), у 2012 році – 45322 (-11,2% до попереднього року), у період із січня по листопад 2013 році – 32886. Зазначена тенденція продовжилася до 2014 року, у якому було обліковано 29482 наркозлочинів.

Ця ж тенденція була притаманна й тяжким та особливо тяжким злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Зокрема, у 2009 р. їх було 20310, у 2010 р. – 20334, у 2011 р. – 19031, у 2012 р. – 16347, у період з січня по листопад 2013 р. – 10251, у 2014 р. – 9597 [48].

Показовими можна вважати дані по вилученим предметам злочинів:

у 2009 році було вилучено наркотичних засобів 10816523 г, серед них канабісу – 4269403 г, героїну – 4881 г, кокаїну – 227 г; психотропних речовин – 6538 г; прекурсорів – 97000 г;

у 2010 році – 10961801 г (1,3% до попереднього року), серед них канабісу – 7100234 г, героїну – 4336 г, кокаїну – 318 г; психотропних речовин – 18809 г; прекурсорів – 222000 г;

у 2011 році – 9091743 г (-12,2% до попереднього року), серед них канабісу – 7386060 г, героїну – 981 г, кокаїну – 535 г; психотропних речовин – 22241 г; прекурсорів – 278000 г;

у 2012 році – 4995988 г (-45% до попереднього року), серед них канабісу – 3763166 г, героїну – 1163 г, кокаїну – 1429 г; психотропних речовин – 8457 г; прекурсорів – 83000 г.

Кількість виявлених осіб за вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів також демонструвала стійку тенденцію до зменшення: у 2009 році – 39683 (-7,8% до попереднього року), у 2010 році – 37496 (-7,8% до попереднього року), у 2011 році – 36960 (-1,4% до попереднього року), у 2012 році – 31388 (-8,9% до попереднього року).

Однак у розріз такій тенденції, у 2013 році Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, у якій зазначалося, що необхідність розроблення Стратегії зумовлена поширеністю наркоманії та наркозлочинності, що стало загрозою національній безпеці держави.

Така ситуація спричинена, у тому числі, активізацією діяльності міжнародних наркосиндікатів та здійсненням транзитного переміщення наркотиків територією України [183].

Слідчими підрозділами СБУ за період з 2007 по 2010 роки направлено до суду з обвинувальними висновками 730 кримінальних справ по ст. 305 КК України (у 2007 році – 188, у 2008 році – 190, у 2009 році – 165, у 2010 році – 187). Сталість кримінальної ситуації продовжується і далі.

Так, протягом 2012 року порушено 121 кримінальну справу, це на 200 фактів та 7 кримінальних справ більше, аніж у 2011 році [236]. У 2014 р. обліковано 158 кримінальних правопорушень за ознаками цього складу злочину[237].

Обсяги вилучених предметів наркоконтрабанди, за даними ДПСУ, наступні: у 2009 році – 137, 892 кг; у 2010 році – 1 976, 148 кг; у 2011 році – 168,420 кг; у 2012 році – 193, 829 кг; у 2013 році – 138,449 кг; у 2014 році – 340,081 кг [242].

З метою встановлення джерел і каналів переміщення наркотичних засобів та осіб, які беруть у цьому участь, відповідно до ст. 456 МК України спільно з оперативними підрозділами правоохоронних органів проведено 28 контрольованих поставок.

У 2015 році митницями ДФС виявлено 970 фактів переміщення через митний кордон України наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів з порушенням митного законодавства. Безпосередньо митницями ДФС виявлено: героїну – 736,2 кг, гашишу – 56 кг, канабісу – 24,2 кг, кокаїну – 2,8 кг. Вилучаено кілька десятків тисяч наркотичних засобів і психотропних речовин в таблетованій та ампульній формі.

Органи охорони державного кордону вилучали переважно наркотики рослинного походження загальною вагою: у 2015 році – 202,792 кг, у 2016 році – 286,543кг, у 2017 році – 312,455 кг тощо. При цьому в 2015 році на макову соломку припадало 29% від загальної ваги наркотиків, гашиш – 28%, коноплі – 20%, марихуану – 10% .

З огляду на наведене, констатуємо суперечливі статистичні дані різних відомств, невідповідність реальної розповсюдженості незаконного обігу наркотиків та виявлених наркозлочинів, у тому числі наркоконтрабанди.

Досить показовою у цьому плані є ситуація з організованими формами наркоконтрабанди, адже навіть групова наркоконтрабанда, не говорячи про організовану, виявляється дуже рідко: 5% (8 злочинів) у 2014 році, 6,7% (14 злочинів) у 2015 році. І лише у 2016 р. бачимо зростання по цьому показнику у 2,5 рази – до 16,5% (51 злочин) [242].

Сьогодні триває інтенсивна перебудова наркоринку: висококонцентровані і дорогі опій, кокаїн, героїн, амфетаміни та екстазі витісняють традиційні для України макову соломку, марихуану, гашиш, тощо. Тому «контрабандний акцент» робиться саме на вказані види наркотичних засобів. Наприклад, кількість вилучених з 2014 року кокаїну і героїну зросла в 3 та 2 рази відповідно порівняно з попередніми роками.

Наявна стала тенденція до збільшення споживачів наркотиків: у 2015 році у середньому на кожні 10 тис. населення країни припадало 35 споживачів наркотиків (наприклад, у 2004 році – 27 споживачів).

Поряд із цим, протягом січня-червня 2014 року виявлено 303 випадки незаконного переміщення через митний кордон України зброї та боєприпасів. З незаконного обігу вилучено: 0,252 кг вибухових речовин, 3 одиниці гладкоствольної зброї, 2 одиниці бойової (нарізної) зброї, 4 одиниці газової зброї, 174 одиниці холодної зброї, 5 одиниць пневматичної та спортивної зброї, 1 612 шт. набоїв до гладкоствольної та нарізної зброї та 746 шт. інших видів набоїв, 116 одиниць спеціальних засобів [237].

У 2015 році митницями ДФС виявлено 574 випадків незаконного переміщення через митний кордон України зброї та боєприпасів. З незаконного

обігу вилучено: 0,997 кг вибухових речовин, 3 одиниці гладкоствольної зброї, 18 одиниці бойової (нарізної) зброї, 12 одиниць газової зброї, 374 одиниці холодної зброї, 20 одиниць пневматичної та спортивної зброї, 2 659 шт. набоїв до гладкоствольної та нарізної зброї, та 1517 шт. інших видів набоїв, 226 одиниць спеціальних засобів. Загалом, виявлено 469 фактів переміщення через митний кордон України зброї та боєприпасів.

Однак за масштабами та впливом на соціально-економічні процеси саме правопорушення, пов'язані з незаконним переміщенням товарів через митний кордон України, становлять основну проблему.

Наслідком вжитих митницями ДФС організаційно-практичних заходів, проведеної аналітично-пошукової роботи стало виявлення митницями упродовж 2016 року 23 235 порушень митних правил із вартістю предметів правопорушень на суму понад 2 млрд. грн. Кількість складених протоколів про порушення митних правил у порівнянні з аналогічним періодом минулого року збільшилась на 30%, а вартість – на 13%.

У 7 952 справах про порушення митних правил тимчасово вилучено предмети правопорушень на суму майже 627 млн. грн. Зокрема, у справах про порушення митних правил вилучено промислових товарів на суму 353 млн. грн.; продовольчих товарів та сільгосппродукції на суму 62 млн. грн.; валюти на суму 161 млн. грн.; транспортних засобів на суму 51 млн. грн. [35].

Безпосередньо у своїй діяльності митницями ДФС розглянуто у загальній кількості 12 839 справ про порушення митних правил, що складає 93% від кількості заведених справ, розгляд яких віднесено до компетенції митниць ДФС (13 813 справ). Було застосовано адміністративних стягнень у вигляді штрафу на суму 556 млн. грн.

На розгляд до суду митницями передано 8 828 (93% від заведених справ, розгляд яких віднесено до компетенції судів) справ про порушення митних правил на суму 1,9 млрд. грн.

За результатами розгляду справ про порушення митних правил судом винесено 7 787 постанов у справах, що складає 88% від кількості переданих до суду справ; у 10% справ прийнято рішення про закриття провадження.

Судами було винесено 6693 рішення про накладення стягнень у виді штрафу та конфіскації на суму 659 млн. грн. [35].

У разі виявлення під час переміщення через митний кордон України ознак кримінальних правопорушень, передбачених Кримінальним кодексом України, митниці ДФС надсилають про це повідомлення до правоохоронних органів. Виявлені предмети у встановленому порядку вилучаються слідчими правоохоронних органів.

Протягом 2017 року митницями ДФС порушено майже 32,3 тис. справ про порушення митних правил на загальну суму понад 1,59 млрд. гривень. З них у 7 тис. справ вилучено предмети порушень на суму понад 746 млн. гривень [161].

Кількість порушених справ у 2017 році майже на третину перевищує показник 2016 року. Так, тоді було порушено 23,2 тис. справ на суму понад 2,09 млрд. грн.

Найчастіше митницями фіксувалися порушення при переміщенні продовольчих товарів. За 2017 рік було встановлено 2,7 тис. таких випадків на загальну суму майже 67,9 млн. грн.

У переважній більшості виявлялися тютюнові вироби – 1,9 тис. випадків та алкогольні напої – 182 випадки, м'ясо та вироби з нього – 91 випадок, молоко та вироби з нього – 60 випадків тощо. Порушення під час переміщення промислових товарів були встановлені у 2,7 тис. випадках на загальну суму понад 545,5 млн. грн.

Наслідком вжитих митницями ДФС організаційно-практичних заходів, проведеної аналітично-пошукової роботи упродовж 2018 року виявлено 22 447 порушень митних правил із вартістю предметів правопорушень на суму понад 986 млн. грн. Кількість складених протоколів про порушення митних правил у порівнянні з аналогічним періодом минулого року збільшилась на 57,6% [72].

Стосовно протидії контрабанді наркотиків, то протягом звітнього періоду 2018 р. митницями ДФС виявлено 371 факт переміщення через митний кордон України наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів з порушенням митного законодавства. Митницями ДФС виявлено:

кокаїну – 14,6 кг, героїну – 5,3 кг, екстракційного опію – 20,3 кг, 2 859 таб., 457 капс., 22 ампл. інших наркотичних засобів; 5,4 кг, 43 767 таб., 2014 капс., 20 ампл., 0,02 л психотропних речовин; а також 1407 кг, 16522 л, 28 994 табл. прекурсорів [72].

Крім того, виявлено 194 факти переміщення через митний кордон України зброї та боєприпасів, з порушенням митного чинного законодавства.

Тому всього упродовж 2018 року митницями ДФС до правоохоронних органів направлено 808 повідомлень про виявлення ознак кримінальних правопорушень, з яких у зв'язку з виявленням ознак злочину, передбаченого ст. 201 КК України, – 64 повідомлення, у зв'язку з виявленням ознак злочину, передбаченого ст. 305 КК України, – 236 повідомлень, у зв'язку з виявленням ознак злочинів, передбачених іншими статтями КК України, направлено 508 повідомлень [243].

За період 2019 року у контрольних пунктах в'їзду – виїзду на ЛР було виявлено 26 од. зброї, боєприпасів 3,3 тис. од., припинено переміщення 3,4 кг вибухівки, виявлено понад 14,4 кг наркотиків.

Крім того, затримано товарів на загальну суму 71,7 млн. грн. [102, С. 31-37]. Наприклад, у червні 2019 році у Луганській області припинено протиправне постачання паливномастильних матеріалів із території РФ в Україну за допомогою підземного трубопроводу. Було вилучено цистерну ємністю 24 кубічних метри та 15 тисяч літрів дизпалива у залишку (загальна вартість вилученого товару та обладнання складає близько 500 тис. грн).

Загалом, на протязі 2019 року ДПСУ було виявлено 3000 кримінальних та 51,3 тис. адміністративних правопорушень, по яких мали місце спроби незаконно перевезення таких предметів правопорушень, як зброя: холодна – 340 од.; пневматична – 156; електрошокова – 74, вогнепальна – 34, мисливська – 38, газова – 17; боєприпасів до вогнепальної зброї – 5,2 тис. шт., до мисливської зброї – 2,9 тис., до газової зброї – 243; вибухівки загалом – 36,4 кг; наркотики: макова соломка – 2331 кг; кокаїн – 475,9 кг, героїн – 425,4 кг, марихуана – 57,3 кг, гашиш – 10,4 кг, коноплі – 76,5 кг; інші – 14,9 кг; бурштину – 627,4 кг. Товарів було затримано на загальну суму на 397,3 млн.

грн., до цієї суми входить факт затримання 17,6 млн пачок сигарет, алкоголю в об'ємі 0,6 тис. літрів тощо [60].

Упродовж 2020 року митницями Держмитслужби виявили 303 факти незаконного переміщення через митний кордон України наркотичних засобів. Найбільшою партією став випадок незаконного переміщення наркотичних засобів у морському порту «Південний», де виявили 31,5 кг кокаїну. Вартість наркотику на чорному ринку складає понад 100 млн грн. [58].

Протягом 2019 року, за статистичними даними СБУ, було викрито лише 37 злочинів за ст. 201 КК України та 4 злочини за ст. 333 КК України, у вчиненні яких особам повідомлено про підозру або вилучено предмети правопорушень; засуджено 27 осіб; вилучено предметів контрабанди та порушень митних правил на суму понад 18,6 млн грн.; конфісковано предметів контрабанди та порушень митних правил за рішенням суду на суму 536 тис. грн. [212].

Загалом можна говорити про тенденцію збільшення незаконного переміщення зброї, боєприпасів через кордон на ввезення з України (на 13,5%). На ввезення в Україну, навпаки, контрабанда зброї зменшується.

Що ж до зони ООС, то там правопорушниками останнім часом все більше акцент робиться на озброєнні і військовій техніці. Так, в серпні 2020 року в Міністерстві оборони України повідомили про кількість незаконного обігу озброєння і військової техніки на ТОТ, зокрема: 480 танків; 900 бойових броньованих машин; 450 гармат і гаубиць; 300 мінометів; 210 реактивних систем залпового вогню; 700 засобів протиповітряної оборони та 450 протитанкових засобів [60].

Загалом же 2020 року засвідчив суттєве погіршення обстановки на ЛР в зоні ООС щодо виявлених зброї та боєприпасів. Вибухові речовини також виявляються переважно в цьому районі.

Окрім офіційної статистики вбачається за доцільне розглядати й інші джерела інформації (журналістські розслідування, виступи представників влади та громадянського суспільства у ЗМІ, повідомлення про факти вчинення зазначених правопорушень у відкритих джерелах).

Загалом, «на експорт» вивозиться деревина. Так, за даними КМУ, контрабанда українського лісу в середньому сягає 6-8 млрд. грн. на рік. Під виглядом паливної деревини вивозять діловий ліс. Але до сьогодні суспільство не знає, скільки вирубано лісу, скільки експортовано, скільки втратила держава [207]. За даними Держагентства лісових ресурсів, тільки в 2018 році було незаконно вирубано 2,6 куб тис. куб. м лісу [130].

У вигляді «імпорту» в Україну нелегально завозиться значна частина електроніки. Нелегальне ввезення деяких категорій преміум-смартфонів досягає 50%, а телевізорів з великим екраном – понад 60% [50].

За оцінками Асоціації підприємств інформаційних технологій України, держбюджет країни щорічно втрачає близько 3,6 млрд. гривень [158]. Так, в категорії ІТ-товарів, на сьогодні складає від 15 до 40%, а серед телефонів і фототехніки престижних марок – 65%.

Окремо треба згадати такі телефони як iPhone. Тут кількість «сірих» складає майже 65%, а втрати бюджету від їх контрабанди складають від 0,8 до 1 млрд. гривень.

За оцінками експертів ще одним імпортним напрямком, через який наша держава несе суттєві збитки, є імпорт нафтопродуктів. Так, близько 30% ринку нафтопродуктів зараз знаходиться в тіні. Велика частина нафтопродуктів по імпорту надходить в Україну з Білорусі, на яку припадає 53% поставок палива в нашу країну [50].

Пік контрабанди палива в Україну припав на 2013 рік, коли дані про постачання нафтопродуктів, за інформацією української та білоруської статистики, відрізнялися на 650 млн. дол. [50].

Витрати українського бюджету від незаконного ввозу палива щорічно обчислюються мільярдами гривень; лише у 2016 році, за даними ДФС, втрати бюджету від нелегального обігу нафтопродуктів склали 1,2 млрд грн.

Взагалі, за оцінками Незалежної групи з макроекономічного аналізу та прогнозу контрабанди України обсяги контрабандних поставок в розрізі товарних груп за 2018 рік склали 11915,7 млн., а за 2019 рік 13471,9 млн. дол. США (див. Додаток 6).

Майже весь бурштиновий бізнес в Україні є тіньовим. Компанії, що мають державну ліцензію на видобуток бурштину, добувають близько 5 тонн цього каменю в рік. Нелегальний видобуток забезпечує 98% виробленого бурштину.

У Міністерстві екології та природних ресурсів вважають, що реальні обсяги видобутку бурштину становлять 200-300 тонн на рік, можливо і більше [52]. Майже весь видобутий бурштин вивозиться за кордон.

Орієнтовний дохід від нелегальної торгівлі бурштином становить 300-400 млн. дол. США на рік. Важливо, що на даний момент точних даних про фактичні обсяги видобутку бурштину та оборотах тіньового бурштинового бізнесу в державі немає.

Та наведені раніше дані про рівень та динаміку правопорушень, пов'язаних з товарів/предметів через митний кордон, свідчать, що найбільша питома вага припадає на порушення митних правил.

Правопорушення, що розглядаються, фактично являють собою або нелегальний експорт/імпорт, або нелегальний транзит. Це дає можливість виділити найбільш розповсюджені їх види за предметними характеристиками.

У 2020 році було зафіксовано чимало фактів незаконного переміщення товарів та їх оціночна вартість збільшились у 1,5 раза: 2020 рік – у 3 335 випадків виявлено товарів на 534,04 млн грн, 2019 рік – 3 146 вип. /298,6 млн грн (див. Додаток 7).

Тільки за перше півріччя 2020 року виявили митних порушень на понад один мільярд гривень [58]. Митники виявили 7,2 тис. порушень митних правил, а загальна вартість предметів правопорушень становить близько 1,16 млрд грн. Серед найбільших популярних товарів – тютюнові вироби, мобільні телефони тощо. Так найбільш резонансним випадком за пів року стало виявлення Закарпатською митницею спроби ввезення з приховуванням від митного контролю мобільних телефонів, планшетів та інших пристроїв на загальну суму понад 93 млн грн.

Митниками попереджено 390 таких спроб незаконного переміщення тютюнових виробів. Було вилучено 22,3 млн штук сигарет, вартість яких, за

цінами внутрішнього ринку, складає 12 млн грн. Крім того, вилучено майже 500 кг незаконно переміщеного тютюну вартістю понад 500 тис. грн. Водночас найбільший факт незаконного переміщення цигарок зафіксували в Одеському порту, тоді митники зупинили спробу переміщення 750 тис. пачок цигарок без акцизних марок.

Взагалі, незаконне переміщення через митний кордон тютюнових виробів перетворилося на масштабну проблему. Так, у 2016 році за даними Всесвітньої митної організації, Україна посіла перше місце в світі за обсягом нелегального переміщення цигарок [159, С. 285-289]. Близько 40% ввезення нелегальних цигарок в країни Євросоюзу припадає на Україну

Зокрема, в червні 2019 році було найбільшу вилучено велику партію контрабандних цигарок. Слідчими ДБР спільні із співробітниками СБУ проведено 11 невідкладних обшуків автомобілів з причепами та напівпричепами на одному зі складів у м. Мукачево. Під час них вилучено найбільшу партію контрабандних цигарок за всю історію незалежної України. За попередніми підрахунками сума знайденого товару складає 70 млн. грн. [17].

Експерти Інституту соціально-економічної трансформації представили основні схеми незаконного постачання товарів в Україну:

«чорна контрабанда», коли при перетині кордону товар або просто не реєструють, або взагалі везуть повз митних пунктів;

«перерваний транзит» – товари, які ввозять в Україну, вивозять тільки на папері; насправді їх відвантажують і залишають тут, не сплачуючи взагалі ніяких податків;

«мурахи» або «піджаки», коли в сусідніх країнах авто з товаром розвантажують і після цього формують «бригади» по кілька людей. При цьому кожен бере таку кількість товару, на яке не поширюються мита;

«пересорт» – схема, по якій доставляють, наприклад, взуття, але декларують його як підошви і устілки [209, С. 375].

Чим досконаліші схеми – тим вище відсоток нелегального переміщення товарів/предметів й доходи від їх реалізації на тіньовому ринку.

Економічні правопорушники швидко реагують на зміну соціальної ситуації, тому з розвитком пандемії коронавірусу COVID-19 з весни 2020 року «медична контрабанда» стала одним із перспективних напрямів тіньового бізнесу. Перші випадки перехоплення нелегальних партій медичних виробів, як зазначає ДПСУ, були зафіксовані у Мукачево – нелегальне ввезення 3500 медичних масок.

На Волині, навпаки, було виявлено факт незаконного вивезення з країни медичних респіраторів класу F 2. На морському кордоні (м. Чорноморськ) було виявлено факт незаконного перевезення 400 літрів антисептику та 300 тис. таблетованих медичних засобів.

В аеропорту Бориспіль було затримано рекордну «медичну контрабанду» у розмірі 2,5 тон медичних маск та респіраторів. Загалом, за показниками ДПСУ, під час карантинних обмежень було виявлено «медичної» контрабанди на загальну суму 61 млн. грн. [58].

У свою чергу, правопорушення на ЛР являють собою тіньовий бізнес без перебільшення грандіозних масштабів. Залучення співробітників фіскальних служб, оперативних мобільних груп за участю СБУ, поліції та волонтерів лише змінили логістику переміщення товарів через ЛР, удосконалили схеми такого переміщення та посилили корупційний тиск.

Так, логістика переміщення фальсифікованого спиртного і цигарок базується на принципі: «З України — сировина, назад — готова продукція». Для виробництва горілки з України цистернами і фурами вивозять спирт, пляшки, пробки і акцизні марки. Вантажівками везуть тютюн-сирець, папір, упаковки і пачки. Назад фурами везуть вже готову продукцію — підроблену горілку і фальсифіковані цигарки. Організовані угруповання сформували мережу перевізників товару, йдуть на підкуп військових, правоохоронців та фіскалів.

Судячи по оперативних зведеннях МВС, ДПСУ, ДФС, СБУ, лише за два роки війни було затримано «тютюнової контрабанди» на десятки мільйонів гривень.

Таким чином, з наведених показників можна зробити висновок про нетиповість характеристик правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, відносно показників загальної злочинності в Україні в цілому та злочинності у сфері економіки, зокрема.

Вказана тенденція має суттєві залежності від низки соціально-економічних та організаційно-управлінських факторів, які обумовлюють в свою чергу наявність значного ступеня латентності правопорушень досліджуваного виду.

Вивчення географії правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, що необхідно для правильної організації запобіжної діяльності, раціональної розстановки сил та засобів. Цей показник має особливе значення для даних правопорушень, адже останні як кримінологічний феномен являють собою «географічно обумовлене» явище – вони вчиняються у прикордонних регіонах та на лінії розмежування.

Географією є розповсюдженість злочинності (у широкому розумінні – суспільно небезпечної діяльності) по різних регіонах (територіях) держави, областях, районах, містах або селищах [219].

За своїм географічним розташуванням України є вигідною для вчинення правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, оскільки через її територію проходять головні магістральні шляхи, що з'єднують Схід і Захід, а також відсутність ефективної системи контролю за кордоном на всій лінії його протяжності, особливо в сучасних умовах, підвищують ризики налагодження нелегальних потоків товарів та предметів.

Кримінологічно значущою обставиною є географічне розташування територій, їх приналежність до єдиної агломерації, тобто схожої групи за економічними, соціальними, природними та іншими ознаками, розташування відносно міждержавних кордонів.

У такому плані ще раз слід зауважити, що зазначені правопорушення розглядаються нами у контексті соціально-економічної, політичної, демографічної та культурологічної специфіки прикордонних територій.

Наприклад, за середніми показниками кримінальної враженості Одеська, Миколаївська та Херсонська області знаходяться в одній кримінологічній групі – Південній, із вираженими тенденціями погіршення криміногенної обстановки [276, С. 83], у тому числі й щодо суспільно небезпечної діяльності, пов'язаної з переміщенням товарів/предметів через митний кордон. При цьому звернемо увагу на яскраво виражену особливість південного прикордоння, межі якого визначені як державним кордоном, так і ЛР з АРК. Однак окрім цього важливе кримінологічне значення має фактор безпосередньої близькості Придністров'я.

Поряд із цим вагомим криміногенним фактором слід вважати наявність розірваної лінії кордону з РФ. На сьогодні кордон на Сході України (сухопутний кордон – Донецька, Луганська області, морський – Азовське узбережжя, зокрема, м. Маріуполь, Керчинська протока тощо) характеризується наявністю неконтрольованих ділянок державного кордону, що стримує темпи соціально-економічного розвитку цих прикордонних територій, що надає майже усі можливості для вільного перевезення різного роду предметів контрабанди. ТОТ стали «чорною дірою», яка несе загрозу економічній та, загалом, національній безпеці України та через яку відбувається підтримка та фінансування тероризму.

Специфіку географічного поділу контрабанди досить яскраво ілюструє ситуація з наркоконтрабандою. Вбачається, що цей показник можна розглядати у двох аспектах:

якщо брати ситуацію в Україні, то наркоконтрабанда виявлялася на кордоні з Білоруссю – 57%, Російською Федерацією – 16%, Молдовою – 7,5%, Румунією – 1,4%; на морському кордоні – 12% [21];

у світовому ж та регіональному розподілі кримінальної активності ще раз наголосимо, що через сприятливе географічне розташування України наркоконтрабандисти використовують її територію як транзитну, хоча частина наркоконтрабанди осідає на нашій території.

Слід зазначити, що Україна залишається важливою територією транзиту наркотиків до ринків країн ЄС, оскільки є чимало обставин, що зумовлюють транзитний статус України, суттєво впливаючи на поточний стан і динаміку

розвитку ситуації із незаконним переміщенням наркотиків через територію нашої країни до основних ринків збуту, передусім у країнах Західної Європи. При чому основними зонами безпосереднього транзиту наркотиків є, зокрема, порти та аеропорти України.

Важливо, що останнім часом відбувається перетворення зон транзиту безпосередньо на ринки збуту, що не є новим явищем: фактично всі країни – основні транзитери героїну, відзначаються вкрай високим рівнем споживання цього наркотику. Адже типовим для організаторів каналів наркотрафіку є розрахування із кур'єрами та іншими «помічниками» з країн транзиту саме наркотиками, що дозволяє першим не лише економити гроші, а сприяти наркотизації місцевих громад, що веде до розширення ринків збуту. Тому Україна все більше стає не тільки країною-транзитером наркотиків, а й безпосереднім їх споживачем.

Пізнання реальної ситуації вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, утруднюється через латентність цієї суспільно небезпечної діяльності, що обумовлено характером і особливостями даного виду діяльності.

Поділ правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, на «латентні» й «нелатентні» здійснюється на підставі наявності відомостей про них в системах статистичного обліку. При цьому латентність включає в себе ознаки «невідомості» (відсутність будь-якої інформації про відповідні правопорушення) та «неврахованості» (не відображення фактів вчинення діянь в статистиці) [244, с. 152].

Кримінологічне вчення про латентність виокремлює три її рівні (низький, середній та високий) та три види (природну, штучну та межову).

Вбачається, що латентність частини правопорушень, що розглядаються (зокрема, ті, про вчинення яких взагалі невідомо нікому), виникає внаслідок об'єктивних причин на рівні механізму вчинення правопорушення. Інші діяння стають латентними через суб'єктивні причини (наприклад, нереєстрація правопорушення через отримання неправомірної вигоди).

Тому латентну частину правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, слід розділити залежно від причин виникнення латентності на об'єктивно-латентну й суб'єктивно-латентну.

Об'єктивні ознаки латентності зазначених правопорушень включають середовище й обставини, в яких вони вчиняються [244, С. 152]. Так, їх специфіка проявляється в тому, що правопорушниками активно використовуються малі літальні апарати, безпілотна авіація, пасажирський автотранспорт. Тож, ці факти вказують на її природну та об'єктивну латентність. До цих же обставин належать наявність організованих угруповань, суб'єкти (учасники) яких прикривають свою діяльність корупційними зв'язками.

Однак суб'єктивно-латентні правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, є щільно пов'язаними з корупцією. Наприклад, наприкінці червня 2018 року співробітники Головного управління «К» СБУ затримали після виїзду з митного поста «Ягодин» Волинської митниці значну партію товару, який незаконно переміщався через митний кордон.

Згідно за даними СБУ, автомобіль, який згідно товаро-супровідних документів віз збірні конструкції з чорних металів вартістю 36 тис. грн., насправді перевозив автомобільні запчастини, ціна яких становила більше 7 млн. грн., а сума митних зборів, яка мала б бути сплачена до державного бюджету, перевищувала 1 млн. грн.

Була озвучена інформація про те, що вказівку щодо пропуску вказаного вантажу віддав особисто начальник Волинської митниці ДФС [220].

Тож, очевидно, що в залежності від обставин, правопорушення, що досліджуються, можуть мати ознаки як природної, так і штучної латентності.

Зарубіжні експерти вважають, що латентна частина організованої злочинності в 6-10 разів перевищує зареєстровану правоохоронними органами. Опитування свідчать, що близько 40% дрібних і середніх підприємств піддавалися постійному або спорадичному тиску з боку організованих злочинних структур; 10% опитаних вважають, що розміри вимагання так великі, що є перешкодою для розвитку або продовження їх підприємницької

діяльності. В результаті близько 70% злочинів, вчинених організованими структурами, не було зареєстровано [28, С. 426].

Одним із вагомих чинників, що впливає на латентність правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, є також збройний конфлікт на сході України та анексія Криму, внаслідок чого стало наявною непідконтрольна Україні лінія кордону, через яку переміщається невідома кількість товарів/предметів.

Таким чином, правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, є діями з високим рівнем латентності. Латентність істотно спотворює статистичні дані про реальний стан, структуру, характер, динаміку цих правопорушень, зменшує ступінь достовірності прогнозів тощо.

Аналіз латентності може бути суттєво скоректований зверненням до ціни злочинності (в більш широкому сенсі – суспільно небезпечної діяльності), яку в сучасній кримінології фахівці вважають самостійним показником.

Розуміння ціни злочинності у правоохоронній та кримінологічній практиці дещо різниться. Так, аналітики, які виконують завдання ООН, під ціною злочинності розуміють сукупні активи злочинних організацій.

У свою чергу, кримінологи, наприклад, і конкретних суб'єктів суспільних відносин за певний проміжок часу Н.О. Лопашенко, вважають, що ціна злочинності (втрати від злочинності) – це монетизована оцінка негативного впливу злочинності на суспільство в цілому [274, С. 43].

Та слід погодитись із визначенням «ціни злочинності», яке запропонувала Н.В. Сметаніна, оскільки саме її визначення є більш чітко надає характеристику та розкриває сутність даного визначення.

Під «ціною злочинності» остання розуміє кримінальну практику людей, що проявляється як явище у множинності злочинів й осіб, які їх вчинили, у визначеному просторово-часовому проміжку та яка підлягає кількісно-якісному визначенню [227, С. 207-210].

Якщо звертатися до контрабанди наркотиків, то наводяться такі дані: обсяг грошей, які обертаються у сфері міжнародного наркобізнесу, – 426-652

млрд. дол. США [290]. Але це лише прямі наслідки незаконного обігу наркотиків.

Для України є показовими дані Українського моніторингового центру з наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я – лише на обліку у 2014-2015 років перебували близько 100 тис. наркозалежних українців [127].

У цілому в світі, за даними Управління ООН по наркотикам та злочинності, споживачами наркотиків є понад 246 млн. осіб. Споживачі наркотиків вилучаються з виробничих відносин, суспільство витрачає значні кошти на їх лікування та реабілітацію, страждає демографія, спотворюються звичаї та традиції суспільного життя. Відповідно, наслідки наркобізнесу, у тому числі, контрабанди наркотиків, розтягнуті у часі і в більш-менш повному обсязі виявляються лише у майбутньому.

Таким чином, кримінологічна характеристика правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, дає підстави стверджувати про переважну більшість порушення митних правил серед всіх зазначених правопорушень.

Однак всі зазначені правопорушення є діями з високим рівнем латентності та невизначеною ціною, адже їм як різновиду тіньового кримінального бізнесу притаманні віддалені у часі масштабні наслідки.

2.3. Основні фактори вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України

Формально проблематика факторів вчинення правопорушень, що розглядаються, обумовлюється недостатньою контрольованістю кордону. Однак слід погодитися з С.О. Філіпповим, що модель охорони кордону не є причиною зростання рівня транскордонної злочинності [263, С. 64-68].

Причинами можуть бути кризові економічні явища, економічний та соціальний дисбаланс між державами-сусідами, а також міждержавні суперечки. А стан охорони кордону може вплинути лише на переміщення кримінальної активності з однієї ділянки кордону на інші.

Термін фактор (від лат. factor) – означає рушійну силу якого-небудь явища, таку, що обумовлює його характер [254]. У законодавстві України відсутнє визначення поняття «фактор», а в інших актах, зокрема управлінських, даний термін майже не зустрічається. Тому, варто брати за основу поняття «фактор», що сформульоване в загальних тлумачних словниках. Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «фактор» як умову, рушійну силу будь-якого процесу, явища; чинник [15, С. 1314].

Факторний підхід у кримінології виник ще у ХІХ ст. (Ч. Ломброзо, Е. Феррі, І. Фойницький), коли сформувалася так звана теорія факторів [29]. Ця теорія передбачає наявність концепцій, які беруть за основу певну ознаку або групу певних ознак (обставин) і пояснюють її дією зміст, природу і характер досліджуваного явища або процесу.

У сучасній науці кримінології термін «фактор» по-різному сприймається вченими. Деякі з них розуміють під ним причину і рушійну силу, що визначає характер та окремі властивості процесу, що досліджується; інші – сприймають фактор як явище та групи причин, що є домінантами розвитку та зміни певного суспільного явища.

Інколи терміном «фактор» замінюють поняття «умова», «причина». Наприклад, А.Ф. Зелінський вважав фактором рушійну силу процесу детермінації, і зазначав, що серед факторів того чи іншого явища потрібно розрізняти безпосередню (спеціальну) причину та умову [8, С. 6]. Отже, криміногенні фактори – це родові поняття, яке охоплює всі види криміногенної детермінації.

В юридичній літературі є обґрунтованим тісний зв'язок кримінології та адміністративної деліктології. Кримінологія покликана досліджувати причини злочинності, встановлюючи прямі або опосередковані зв'язки різних явищ із кримінальною делінквентністю як сукупністю всіх кримінально протиправних посягань.

Адміністративна деліктологія розгляд причинних зв'язків зводить до співставлення суміжних складів адміністративних та кримінальних

правопорушень, відмінність між якими полягає в ступені їх суспільної небезпеки (зокрема, в наслідках).

Як слідує з логічного тлумачення положень ч. 2 ст. 1 та 11КК України та ч. 2 ст. 9 КпАП адміністративна відповідальність настає за діяння, визнані законом адміністративними правопорушеннями та за які законом не встановлена кримінальна відповідальність, а остання не підлягає застосуванню за вчинення правопорушень, які через свою малозначність не визнані кримінальними правопорушеннями.

Такий законодавчий підхід в розмежуванні предмета адміністративної та кримінальної відповідальності надає ключового значення нормативному правилу, відповідно до якого адміністративними є усі делікти, що вчиняються у сфері діяльності публічного управління та не визнані КК України кримінальними правопорушеннями [66; 67, С. 10].

Деякі автори вибудовують власну позицію через перерахування та опис окремих чинників. Яскравим прикладом такого підходу є позиція Г.П. Жаровської, яка вказує на фактори, що виявляються в ознаках сучасної цивілізації, що вміло використовуються транснаціональною злочинністю:

1. Нові тенденції розвитку міждержавних та міжнародних відносин, розширення економічних і соціальних зв'язків, підвищення «прозорості» кордонів, розвиток міжнародної торгівлі, поява нових ринків збуту, збільшення міжнародних перевезень, що створює комплекс можливостей для активної діяльності транснаціональної організованої злочинності. Утворення глобальної логістичної інфраструктури, яка використовується, зокрема, для контрабанди.

Транснаціональна і національна злочинність в економічній та інших сферах суспільства стали співмірними з активністю геополітичних світових центрів сили, світових геоекономічних суб'єктів – транснаціональних корпорацій, а також релігійних і культурних організацій, з їх впливом на світовий процес в цілому.

2. Серед факторів, що детермінують транснаціоналізацію організованої злочинності, важливу роль відіграє криміналізація всіх форм політичного життя, політичної корупції тощо.

Межі криміналізації задані сьогодні межами глобальної світової системи, в якій виникають так звані «сірі зони». Географічні «сірі зони», не контрольовані будь-якими легальними властями, знаходяться зазвичай у країнах, що розвиваються. В Україні такі «зони» виникли на ТОТ.

Важливим чинником у даному плані виступають дефекти системи державного управління. Таким чином, нелегальні транскордонні операції процвітають в тих випадках, коли держава виявляється слабкою або потурає їм, а її апарат корумпований або знаходиться у змові з такими організаціями. Все це створює сприятливий ґрунт для існування і діяльності на даній території транснаціональної організованої злочинності.

3. Сукупність соціокультурних факторів, які детермінують транснаціональну злочинність. Існує велика кількісна і якісна диспропорція між власним досвідом громадян і ЗМІ, зразками, що транслуються масовою культурою тощо.

Злочинні події (наприклад, величезні обсяги незаконно перевезених товарів, доходи правопорушників) мають тенденцію до неформального розголосу, інформація про них миттєво розповсюджується у формі чуток. У цьому відношенні вони споріднені із ЗМІ та масовою культурою, які стереотипізують громадську свідомість. Готові стереотипи вкладаються у свідомість пересічного громадянина, яка в силу певних соціально-психологічних закономірностей готова вірити у всю інформацію, що походить зі ЗМІ, і, таким чином, в суспільстві формуються стереотипи кримінальної поведінки.

4. Міграція населення, утворення в різних країнах етнічних діаспор, які мають власні традиції і власну ментальність. У найбільш загальному сенсі слова під етнічною злочинністю слід розуміти злочинність серед осіб, що складають певну етнічну групу, етіологія якої не зводиться до економічного становища цієї групи, але суттєвим чином визначається етнокультурними факторами, характерною правовою свідомістю, її груповою етикою.

5. Сучасні системи комунікацій забезпечують передачу інформації у кіберпросторі практично не залишаючи слідів, що дозволяє зробити її повністю

закритою і такою, що надходить за призначенням з будь-якої точки світу за лічені години. Крім цього, сучасні технології та глобальні інформаційні системи створюють небачені досі можливості для транснаціональної злочинної діяльності і дають злочинним групам нові засоби для більш легкого та успішного проведення незаконних операцій [53, С. 112-120].

Однак, на нашу думку, більш доцільним є підхід, пов'язаний з класифікацією факторів, велика кількість яких почасти унеможлиблює їх ретельний аналіз. Наприклад, А.Х. Піхов подіє систему детермінації транснаціональної злочинності на загальні детермінанти (економічні, політичні, ідеологічні, психологічні) та глобалізаційні фактори [160, С. 212].

Н.А. Міняйло визначає, що на національному рівні детермінантами транснаціональної (транскордонної) організованої злочинної діяльності є: соціально-економічні, політичні, правові, культурні. При цьому одні з найбільш значущих для існування транснаціональної (транскордонної) організованої злочинної діяльності – це економічні та політичні умови [115, С. 120-124].

Щодо транскордонної злочинності, зокрема, організованої, можна навести позицію В.О.Корольова, який вказує, що основними факторами існування транскордонної організованої злочинної діяльності на сучасному етапі є:

нові підходи до розвитку міждержавних та міжнародних відносин, розширення економічних і соціальних зв'язків, підвищення «прозорості» кордонів, розвиток міжнародної торгівлі, збільшення міжнародних перевезень, що створює комплекс можливостей для активної діяльності транскордонної організованої злочинної діяльності;

міграція населення, утворення в різних державах етнічних діаспор, які мають власні традиції та власну ментальність, зокрема ментальність і традиції у злочинній сфері;

наявність розбіжностей у законодавстві різних держав;

утворення глобальної логістичної інфраструктури [89, С. 170], яка використовується для транскордонного тіньового бізнесу.

В докторському дослідженні С.О. Філіппова представлено авторський погляд на виокремлення не стільки окремих детермінант/факторів, скільки сфер, у яких вони виявляють себе і здійснюють деструктивний вплив на транскордонну сферу. Так, за його думкою, такими сферами слід вважати економічну, політичну, соціально-психологічну та організаційно-управлінську. Крім того, він наголошує на важливості віктимологічних та ситуативних чинників [265, С. 15-16].

Загалом погоджуючись з позицією вказаних науковців, з огляду на економіко-кримінологічний вимір правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, основний акцент доцільно зробити саме на економічній сфері.

Так, зазначені правопорушення як різновид тіньового транскордонного бізнесу спрямовані на збільшення прибутку від «тіньової» економічної діяльності з використанням переваг, які обумовлені можливостями транскордонного руху товарів, послуг, робочої сили тощо [265, С. 15-16].

Товари, що є предметами даних правопорушень, мають конкурентну перевагу у вигляді більш низьких цін, що і приваблює покупців. При цьому легальна продукція через більш високі ціни витісняється за рахунок нелегального імпорту, який поступово збільшує свою частку на ринку.

Відповідно, серед факторів, які сприяють протиправній діяльності є суто економічні – високі ставки ввізного мита, акцизних зборів та ПДВ. Практично кожна ставка ввізного мита, яка перевищує 10-15% митної вартості, робить імпорт неефективним. І у разі попиту на цю продукцію на ринку провокує суб'єктів ЗЕД до пошуку схем ввезення, які не передбачають сплату ввізного мита, акцизних зборів та ПДВ.

Тінізація у сфері митно-тарифних відносин відбувається на етапах, коли домінантою формування митно-тарифної політики є виконання фіскальних чи протекціоністських функцій. Тобто відбувається посилення податкового тиску на суб'єктів ЗЕД або дискримінується імпорт відносно національного виробництва у країні, що підштовхує їх до зайняття незаконною діяльністю.

Існування зазначених правопорушень призводить до того, що митні органи перестають виконувати регулятивну чи захисну функцію, але дискримінаційний характер митних відносин не зникає.

Під дискримінаційний ефект попадають ті, кого митний тариф повинен захищати, — національні виробники, тому що вони працюють на ринку офіційно і досить обмежені у можливості мінімізації податкового тиску. А це, у свою чергу, зумовлює виникнення недобросовісної конкуренції, в якій перемагають товари іноземного виробництва, що реалізуються за демпінговими цінами. Тому економічні наслідки тінзації митно-тарифних відносин мають безпосередній вплив на економічну ситуацію в країні, обумовлюючи вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Крім того, у якості фактору виступають прагнення населення прикордонних регіонів використати переваги проживання у прикордонні шляхом організації різних форм нелегального та напівлегального заробітку [265, С. 15-16].

З огляду на соціально-психологічні аспекти економічних чинників доцільно нагадати основні положення економічної теорії злочинів та покарань в їх розвитку, показаних А. Ерліхом: дохід від негальної діяльності є непостійною величиною, яка залежить від ризику бути викритим і притягнутим до відповідальності, а будь-яке покарання має грошову оцінку (пряму або опосередковану) [73, С. 93].

На думку вітчизняних економістів, які досліджують питання економічної делінквентності, неокласичні моделі не враховують «включеність» індивіда в соціальне оточення і не звертають уваги на такі фактори як мораль і суспільне засудження злочинної поведінки [213, С. 23].

На нашу думку, на сьогодні незначна роль факторів моралі та суспільного засудження очевидна. Наприклад, якщо звернутися до реакції соціальних мереж на ДТП, яке відбулося 11 квітня 2020 року, у якому загинув відомий у Закарпатті тіньовий ділок на прізвисько «Докі», якого вважали «королем контрабанди Закарпаття»: найбільш розповсюджений коментар щодо цієї

новини полягав у тому, що загиблий нікому нічого поганого не зробив, а як міг заробляв гроші [258].

Крім того, серед факторів, що обумовлюють породження розглядуваних правопорушень, одне з провідних місць посідає корумпованість в держаних структурах та надмірна розгалуженість системи організованих структур. Корупція виявляє не лише неправомірну корисливість державних службовців, а й неефективність дій державної влади у економічних, політичних, правових, соціальних та інших суспільно значимих процесах. При цьому цей фактор є загальним для будь-яких рівнів аналізу транскордонної злочинності, зокрема, і при виділенні її видів.

Важливо, що розповсюдженню правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, певною мірою сприяє дуже вигідне географічне положення України, розгалужена мережа автомобільних та залізничних шляхів, великі можливості морських та річкових портів, неконтрольований кордон на сході країни тощо.

Взагалі, існування таких правопорушень в прикордонних регіонах пояснюється наявністю певного соціального середовища, що сприяє їх існуванню та відтворенню в цих регіонах. Адже сприятливі для незаконного переміщення товарів/предметів фактори тут виявляють більшу активність, ніж антикриміногенні, а система запобігання не призводить до очікуваних результатів. Останній фактор пояснюється існуванням системних недоліків в організації запобігання зазначеним правопорушенням на регіональному рівні.

Наприклад, на Півдні України постають задачі всебічного врахування великої кількості показників усіх областей цього регіону, таких як географічне розташування, історія розвитку, соціально-економічні параметри, демографічна ситуація, міграційні процеси, культурний розвиток, інфраструктура тощо. Ці показники є джерелами інформації про середовище, в якому формуються фактори, що сприяють розвитку тіньової транскордонної діяльності в цьому регіоні.

Так, на думку населення України (соціологічне опитування проведене у 2019-2020 роки серед 200 респондентів, що проживають у різних прикордонних регіонів), основними причинами виникнення контрабанди в країні є:

існування корупції у митних, прикордонних та інших контролюючих органах (39,29%);

суттєві прогалини в митному та кримінальному законодавстві та й, загалом, нормативно-правової бази у сфері регулювання запобігання контрабанді, порушення митних правил та іншим правопорушенням на кордоні (12,81%);

недостатнє співробітництво митних, правоохоронних та контролюючих органів України з відповідними органами суміжних держав щодо обміну інформацією про запобігання усьому комплексу правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України (43,65%);

малоефективність заходів запобігання правопорушенням, що вчиняються на кордоні (17,38%);

високі ставки ввізного мита, акцизного податку та ПДВ (5,5%);

чимале безробіття серед мешканців прикордоння (4,24%) тощо (Див. Додаток 4).

Розглядаючи комплекс факторів, які обумовлюють правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, слід зауважити, що етіологічні дослідження в сучасній кримінології включають характеристики так званих фонових явищ, щодо яких у науковій літературі до теперішнього часу не вироблене єдине визначення даного поняття. Цьому питанню приділяли увагу авторитетні вітчизняні фахівці, серед яких, наприклад, Д.О. Назаренко тощо [117].

У рамках даного дослідження слід приєднатися до позиції щодо фонових явищ як елементу комплексу причинного зв'язку зі злочинністю (ширше – делінквентністю), який складається із чинників, що тиснуть на правосвідомість і правову культуру поведінки громадян, будучи при цьому факторами формування криміногенної мотивації.

Окрім того, життєздатною буде точка зору, стосовно якої «фонові явища злочинності» повинні розглядатися синонімічно адиктивній, аморальній, аномальній, антисоціальній, девіантній, деструктивній, злочинній, негативній, маргінальній і протиправній поведінці особи [32, С. 39].

Як зазначає С.О. Філіппов на сьогодні дуже загострився фактор формування криміногенного потенціалу прикордонної частини суспільства. Для правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, цей фактор є вкрай актуальним. При цьому суб'єктність місцевого населення прикордоння щодо розглядуваної категорії правопорушень є неоднорідною та неоднозначною.

Навіть класифікація такої неоднорідної спільності людей за ознакою їх позитивного (чи негативного) впливу на процеси, пов'язані з запобіганням таким правопорушенням, може носити лише дуже узагальнений характер, оскільки занадто різняться індивідуальні характеристики місцевого населення і регіональні особливості різних ділянок прикордонного простору [267, С. 427-428].

Наприклад, на підставі аналізу загальних тенденцій розвитку обстановки за 2020 рік зберігаються ризики провокаційних дій правопорушників, перешкодження несенню служби прикордонними нарядами, проведення акцій протесту, блокування пунктів пропуску та автомобільних шляхів державного призначення. Особливо це характерно для ділянок кордону з Румунією, Молдовою та РФ.

Але важливо те, що всі згадані фонові явища формують кримінальну готовність місцевого населення до вчинення та сприяння вчиненню правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Поряд із цим особливу увагу, на наш погляд, необхідно приділити увагу недолікам нормативно-правового регулювання як фоновому явищу. Зокрема, йдеться про законодавчі конструкції складів відповідних правопорушень, недоліків у правовому регулюванні діяльності органів, що здійснюють запобіжну діяльність.

Наприклад, скасування кримінальної відповідальності за «товарну» контрабанду стало сприятливою умовою зростання кількості відповідних правопорушень та збільшення попиту на товари, ввезені нелегально. Зокрема, на Закарпатті в Тячівському районі (що межує з Румунією) є контрабандист, що 163 рази притягався до адміністративної відповідальності за незаконний вивіз цигарок [116].

Таким чином, сучасний транскордонний тіньовий бізнес обумовлюється впливом відносно невеликої кількості факторів. Внаслідок їх дії транскордонний сегмент тіньового бізнесу вийшов за межі економічної проблеми, ставши вагомим фактором політики, маючи у своєму розпорядженні величезні економічні та людські ресурси, матеріально-технічне забезпечення, зброю тощо.

Тож, до основних факторів, що обумовлюють погіршення показників правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, можна віднести: глокалізаційно-географічний (активна участь у регіональному розподілі господарської діяльності, у тому числі й у сфері тіньової економіки, кримінального бізнесу; значна протяжність кордону з наявністю неконтрольованих ділянок та високим транзитним потенціалом); економічний (різниця цінової політики в Україні та суміжних країнах напевні види товарів; складна економічна ситуація, економічні диспропорції та високий рівень безробіття); соціально-психологічний (висока криміногенна готовність населення прикордоння); організаційно-правовий (корупційна ураженість державних та правоохоронних органів, неефективна політика притягнення осіб до відповідальності).

Фактори зазначених правопорушень у сукупності з фоновими явищами через опосередкований вплив на суспільну свідомість та на особистість призводять до формування криміногенного потенціалу суспільства та криміногенної спрямованості особистості, знижують рівень особистісної антикримінальної стійкості [271, С. 88-102].

Загалом, транснаціональний характер криміналізації суспільно-економічних та політичних відносин вимагає включити транснаціональну

злочинність до складу ознак глобальної кризи людського суспільства ХХІ століття і до списку глобальних загроз міжнародної, національної та регіональної безпеки людства [54, С. 292-299].

Загалом же комплекс факторів, що обумовлюють правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, на наш погляд, передбачає поєднання у ньому факторів загального характеру (як для правопорушень економічної спрямованості) та специфічних, властивих лише цим діям.

2.4 Кримінологічний портрет особи, яка вчиняє правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України

Діяльнісний підхід, в межах якого досліджуються правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, вимагає звернення до розгляду суб'єктів суспільно небезпечної діяльності, адже немає діяльності без діяча. Тим більше це є актуальним для аналізу тіньового бізнесу, для діяльності організованих структур.

Особа злочинця традиційно досліджується в кримінології. Як відзначає Ю.М. Антонян, особа злочинця – це об'єкт кримінологічного дослідження, без якого існування кримінології неможливе, оскільки за його допомоги може бути вирішено головне завдання кримінології – пояснення злочинності [2, С. 143]. Особа злочинця була і залишається однією з найбільш важливих проблем кримінології.

Науковці слушно зауважують, що ця проблема слугує ключем для розуміння сутності злочинності/кримінальної делінквентності [68, С. 45], рішення завдань кримінології щодо опису суспільно небезпечної поведінки, її пояснення, прогнозування суспільно небезпечної поведінки на індивідуальному, груповому та загальному рівні, а також запобігання їй.

З огляду на те, що до сукупності правопорушень, які розглядаються, окрім криміналізованих, входять і некриміналізовані діяння, то виникає питання про межі дослідження особи правопорушника: чи можна у даному контексті використовувати контекст особи злочинця?

На відміну від загально кримінальних діянь, які формують «образ злочинця» як носія «злої волі», у сфері економічної делінквентності правопорушник часто взагалі не вважається злочинцем у суспільному сприйнятті. А оскільки зазначені правопорушення є видом економічної діяльності, то, за великим рахунком, факт їх криміналізації майже не впливає на ознаки та характеристики особи. Наприклад, декриміналізація «товарної контрабанди» не змінила сутності діяльності, змінилася лише законодавча оцінка її суспільної небезпечності. Тому немає істотних відмінностей в кримінологічних характеристиках особистості того, хто перевозить через державний кордон цигарки, і того, хто ввозить/вивозить наркотичні засоби [128].

Тому сьогодні не має сенсу не демонізувати економічних правопорушників, а підходити до їх розуміння в суто економічних категоріях, тим більше, що в комплексі факторів, що обумовлюють вчинення правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, економічні фактори є основними.

В адміністративній діалектології особою правопорушника (делінквентом) є фізична осудна особа, яка вчинила правопорушення (адміністративний делікт), у віці з якого може наступати адміністративна відповідальність.

Особливістю складу адміністративних деліктів в сфері економіки, є те, що лише окремі посягання передбачають настання відповідальності з 16 років (наприклад, ст. 164-13 КпАП «Порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорту дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорту обладнання чи сировини для їх виробництва») [224, С. 155].

У проблематиці особи правопорушника, який вчиняє діяння, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, знаходять свій вияв не тільки актуальні питання дослідження загальних, групових та індивідуальних характеристик, а й сутнісні ознаки цього специфічного виду правопорушень.

З огляду на вказане, для цілей даного дослідження буде використаний традиційний підхід до аналізу особи правопорушника. Також при аналізі та

узагальненні фахових позицій буде використовуватися усталений термін «особа злочинця».

Аналіз спеціальної літератури дає підстави дійти висновку, що серед проблем незаконного переміщення товарів/предметів через митний кордон, у першу чергу, контрабанди, особа правопорушника, питання диференціації ознак особи залежно від особливостей діяльності не досліджена у повному обсязі.

Наприклад, поняття «контрабандист» досить широко застосовується у фаховій літературі, як юридичній, так і економічній: контрабандист (англ. Smuggler) – особа, яка займається підпільним перевезенням товарів або людей в обхід закону [14, С. 34-36].

З огляду на висновки, отримані в ході даного дослідження, неможна підтримати позицію щодо «підпільного» перевезення – є незаконне переміщення; спірною є позиція щодо предмету «підпільного» перевезення – торгівля людьми в жодному разі не може бути охарактеризована як вид контрабанди; окрім товарів переміщенню підлягають предмети.

Але звернемо увагу на те, що в кримінології особа злочинця – це, у першу чергу, сукупність певних властивостей, відносно стійкий добір соціально-психологічних якостей, що зумовили або здатні зумовити вчинення особою злочину (так званих криміногенних якостей). Відповідно до цього кримінологічний інтерес становлять, у першу чергу, ті якості особи, в яких відбиваються ціннісні уявлення, поведінкові стереотипи, ставлення до закону, його виконання, до правоохоронних органів тощо [125, С. 42].

Такі якості опосередковуються у суб'єктивному розумінні правопорушником сутності та реалізації відповідних соціальних зв'язків та ролей, на важливості дослідження яких наголошувала ще А.І. Долгова [37, С. 5-24].

У якості прикладу можна навести визначення, сформульоване Ю.Г. Пономаренком, який визначає особу контрабандиста (йдеться про контрабанду наркотичних засобів) через сукупність соціально-психологічних властивостей особистості, що зумовлюють вчинення злочинів у сфері незаконного

переміщення через кордон наркотичних засобів з метою подальшого збуту (а отже – збагачення), задоволення власних потреб тощо [163, С. 35-43].

Відповідно, для цілей даного дослідження особа правопорушника – це фізична особа, яка характеризується відносно стійкою сукупністю соціально-психологічних якостей, що обумовлюють вчинення нею правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Характеристика особи правопорушника передбачає її кримінологічний аналіз по основних блоках, серед яких соціально-демографічний, соціально-рольовий, соціально-психологічний, а також блок, що включає правові особливості вчинених правопорушень.

Вивчення соціально-демографічних ознак особи делінквента у контексті даного дослідження дає підстави стверджувати, що зазначені правопорушення вчиняються переважно чоловіками.

Токарчук О.Й відмічає той факт, що контрабанда належить до розряду так званих «чоловічих» злочинів [257, С. 185]. Проте останнім часом намітилася тенденція збільшення кількості осіб жіночої статі. Можна говорити й про спеціалізацію правопорушників за статевою ознакою.

У більшості випадків жінки переміщують ювелірні вироби, валюту, наркотики із прихованням від митного контролю шляхом використання місць, що утрудняють їх виявлення: нижньої білизни, сумочок, спеціально пристосованих панчох, шпильок для волосся, одягу та взуття. Зокрема, виступаючи в ролі наркоперевізників, жінки не бояться ховати небезпечний вантаж у «біологічні контейнери» (підхва, шлунок) або зашивати під шкіру на стегнах та сідницях.

Деякі з них в своїй протиправній діяльності віддають перевагу високотехнічним «іграшкам для дорослих». Разом з тим дуже рідко зустрічаються випадки вчинення жінками контрабанди зброї, боєприпасів, радіоактивних, вибухових речовин, а також приховування з використанням виготовлених тайників, що більш характерно для чоловіків [167, С. 76].

У контексті соціально-рольових характеристик особи правопорушників найбільший прикладний інтерес становлять питання тих ролей, які

виконуються окремими особами у складі організованих структур. Адже саме організовані структури забезпечують виготовлення, придбання товарів/предметів для подальшого їх незаконного переміщення, проходження у через кордон та реалізацію через своїх зарубіжних контрагентів, у тому числі колишніх співвітчизників.

Так, у середньому кількість осіб, які є учасниками організованих груп – від 3 до 5 людей, які поділяються на:

1. Організатор – особа, яка організувала вчинення правопорушення або керувала його вчиненням або підготовкою його вчинення; утворила організовану структуру чи керувала нею, або забезпечувала їх фінансування; організовувала приховування діяльності організованої структури.

Організатор в більшості випадків - це молода людина з вищою освітою, почасти, колишній або діючий співробітник правоохоронних органів чи митниці, який має корумповані зв'язки у силових та правоохоронних структурах, тісно пов'язаний з представниками злочинних угруповань України та суміжних держав.

На практиці нерідко координуючу роль при проведенні незаконних операцій відіграють самі працівники митниці. З огляду на провідну роль організатора вбачається, що саме він, а не безпосередній виконавець, має найбільшу суспільну небезпечність, стійкість корисливої мотивації, орієнтацію на делінквентну поведінку.

2. Особи, що сприяють переміщенню товарів/предметів або безпосередньо їх переміщують. Це, переважно, особи із числа місцевих жителів, котрі добре знають особливості місцевості, порядок роботи митників та прикордонних нарядів. Вони самостійно або у співучасті чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають відповідальності за вчинене діяння, переміщають товари/предмети.

Ці особи сприяють та безпосередньо беруть участь як у переміщенні товарів/предметів через митний кордон України, так і у супроводі вантажів до місця призначення. Як правило, вони пересуваються на швидкісних автомобілях, обладнаних найсучаснішими засобами мобільного та радіозв'язку,

в тому числі портативними радіостанціями, котрі працюють в широкому діапазоні та за допомогою яких можна прослуховувати у режимі сканування радіопереговори правоохоронців.

Такі особи можуть бути озброєні вогнепальною зброєю, мати найсучаснішу спеціальну техніку. Це переважно особи чоловічої статі, віком 18-30 років, раніше засуджені за умисні злочини. До осіб, які сприяють переміщенню товарів/предметів, також слід віднести співробітників правоохоронних та митних органів, служби міжнародних автоперевезень та інших державних установ, які надають контрабандистам необхідні «послуги» на кордонах та автошляхах.

3. Особи, яким адресована контрабанда. Такі отримувачі, як правило, досить добре розуміють, який нелегально ввезений товар та по якій ціні може бути реалізований на території країни, а який може переміщуватися транзитом. Вони можуть виступати як дилери, розподіляючи нелегальні товари по мережах збуту.

Серед осіб, яким адресована контрабанда є представники комерційних структур, які працюють у сфері торгівлі та сервісного обслуговування, приватні підприємці, що знають тіньовий ринок [274, С. 364-369]. Наприклад, у випадку з контрабандою культурних цінностей серед контрабандистів цього виду має місце певна спеціалізація за предметною приналежністю. Так, англійців цікавить контрабандні предмети часів Другої Світової війни; мешканці мусульманських країн, як не дивно, намагаються вивезти з України православні ікони. Також іконами, хрестами та іншими релігійними предметами українського походження цікавляться італійські контрабандисти [274, С. 367].

Почасти організовані угруповання залучають до перевезення товарів/предметів так званих «чистих» перевізників – осіб, які не є учасниками цих структур, для виконання разових завдань. Їм пропонується за окрему винагороду передати на тій чи іншій станції пакет, валізу тощо. Вмісту такої передачі перевізники можуть не знати. З огляду на останні тенденції особливим попитом користуються пілоти, власники безпілотних літальних апаратів тощо.

На наш погляд, доцільним є аналіз організованих структур, які вчиняють правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, у контексті так званою бюрократичної моделі.

У структурі, побудованій на вказаній моделі, виявляється генетична спорідненість моделі устрою суспільства, що представляє собою взаємозв'язок основних елементів: держава – корпорації, підприємства – сім'ї, причому за сім'єю спочатку закріплений статус прототипу [215, С. 65-74].

Відповідно, на чолі кожної такої «сім'ї» правопорушників знаходиться лідер, керівник, прямі обов'язки якого полягають в тому, що він повинен підтримувати порядок і збільшувати прибуток. На щабель нижче лідера знаходиться його помічник або заступник. Він збирає інформацію для керівника, передає йому повідомлення, а його інструкції і вказівки спускає по ієрархічній драбині своїм підлеглим.

За відсутності лідера заступник діє самостійно, набуваючи тимчасово його повноваження. На тому ж рівні, що і заступник, знаходиться радник або консультант. Часто їм є старший член «сім'ї», який частково віддалений від кар'єри в тішовій справі. Він дає поради членам структури, включаючи лідера і його заступника, і, отже, має значний вплив і владу.

Нижче заступника керівника знаходяться посередники між верхівкою «сімейної» корпорації і її рядовими учасниками. Вони виконують функції менеджера середнього рівня. Багато з них служать буфером між членами «сім'ї», які займають верхні щаблі, і персоналом нижнього ешелону. З обережності керівники вищої ланки ієрархії (особливо лідер) уникають прямого спілкування з іншими учасниками структури. Найнижчий рівень членів сім'ї складають рядові учасники, у разі контрабанди – рядові контрабандисти, які безпосередньо займаються переміщенням товарів/предметів в організованих групах.

Почасти організовані структури використовують кваліфікованих експертів, що володіють спеціальними знаннями в певних галузях знань. На відміну від членів групи, ці люди не поділяють відданість групі і її груповим

цілям, їх інтереси можуть обмежуватися отриманням матеріальної вигоди від вчинення правопорушень.

Особи, які використовуються в якості спеціальної підтримки, забезпечують договірні, контрактні (наймані) послуги (пілоти, хакери та інші особи, знання, вміння та професійні навички яких необхідні для вчинення правопорушення, пов'язаного з переміщенням товарів/предметів через митний кордон).

Типовим є укладання «контрактів» щодо «дахування» суспільно небезпечної діяльності між організаторами, з одного боку, і з представниками органів правопорядку та з посадовими особами легальних підприємств, з іншого боку [90, С. 150-161].

Оскільки зазначені правопорушення є видом транскордонного тіньового бізнесу, то, зрозуміло, домінуючий мотивом їх вчинення є корисливий. У випадках незаконного переміщення товарів/предметів, які перебувають у вільному обігу, правопорушники прагнуть, як правило, ухилитись від сплати обов'язкових платежів. Кінцевий результат таких дій – незаконне збагачення.

Певна частка зазначених правопорушень вчиняється у межах функціонування галузі виробництва та компетенції посадових осіб. Серед них є особи, протиправна діяльність яких в основному пов'язана з бізнесом (підприємці). У зв'язку з цим певний інтерес викликає питання наявності особи економічного злочинця, у тому числі контрабандиста, корпоративного інтересу, який у літературі розглядається як «вузькогруповий інтерес» [90, С. 150-161].

Цей аспект може бути притаманним й так званим «дахувальникам» із числа правоохоронців, які можуть отримувати від організованих структур допомогу у стримуванні неорганізованої злочинності, розкритті злочинів на їх території, забезпеченні позитивної статистики тощо.

Особливістю осіб, які вчиняють правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, є те, що вони можуть бути включені в організовані структури аморфного типу, систему негласних контрактів у ролі субпідрядних підрозділів організованої контрабандної злочинності.

Як вже було зазначено, за даними ЄС (методологія SOCTA) структури аморфного типу обіймають вельми значний сегмент ОЗУ, і є очевидною тенденція до збільшення їх питомої ваги.

У результаті створюється ілюзорна атмосфера «суспільної згоди» в якій кожен її учасник отримує для себе певну частку загальної вигоди. В такій атмосфері транскордонний тіньовий бізнес органічно вписується в соціум і не сприймається як суспільна проблема.

Поряд із названими, типовими для більшості транскордонних правопорушень, ознаками можна виокремлювати й певні специфічні елементи кримінологічної характеристики особи, які є властивими для окремих видів транскордонного тіньового бізнесу.

Зокрема, можна окремо відмітити особливості особи злочинця у сфері контрабанди наркотичних засобів. Зокрема, особи, які є організаторами наркоконтрабанди, як правило, наркотичні засоби не вживають. Ідеали таких осіб відверто цинічні, крім наживи їх нічого не цікавить. Для них характерні: високий інтелектуальний рівень, організаторські здібності, вміння підкорити собі іншого, впевненість у власній перевазі, мотивації панування, відсутність здатності до співчуття, жорстокість, спритність, напористість тощо.

Ці особи організують і керують діяльністю груп з придбання, виготовлення і поширення наркотиків на чорному ринку, фінансують злочинну діяльність групи з придбання наркотичних засобів і наркосировини, вирішують проблеми, організують доставку наркотиків до місця призначення та їх реалізацію.

Самі організатори нерідко у здійсненні операцій зі скупки та продажу наркотиків особистої участі не беруть, вони лише фінансують цю діяльність і одержують прибутки, старанно маскують свою причетність до наркобізнесу.

Наприклад, відповідно до аналітичних даних Управління ООН з наркотиків та злочинності (Всесвітні доповіді про наркотики 2014-2018 роки) [292]. Можна сформулювати основні загальні тенденції, що надають характеристику наркоконтрабанди у 2014-2018 роки.:

ступінь організованості груп, що спеціалізуються на наркоконтрабанді, є вищим у порівнянні з групами іншої спеціалізації;

транскордонні злочинні структури, які займаються контрабандою, та й, загалом, правопорушеннями, що пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, часто побудовані саме на етнічній основі, що дозволяє забезпечувати додаткову стійкість формування від зовнішніх впливів.

У якості тенденції міжнародні експерти зауважили, що поступово горизонтальні мережеві структури переважатимуть вертикальні через їх економічну доцільність, що виявляється у мінімізації особистих контактів між членами горизонтальної мережі (постачальниками, кур'єрами) та покупцями, зв'язок здійснюється через месенджер із малою вірогідністю зовнішнього контролю [267].

Наприклад, організаторами контрабандних перевезень опію та героїну через територію України є лідери афганської, пакистанської та китайської общин, центри яких розташовані в Російській Федерації, та кримінальні організовані угруповання України, Російської Федерації, середньоазійських країн, контрабандна діяльність яких розповсюджується на цілу низку країн.

Якщо вже мова йде про транснаціональні злочинні синдикати, то структури такого роду налагоджують канали контрабанди, особливо, контрабанди наркотиків через територію України. При цьому, в своїй протиправній діяльності використовують наших громадян як наркокур'єрів, залучаючи до своєї діяльності місцеві кримінальні утворення.

Навіть тоді, коли окрема особа вчиняє контрабанду, вона, яка правило, відраховує певні відсотки від прибутку організованим злочинним структурам, що контролюють кримінальну діяльність на певній ділянці.

Перевізниками наркоконтрабанди є водії вантажних автомобілів на маршрутах регулярних та нерегулярних перевезень, жителі прикордонних областей (більшу кількість яких складають саме жінки).

Характерно, що жінка-перевізник у цій ситуації не має чітко визначеної вікової категорії, адже у скрутному фінансовому становищі опиняється ледь не

кожна третя сім'я у прикордонні [163, С. 35-43]. Дуже рідко в подібних ситуаціях жінка-наркокур'єр є споживачем наркотиків.

Поряд із цим наркоконтрабанда щільно пов'язана з нелегальною міграцією. Виступаючи водночас в якості кур'єрів і наркоділерів, мігранти найчастіше утворюють фрагменти транспортних артерій наркомережі, де використовуються як «носії», особливо героїну [229, С. 17].

Оскільки контрабанда наркотичних засобів завжди пов'язана з іншими ланцюгами їх незаконного обігу, то існують певні взаємозв'язки між особами, що вчиняють такі злочини. Зокрема, у спеціальних дослідженнях акцентується увага на тому, що великі наркокартелі прагнуть поставити під контроль увесь ланцюг наркобізнесу: вирощування наркомістких рослин – виробництво природних або синтетичних наркотиків – контрабанда – збут – «відмивання» наркогрошей [163, С. 39].

Доцільно звернути увагу й на особу, яка вчиняє контрабанду культурних цінностей. На сьогодні основним різновидом такої контрабанди є організована, яка суттєво розширює географію вчиненого та збільшує шкоду. Крім того, організовані злочинні групи контрабандистів мають більше можливостей для приховування своєї злочинної діяльності. Як правило, організовані групи контрабандистів мають вузьку спеціалізацію.

Розподіл ролей в організованій групі, яка концентрує свою діяльність на контрабанді культурних цінностей, зазвичай, відбувається таким чином:

організатор налагоджує контрабандний канал, шукає співучасників серед мистецтвознавців та співробітників митних служб, забезпечує необхідні для вивозу документи, організовує крадіжку культурних цінностей із музеїв, бібліотек, церков або в приватних власників. Із державних музеїв та бібліотек крадіжки вчиняють зазвичай за допомогою їх співробітників.

Організатори злочинних груп, які вчинюють контрабанду культурних цінностей, можуть бути як громадянами України, так і іноземцями;

скупники антикваріату – це переважно люди, які розуміються в мистецтві, мають мистецтвознавчу освіту, колекціонери. Вони купують в антикварних магазинах предмети контрабанди.

У деяких випадках скупники можуть і зберігати предмети контрабанди до їх вивозу за кордон. Не виключено, що покупців і зберігачів предметів контрабанди можуть використовувати й «у темну», оскільки ці особи можуть не знати про справжню мету осіб, із якими вони проводять операції. Скупниками та зберігачами предметів контрабанди переважно є громадяни України;

замовники підбирають предмети антикваріату для своїх приватних колекцій та замовляють їх. Ними можуть бути як громадяни України в минулому, так і ті, які постійно проживають за кордоном, вітчизняні й зарубіжні колекціонери;

кур'єри (виконавці) перевозять предмети антикваріату за кордон через організований контрабандний канал. Ці особи користуються особливою довірою організатора злочину, оскільки втрата товару означає зрив операції, адже покупцям потрібні конкретні унікальні речі. Кур'єрами можуть бути іноземці-співробітники дипломатичних представництв, громадяни України, іноземці [274, С. 387].

Певну специфіку має особа правопорушника в зоні ООС. Зокрема, значна питома вага серед правопорушників припадає на військовослужбовців, які здійснюють прикриття діяльності із вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через ЛР. Наприклад, 30 січня 2019 року слідчі територіального управління ДБР м. Краматорська затримали оперативного працівника Головного управління військової контррозвідки СБУ та командира однієї з військових частин, розташованої в зоні проведення ООС під час отримання неправомірної вигоди у розмірі 2500 доларів США. Ці гроші вказані посадові особи отримали за неперешкоджання у переправленні великих партій цигарок російського виробництва із ТОТ [227].

Часто військовослужбовці та правоохоронці пов'язані між собою – співпрацюють з контрабандистами, якими частіше є місцеві жителі. Наприклад, прокуратура Донецької області виявила нелегальні 750 тисяч тисяч. пачек сигарет на сумму більше 20 млн. грн. [209].

Досудовим розслідуванням було встановлено, що групи місцевих жителів Донеччини, діючи за попередньою змовою з військовослужбовцями, організували незаконний перевіз через ЛР контрафактних табачних виробів у великих обсягах, які в подальшому розповсюджувалися на території України.

Користуючись нагодою з приводу малої контрольованості кордону на Сході України мешканці ОРДЛО також не залишються осторонь від можливості незаконного заробітку на кордоні з РФ. Наприклад, контррозвідники СБУ запобігли незаконному вивезенню в РФ агрегату до військової авіаційної техніки – частини військового вертольота Мі-24. Оперативники СБУ на кордоні в районі села Лозно-Олександрівка зупинили автомобіль жителя Білокуракинського району та під час огляду машини було виявлено кілька частин військового вертольота Мі-24. Зловмисник планував перетнути митний кордон в об'їзд офіційних пунктів пропуску [222].

Таким чином, особа, яка вчиняє правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон та через ЛР, являє собою різновид особи корисливого делінквента, чиї специфічні особливості суттєво залежать від тієї ролі, яку ця особа відіграє в організованій структурі, що займається цим видом тіньового бізнесу.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ПЕРЕМІЩЕННЯМ ТОВАРІВ/ПРЕДМЕТІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН, НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ

3.1 Основні напрями запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон: формування підходу

Декларація принципів і програма дій програми ООН в галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя наголошує на тому, що «інтернаціоналізація злочинності яка зростає, повинна породити нові спів розмірні відповідні дії.

Організована злочинність використовує ослаблення прикордонного контролю. Якщо не вжити енергійних превентивних заходів, то станеться подальше зростання числа і масштабів таких злочинів [31].

Вчення про запобігання злочинності – одна зі складових предмету кримінології, у якій втілюється прикладне значення даної науки. Фактично кожний фахівець подає власне бачення запобігання, внаслідок чого до сьогодні в літературі не вироблено єдиного розуміння цього поняття.

В цілому узагальнення наукових позицій свідчить про кілька основних підходів, прихильники яких роблять акцент на запобіганні як, у першу чергу, сукупності заходів (наприклад, А.Ф. Зелінський [68] та ін.); як на різновиді управлінської діяльності (зокрема, А.П. Закалюк [63] та ін.) тощо.

Взагалі, запобігання можна розглядати у двох аспектах: вузькому (кримінально-правовому) та широкому (кримінологічному, соціально-політичному). Хоча і більшість криміналістів, зокрема, схиляється до виключно кримінально-правових засобів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, все ж таку позицію слід вважати занадто обмеженою.

З цього питання слід поділити позицію В.К. Грищука про те, що такі засоби слід використовувати, але за умови, коли всі інші засоби використані і виявилися неефективними або коли соціальна проблема не може бути вирішена інакше, як лише шляхом встановлення кримінально-правової заборони [101, С. 408-412].

У широкому контексті доцільно приєднатися до В.В. Голіни: термін «запобігання» акцентує увагу на намаганні подолати криміногенно небезпечні протиріччя у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення, а також на спеціальній випереджальній практиці протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів [23].

У ч.1 ст. 1 КК йдеться про запобігання кримінальним правопорушенням як про завдання Кримінального кодексу. З огляду на те, що правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як самостійна кримінологічна група суспільно небезпечних діянь включають і порушення митних правил, і правопорушення, що тягнуть відповідальність за КпАП, доцільно звернутися до відповідних кодифікованих нормативних актів.

Так, у МК України поняття запобігання не визначається. У ч.1 ст. 459 МК вказано, що адміністративна відповідальність за порушення митних правил встановлюється цим Кодексом.

У розділі XVII, який називається «Запобігання та протидія контрабанді», це поняття також не унормоване. У свою чергу, ст. 6 КпАП «Запобігання адміністративним правопорушенням», також не визначаючи основного поняття, все ж відділяє його від «виявлення й усунення причин та умов, які сприяють вчиненню» адміністративних правопорушень; поряд із цим і виховний вплив не включається у зміст «запобігання правопо-рушенням». Вбачається, що основний акцент в адміністративно-правовому визначенні запобігання робиться саме на його суб'єктах, про які згадуються в обох частинах ст. 6 КпАП [93].

Слід підкреслити, що довгий час діяльність державних органів переважно була зосереджена на виявленні та розкритті уже вчинених правопорушень. Та в

правничій літературі більша увага все ж таки приділяється саме запобіганню протиправних діянь.

Запобігання адміністративним деліктам посідає значне та суттєве місце у загальнодержавній системі запобігання різним суспільно небезпечним діянням (делінквентності).

Необхідність посилення профілактичної діяльності в зазначеному напрямку пояснюється в першу чергу тим, що адміністративні правопорушення завдають значної шкоди суспільству, перешкоджають зміцненню належного громадського порядку.

Оскільки запобігання адміністративним деліктам позитивно позначається на кримінальній ситуації, деякі адміністративно-правові акти можуть розглядатися у контексті запобігання кримінальним правопорушенням.

При цьому, основними цілями та задачами запобігання адміністративним правопорушенням є такі: обмеження дії негативних соціальних явищ та процесів, які є причинами та умовами вчинення адміністративних правопорушень; виховання громадян у дусі неухильного додержання вимог законності, формування високого рівня правової культури; вплив на осіб, які належать до групи ризику щодо вчинення ними адміністративних правопорушень з метою зниження вірогідності вчинення ними протиправних діянь.

Тож, планування заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, має брати за основу забезпечення економічної безпеки будь-якої держави є створення дієвої системи запобігання та протидії правопорушенням на кордоні, зокрема.

Слід погодитись з позицією Є.В. Додіна, який зазначив, що запобігання адміністративній деліктності повинно являти собою організовану державою діяльність формальних і неформальних формувань і окремих громадян, яка здійснюється на підставі і для виконання законів з метою викорінення причин та умов, які сприяють вчиненню адміністративних проступків, і забезпечують формування законослухняної поведінки громадян у сфері державного управління [36, С.72].

Взагалі, запобіжна діяльність включає практику урядових та інших компетентних органів влади, систему кримінальної юстиції, місцеві органи влади, асоціації фахівців приватного сектору, добровольців, дослідників і громадськість, які діють за підтримки ЗМІ [125, С. 59]. Однак будь-яка практична діяльність – це сукупність заходів, об'єднаних єдністю мети, принципами та методами здійснення.

Вбачається, що для цілей даної роботи поняття запобігання можна розповсюдити на недопущення формуванню і реалізації всій сукупності правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, їх виявлення та притягнення осіб до юридичної відповідальності.

У фаховій літературі увага приділяється переважно питанням запобігання транснаціональній організованій злочинності. Наприклад, у фундаментальному дослідженні Г.П. Жаровської зазначається, що система запобігання повинна включати в себе наступний приблизний перелік заходів: розроблення форм і методів діяльності всіх правоохоронних органів на основі об'єднання їх зусиль та міжвідомчого координуючого органу з ретельно розробленою програмою на певний проміжок часу; спеціальна професійна підготовка осіб, які здійснюють профілактику функціонування організованих транснаціональних злочинних співтовариств; матеріально-технічне забезпечення спеціальних підрозділів з боротьби з транснаціональним сегментом організованої злочинності; створення в країні чіткого механізму контролю за доходами громадян [55, С. 11-15].

Загалом погоджуючись із намаганням авторки запропонувати більш-менш вичерпний перелік відповідних заходів, доцільно наголосити, що такий перелік є вельми значним за обсягом і при цьому навряд чи повним. Тому все ж доречно визначити концептуальний підхід до запобіжної діяльності.

Під вказаним вище підходом у кримінологічній науці розуміють комплекс засобів для досягнення цілей, мистецтво ведення боротьби зі злочинністю (в широкому сенсі – суспільно небезпечною діяльністю) або її окремими проявами, вибір вирішального напрямку для досягнення заздалегідь накреслених цілей [23, С. 205].

Звернемо увагу, що щодо правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, непрямым чином вже фактично поставлено питання про формування комплексного бачення запобігання зазначеним правопорушенням, що впливає з низки нормативно-правових актів, серед яких ряд розпоряджень КМУ та інших державних структур:

Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року [247], Експортна стратегія України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки [39];

Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року [248];

Стратегія у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів на період до 2021 року [249];

Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року [184] тощо.

Важливе значення має також Указ Президента України «Про заходи щодо протидії контрабанді та корупції під час митного оформлення товарів» [188].

Так, в охороні державного кордону застосовується Концепція інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, метою якої, серед іншого, є запровадження європейських стандартів інтегрованого управління кордонами щодо провадження суб'єктами діяльності із запобігання, виявлення, розкриття (розслідування транскордонних злочинів); провадження оперативно-розшукової діяльності, проведення аналізу ризиків та здійснення запобіжних заходів.

Метою Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України є визначення шляхів формування національних безпекових та оборонних спроможностей, що дадуть змогу відновити територіальну цілісність України у межах міжнародно визнаного державного кордону України, а також забезпечать створення національної системи реагування на кризові ситуації, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці тощо [247].

Важливим нормативно-правовим актом є і Закон України «Про прикордонний контроль» від 05 листопада 2009 року № 1710-VI, де в ч. 2 ст. 2 чітко вказано, що прикордонний контроль здійснюється з метою протидії незаконному переміщенню зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин і перекурсорів, боєприпасів, вибухових речовин, матеріалів і предметів, заборонених до переміщення через державний кордон [204].

У свою чергу, Експортна стратегія передбачає створення умов для розвитку експорту всіх секторів економіки завдяки покращенню регуляторного поля, інвестиційного клімату, створенню системи підтримки інновацій, цілісної мережі підтримки торгівлі, вдосконалення навичок та компетенцій підприємств, установ та організацій.

Запорукою реалізації зовнішньоторговельної політики є створення єдиної цілісної повнофункціональної мережі інституцій з підтримки торгівлі, яка повинна динамічно реагувати на потреби експортерів та надавати широкий спектр різних послуг і засобів підтримки, таких як політика і регулювання, консультаційні послуги, фінансування і страхування торгівлі, тестування і сертифікація продукції, міжнародна логістика та експедирування вантажів, що буде перешкоджають вільному потраплянню контрабандного товару на митну територію України.

Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року визначила напрями роботи всіх органів МВС, дорожню карту перетворень і змін у всіх структурах МВС та зазначає, що пріоритетними напрямками зміцнення безпеки державного кордону та дотримання вимог міграційного режиму є подолання таких викликів, зокрема, як зростання транснаціональної та організованої злочинності, контрабанди зброї, вибухових речовин і наркотичних засобів; необхідність імплементації європейських стандартів інтегрованого управління кордонами і розвитку сервісного підходу тощо [248].

Ще одним документом, що направлений на запобігання розглядуваних правопорушень, є Стратегія у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів на період до 2021 року.

Зазначена вище Стратегія спрямована на ліквідацію незаконної торгівлі сигаретами та іншими тютюновими виробами, їх незаконного виробництва та підробки, зокрема, шляхом удосконалення законодавчого регулювання, посилення санкцій за вчинення відповідних правопорушень, запровадження кримінальної відповідальності за незаконне переміщення тютюнових виробів через митний кордон України тощо [249].

Серед основних завдань державної регіональної політики, окреслених Стратегією державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, є визначення напрямів і механізми скорочення незаконної пропозиції наркотиків та попиту на них [184]. Зокрема, йдеться про надання пріоритету профілактичній роботі у наркополітиці, що включає запобігання контрабанді наркотиків, яка, як вже було зазначено, є вагомим чинником розповсюдження наркоманії в Україні.

Важливим нормативно-правовим актом щодо запобігання розглядуваній категорії правопорушень є Указ Президента України «Про заходи щодо протидії контрабанді та корупції під час митного оформлення товарів», який має на меті посилення ефективності запобігання контрабанді та корупції під час митного оформлення товарів, що ввозяться на митну територію України, та підвищення рівня довіри бізнесу до державних органів.

У зазначеному указі Секретарю РНБО України доручено внести на розгляд РНБО питання щодо утворення Міжвідомчої комісії з питань боротьби з контрабандою та корупцією на митниці, яка згодом повинна розробити програму боротьби з контрабандою і корупцією під час митного оформлення товарів.

Для активізації громадянської позиції має бути організовано телефон довіри для повідомлень про випадки контрабанди та корупції під час митного оформлення товарів, а також про дії, що мають ознаки ухилення від сплати митних платежів ті інших зборів [188].

Слід згадати й такий відомчий нормативно-правовий акт як Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним

правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженій Наказом Міністерства внутрішніх справ [183]. Удосконалення засобів, методів і прийомів злочинної діяльності вимагає удосконалення теоретичного і практичного інструментарію запобігання їй.

Однак зазначені документи – лише перший крок до формування ефективної системи запобіжної діяльності. Вбачається, що для вироблення сучасного комплексного підходу щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, необхідна теоретична визначеність стосовно найбільш доцільного концептуального підходу.

Вітчизняна кримінологічна наука запропонувала наступний перелік концептуальних підходів, які утворюють теоретичну «оболонку» для організації системи запобігання кримінальній делінквентності, та можуть бути приємні і щодо забезпечення запобігання і для розглядуваних правопорушень (див. Додаток 9):

1. Випередження. Цей підхід полягає в тому, щоб із широкого кола негативних явищ і процесів, виявити саме ті, яким притаманні кримінологічно значущі властивості. Маючи знання про ці об'єкти, можна випереджати виникнення на їх основі нових явищ, їх модифікацій або наслідків, що в наступному можуть викликати вчинення дій, які ще некриміналізовані.

Випередження потребує постійної уваги до тих сфер життєдіяльності, в яких не виключена поява криміногенних об'єктів, і цей момент необхідно випередити. Вона виступає в системі спеціально-кримінологічного запобігання кримінальній делінквентності як теоретичне забезпечення знань про криміногенні явища, їх зв'язок зі злочинністю на різних її рівнях, про характер і спрямованість запобіжних заходів.

Слід звернути увагу, що конкретизація запобіжних заходів повинна здійснюватися компетентними науковцями і підготовленими працівниками державних та правоохоронних органів.

Разом з тим, в регіонах із несприятливою кримінологічною обстановкою основні ресурси витрачаються на «облік», «реагування», переробку «валу»

правопорушень, тоді як випереджальний підхід стає менш активним і ефективним.

Яскраво випередження виявляється в ідеї кримінологічної експертизи законопроектів, цінність якої, за думкою її розробника професора А.П. Закалюка, вбачається в тому, що вона дає обґрунтування для своєчасної, як правило, до прийняття останніх у формі закону, суспільно доцільної фахової корективи їх змісту, спрямованої на усунення сумнівних або суперечливих норм, і тим самим запобігає негативним наслідкам впровадження законів у життя у вигляді створення сприятливих умов для вчинення злочинів [57, С. 192].

Особливе значення для запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, мають наднаціональні інституції у сфері охорони кордонів. Такими інституціями є Interpol, Europol, Eurojust, Frontex. Основною спеціалізованою інституцією у сфері забезпечення прикордонної безпеки в ЄС є агентство Frontex.

Слід підкреслити, що сьогодні Україна взяла напрямок на налагодження належного функціонування системи аналізу ризиків у прикордонному відомстві України та перспективними напрямками співпраці у розглядуваній сфері. Це просліджується у співпраці з Європейським Агентством розвитку ризиків Frontex та Fran (Мережі аналізу ризиків Frontex) та Управління стратегічного планування та аналізу ризиків ДПСУ, що передбачає використання методики CIRAM-2 (Загальної моделі інтегрованого аналізу ризиків), що зможе забезпечити можливість діяти на випередження вчинення розглядуваних правопорушень [267, С. 6].

2. Обмеження передбачає вжиття таких запобіжних заходів, що перешкоджають поширенню в країні, регіоні, місті криміногенних явищ, детермінації окремих видів злочинності та формуванню типових рис різних категорій злочинців.

Обмежуючі заходи застосовуються тоді, коли йдеться про явища і процеси, існування яких неминуче в силу певних історичних умов і які не можуть бути усунені за короткі строки. Тому ставиться завдання: або, за можливістю, послабити їх негативний вплив, або блокувати і локалізувати його

певними просторово-часовими межами і контингентом осіб. У цьому суть обмеження, до якого відносять, наприклад, заходи щодо обмеження незаконного обігу в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або перекурсорів; заходи щодо обмеження незаконного обігу вогнепальної зброї, вибухових пристроїв, ядерних матеріалів.

3. Усунення визначає таку діяльність суб'єктів, яка послабляє або ліквідує негативні явища та процеси, що активізують прояви злочинності. Останні розрізняються залежно від соціального рівня суспільних відносин: від недоліків, зумовлених порушеннями функцій державних органів, господарюючих суб'єктів, громадських організацій, службових осіб і поведінкою громадян, до криміногенних явищ та процесів, які охоплюють значну частину населення. Очевидно, що й заходи щодо усунення на різних соціальних рівнях будуть несхожі.

Конкретні криміногенні об'єкти та їх прояв при цьому не просто «витискуються» з однієї життєвої сфери в іншу, а реально знешкоджуються, руйнуються, придушуються, взагалі перестають існувати.

Усунення як запобіжний концептуальний підхід має три завдання, вирішення кожного з яких повинно привести до ліквідації об'єкта, – усунення:

- а) існування і функціонування криміногенних об'єктів;
- б) зв'язків між ними і особистістю;
- в) зв'язків між особистістю і ситуацією вчинення правопорушень.

4. Захист у якості концептуального підходу щодо запобіжної діяльності розглядається як сукупність заходів, що здійснюються з метою ліквідації умов, які сприяють виникненню суспільно небезпечних проявів.

На відміну від усунення чи обмеження, захист має на меті забезпечення безпеки людей та речей, а також зовнішні перешкоди на шляху посягання на суспільні цінності.

Захист як концептуальний підхід щодо запобіжної діяльності остаточно не вирішує питання ліквідації негативних явищ або відвернення спричинення шкоди, але її повсюдне і послідовне проведення ускладнює, а подекуди і робить неможливим вчинення значної групи злочинів.

Захист як визнаний запобіжний концептуальний підхід до зменшення практичних можливостей вчинення правопорушень потребує наукового обґрунтування використання новітніх засобів захисту соціальних цінностей в різних сферах життя, дослідження доцільності запозичення зарубіжного досвіду запобіжної діяльності тощо.

5. Відвернення виходить з того, що правопорушення – це завершальний акт передуючих йому об'єктивних і суб'єктивних обставин, які відображають виникнення мотивів, постановку цілей, вибір засобів чи прийомів вчинення діяння, прийняття рішення тощо.

Було б спрощенням вважати, що кожний намір вирішити проблему саме суспільно небезпечним шляхом неодмінно виконується. Суб'єкт може відмовитися відвчинення правопорушення як самотійно, добровільно, так і під впливом тих, хто його оточує. А тим більш – у результаті цілеспрямованої професійної діяльності правоохоронних органів.

6. Припинення визначається як сукупність видів діяльності і заходів, спрямованих на припинення початих правопорушень [57, С. 191-192].

Традиційно у спеціальній літературі і на практиці припинення правопорушень розглядається в контексті теорії розвитку суспільно небезпечної діяльності – з моменту виявлення наміру до його повної реалізації.

Виходячи з вище вказаних положень, припинення правопорушень – це виявлення осіб, які готують їх вчинення або намагаються безпосередньо його вчинити, і прийняття до таких осіб відповідних заходів.

Отже, у зв'язку з наведеним припинення можливості вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, розглядається як професійна діяльність спеціалізованих підрозділів правоохоронних органів.

Вбачається, що зазначені концептуальні підходи відокремлюються за критерієм основного завдання, яке ставиться перед запобіжною діяльністю. Але спільними для них є конкретні засоби застосування будь-яких запобіжних заходів: переконання, надання допомоги, примус.

Переконання – процес логічного обґрунтування особі думки про відмову від протиправної поведінки, яка нерідко свідчить про її життєве неблагополуччя, конфлікти, побутову невлаштованість. Щодо правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, саме життєве неблагополуччя найчастіше стає рушійною силою такого «заробітку» на життя. Це яскраво прослідковується в прикордонних регіонах, де такі правопорушення та супутні діяння стають вагомим джерелом існування багатьох громадян.

Надання допомоги, у першу чергу, соціальної – це працевлаштування, поліпшення побутових умов, зміна способу життя шляхом підвищення соціального статусу, освіти, отримання престижної спеціальності, лікування, встановлення корисних контактів, вибору життєвих перспектив тощо.

Примус створює для особи несприятливі наслідки фізичного, матеріального і технічного характеру. До цього засобу відносяться найбільш розповсюджені заходи: адміністративні стягнення, покарання, інші заходи кримінально-правового характеру.

Однак при аналізі правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, важливо звернути увагу на їх економічну природу. Вочевидь, слід ставити питання про необхідність зменшення пропозиції та попиту на суспільно небезпечні предмети (зокрема, наркотики чи зброю), наприклад, через унеможливлення отримання таких предметів та дискредитацію необхідності, престижності чи нормальності їх вживання/застосування.

Зрозуміло, потрібно брати до уваги економічні закономірності у тому плані, що не лише попит породжує пропозицію, можливе й штучне формування попиту. Що стосується незаконного переміщення товарів широкого вжитку, то запобігання відповідним правопорушенням вимагає ретельного міжнародного співробітництва в зовнішньоекономічній сфері, оподаткуванні, оскільки попит та пропозиція на ці товари є легальними.

Загалом вбачається, що з наведених концептуальних підходів найбільш перспективним видається саме випередження, що, як захід запобігання,

включає комплекс загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів: це і реальні кроки з підтримання добробуту, і підвищення рівня зайнятості населення, поліпшення економічної ситуації, і запобігання транскордонному тіньовому бізнесу.

Відповідно, необхідна переорієнтація запобігання – з рефлексивного воно має перетворитися на випереджальне. Але це є можливим лише за умови, коли на допомогу обмеженим національним зусиллям приходить наднаціональні структури.

У першу чергу, йдеться про ТКС (див. Додаток 9), яке визначено одним із пріоритетних завдань реалізації державної регіональної політики та затверджена постановою Кабінетів міністрів України від 23 серпня 2016 року «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки» [181].

Згідно положень Європейської рамкової конвенції про ТКС між територіальними громадами або владою [43] та Закону України «Про транскордонне співробітництво» [206], ТКС – це будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, та на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей. Надзвичайно важливим є той факт, що подібного закону, який би регулював ТКС, не має жодна з країн Європи.

Слід зазначити, що ТКС сьогодні слід розглядати з економічної точки зору та з урахуванням безпекової складової, яка повинна забезпечуватись за рахунок запобігання розглядуваним правопорушенням. Адже дослідження практики здійснення ТКС свідчить про виклики та загрози національним інтересам на державних кордонах України, які втілюються у транскордонному тіньовому бізнесі.

У зазначеному зв'язку ефективне ТКС потребує чітко прогнозованої державної політики щодо викликів та загроз глобального характеру (в тому числі економічних), а також високого рівня координації програм спільних дій з

сусідніми державами. ТКС із суміжними з Україною державами є механізмом ефективної міждержавної політики сусідніх держав щодо вирішення проблем правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Слід виокремити чотири рівні реалізації ТКС:

міжнародний рівень: реалізується політика загальноєвропейських інтересів, здійснюється координація національних регіональних політик для збалансованого розвитку європейського простору;

державний рівень: виробляється національна політика розвитку ТКС та узгоджуються національні інтереси з загальноєвропейськими, а також здійснюється гармонізація національних та регіональних цілей;

регіональний рівень: реалізується регіональна політика транскордонного співробітництва з урахуванням інтересів держави та місцевих органів влади, здійснюється координація дій між регіонами сусідніх країн;

місцевий рівень: здійснюється координація планів розвитку влади з істотною увагою до регіональних та національних інтересів, відбувається конкретна співпраця між суб'єктами прикордонних територій [4, С. 46].

ТКС може здійснюватися також між громадськими організаціями на різних рівнях (наприклад, державами і регіонами, регіонами і муніципалітетами, місцевими властями і міжнародними організаціями), і, відповідно, може стосуватись різних сфер співробітництва: політичні, економічні, торговельні відносини тощо (в тому числі й щодо запобіжної діяльності).

Наведені рівні реалізації та види ТКС залежно від суб'єктного складу є прийнятними й у питаннях запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Прикладом ТКС в сфері запобіжної діяльності, що має характеристики місцевого рівня, може слугувати домовленість у вересні 2018 року України і Молдови про посилення взаємодії у прикордонній сфері і розширення спільного прикордонного і митного контролю в окремих пунктах пропуску на українсько-молдовському державному кордоні. Саме ці домовленості можуть

слугувати прикладами заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Однак відсутність належної правової уніфікації транскордонного співробітництва держав у сфері запобігання транскордонному тіньовому бізнесу часто породжує різновекторні індивідуальні заходи держав, більше того нечіткість розмежування сфер національних юрисдикцій держав іноді навіть використовується окремими державами для встановлення в односторонньому порядку екстратериторіальної юрисдикції з деяких питань.

Можна підтримати пропозицію С.О. Філіппова щодо визначення на рівні Закону України «Про транскордонне співробітництво» основних принципів укладання двосторонніх Угод з транскордонного співробітництва, що регламентують правові, організаційні, та інші шляхи вирішення проблем протидії транскордонній злочинності [271, С. 227].

Тому обов'язковим інструментом співробітництва державно-громадських взаємовідносин у досліджуваній сфері має бути спільна участь в розробці механізмів взаємодії у запобіганні правопорушенням на кордоні, моніторинг стану правопорушень в регіонах прикордоння України, із обов'язковим широким висвітленням цього процесу через засоби масової інформації.

При цьому інформаційний механізм передбачає посилення державної регіональної політики у питаннях запобігання правопорушенням у прикордонні, спрямованої на створення відповідної інформаційно-аналітичної бази про наявні ресурси і економічний потенціал регіонів через розширення мережі інформаційно-управлінських структур із підтримки інноваційних форм ТКС (інформаційні центри, регіональні інформаційно-інноваційно-освітні комплекси, інноваційні центри ТКС тощо).

Для України, як вбачається, є актуальними такі питання ТКС щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон:

забезпечення встановлення і результативність контактів з відповідними європейськими регіональними структурами і організаціями — Палатою регіонів

Ради Європи, Комітетом регіонів і місцевих рад Європейського Союзу, Асоціацією товариств європейських регіонів тощо;

адаптація вже існуючих законодавчих актів України, що забезпечують ТКС, до стандартів ЄС та здійснення заходів для вдосконалення договірно-правової бази, а також інституційного забезпечення ТКС в розглядуваній сфері;

розробка конкретних проектів ТКС разом з суміжними державами у сфері запобігання розглядуваним правопорушенням, забезпечення їх кваліфікованими кадрами, особливо місцевого рівня;

удосконалення механізму державної фінансової підтримки програм і проектів ТКС з питань запобігання розглядуваним правопорушенням;

підвищення рівня інформаційного забезпечення ТКС достовірною та порівняльною транскордонною статистичною інформацією.

Також важливим для нашої держави є питання щодо формування наближеного законодавства близьких до України держав, що забезпечить однакові підходи до притягнення правопорушників до відповідальності, а також міжнародного співробітництва правоохоронних інститутів різних держав між собою та з міжнародними правоохоронними організаціями (рівня Europol, Eurojust, Frontex, Interpol) [271, С. 232].

З огляду на викладене, випередження як концептуальний напрям запобіжної діяльності може стати реальною основою спільних зусиль суміжних з Україною держав у запобіганні правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Вважається, що основними кроками по взаємодії мають стати встановлення реального контролю за фінансовими потоками, протидія «відмиванню» доходів тощо. Ці вихідні позиції ТКС мають економічний характер у рамках запобігання розглядуваним правопорушенням.

Слід зазначити, що ТКС стає одним із важливих напрямів реалізації інтеграційної стратегії на регіональному рівні і посідає провідне місце у процесі формування і становлення нової системи взаємовідносин із сусідніми державами в умовах формування і функціонування комплексу ТКС Україна – ЄС у тому числі й щодо розглядуваної категорії правопорушень.

Слід підкреслити, що при розгляді переліку першочергових задач для формування комплексу ефективних запобіжних заходів щодо згаданих правопорушень, на першому місці мають бути питання про правові інструменти запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

3.2. Правові інструменти запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України

Система нормативно-правового забезпечення запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, обумовлена їх транскордонним характером. Положення ст. 9 Конституції України зобов'язують державу дотримуватися ратифікованих нею міжнародно-правових актів [88]. Тому аналіз цих інструментів доцільно розпочати з класифікації документів, якими вони передбачені. Вбачається, що можна виокремити такі критерії групування як:

Рівень, відповідно до якого можна говорити про універсальні, регіональні та двосторонні акти. Зокрема, можна відзначити Міжнародну конвенцію про адміністративну взаємодопомогу у сфері митних відносин від 27 червня 2003 року та Конвенцію СТС про співпрацю у запобіганні порушенням митних правил 1977 року, остання була прийнята у Найробі (Кенія) [87]. Укладаються двосторонні угоди міжокремими державами про дотримання митних правил та боротьбу з контрабандою. Наприклад, у 1993 році була укладена двостороння угода між Державним митним комітетом України і Державним департаментом митного контролю Республіки Молдова про співпрацю в боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил [260]. Укладання подібних угод є значимим та ефективним в питанні запобігання правопорушенням, що вчиняються на кордоні, але така практика є обмеженою, на що слід звернути особливу увагу.

Спрямованість на запобігання окремим правопорушенням (наприклад, контрабанді культурних цінностей, контрабанді зброї). Багато міжнародних угод визначають правила переміщення через митний кордон певних

товарів/предметів (наприклад, заборони переміщення певних предметів: історичних і культурних цінностей, радіоактивних або вибухових речовин, зброї і боєприпасів, стратегічно важливої сировини. У 1954 році була підписана Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі озброєного конфлікту і Протокол до неї, де визначалося поняття культурних цінностей і встановлювався обов'язок держав щодо їх збереження під час військових дій [211].

Проте всеосяжної міжнародної конвенції, що регламентує відповідальність за посягання на культурну власність, в мирний час доки немає. У цьому плані можна відзначити деякі угоди, які стосуються окремих аспектів посягань на інтелектуальну власність.

Європейська Конвенція про правопорушення, які пов'язані з інтелектуальною власністю 1985 року в Додатку 2 з урахуванням конвенції 1954 року містить перелік можливих різновидів культурної власності, що можуть бути предметом кримінально-караного посягання [42].

Вказана Конвенція містить вказівку на родові поняття та види культурних і історичних цінностей, частково питання щодо відповідальності за вчинення контрабанди культурних цінностей, але не згадується про можливі шляхи запобігання контрабанді цього виду.

З метою введення на міжнародному рівні ефективних методів контролю за переміщенням вогнепальної зброї через національні кордони держави – члени Ради Європи у 1978 році прийняли Конвенцію про контроль за придбанням і зберіганням вогнепальної зброї приватними особами [41].

В 1980 році була прийнята Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу, яка спрямована на охорону його безпечного використання, зберігання і транспортування, що розщеплюються (розпиляються) [84].

Серйозну тривогу міжнародного співтовариства викликає незаконне виробництво та обіг наркотичних засобів. Міжнародна протидія цим злочинам базується на Конвенції ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року з урахуванням Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 року (з поправками, внесеними до неї відповідно до

Протоколу 1972 року), а також конвенції про психотропні речовини 1971 року [83].

Конвенція 1988 року детально формулює види заборонених дій, в числі яких називає переправлення, транзитне переправлення, транспортування, імпорту, експорту будь-якого наркотичного засобу або психотропної речовини. Конвенція детально регламентує питання юрисдикції, конфіскації, взаємної юридичної допомоги держав у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин.

Зміст, відповідно до якого можна виокремити ті, що містять різні запобіжні заходи, у тому числі, вказівки на заходи кримінально-правового характеру. Наприклад, Конвенції ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму [111], Європейська конвенція про відмивання, виявлення, вилучення й конфіскацію доходів від злочинної діяльності [85] передбачають обов'язковість застосування державою-учасницею заходів спеціальної конфіскації до осіб, винних у вчиненні певних правопорушень.

Таким чином, аналізуючи міжнародні документи, можна дійти висновку, що вони орієнтують на наближення законодавства різних країн щодо відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, і визначення запобіжних заходів.

Зазначена проблематика складається з двох аспектів: питання про відповідальність за порушення митних правил та питання про вдосконалення норм КК і КпАП. Тому звернемо увагу на національне законодавство, непослідовність у формуванні якого призводить до зниження якості нормативного регулювання.

Зокрема, часткова декриміналізація Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [172] діяння, передбаченого ст. 201 КК України, призвела до того, що переміщення через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів незалежно від їх вартості кваліфікується як порушення митних правил.

Необхідність такого рішення, на думку його авторів, була обумовлена кількома факторами: на проведення досудового слідства в кримінальних провадженнях по контрабанді товарів витрачалися значні бюджетні кошти; вимогами кримінального процесуального законодавства обумовлено проведення тривалого досудового слідства, необхідного для збору доказової бази, встановлення осіб, винних у вчиненні кримінального правопорушення тощо, але аналіз судової практики засвідчив, що переважна більшість осіб засуджувалася до штрафу. Однак декриміналізація контрабанди товарів призвела до негативних наслідків – збільшення чисельності та активізація протиправної діяльності ОЗУ та окремих осіб.

Очікувані штрафні санкції від декриміналізації контрабанди товарів мали призвести до додаткових грошових надходжень до Державного бюджету. Та на практиці порушники сплачують штрафи і продовжують тіньовий транскордонний бізнес, адже доходи від нього значно вищі.

З метою поліпшення ситуації з депутатської ініціативи було подано два законопроекти: «Про внесення змін до КК України щодо криміналізації контрабанди підакцизних і контрафактних товарів (продукції) у великих розмірах» від 14 травня 2015 року № 2840 [174] та «Про внесення змін до КК України щодо криміналізації контрабанди алкогольних напоїв, тютюнових виробів» від 07 жовтня 2015 року № 3254 [173]. Їх просування зупинилося на стадії зауважень Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

Також в липні 2018 року КМУ вніс на розгляд парламенту проект закону «Про внесення змін до КК та КПК України щодо криміналізації контрабанди товарів» №8543 від 03 липня 2018 року [176].

Зазначеним законопроектом пропонувалося внести зміни до ч.1 ст. 201 КК України в частині криміналізації переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчиненого у великих розмірах.

У запропонованій редакції ст. 201 КК мала доповнюватися приміткою, згідно якої контрабанда товарів вважається вчиненою у значних розмірах, якщо

їх вартість в 500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великих розмірах – якщо їх вартість у 2000 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в особливо великих розмірах – якщо їх вартість в 5000 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Але Верховна Рада України не підтримала даний законопроект.

Слід звернути увагу на те, що на панельній дискусії «Забезпечення порядку в умовах коронокризи», яка відбулася 23 вересня 2020 року в рамках Харківського юридичного форуму, висловлювалися сумніви в доцільності криміналізації товарної контрабанди.

За попереднім досвідом було зроблено висновок про недоцільність такого рішення, тим більше, що криміналізація товарної контрабанди підвищує корупційні ризики.

З урахуванням таких обставин, замість криміналізації товарної контрабанди було запропоновано такі заходи:

1. Забезпечення достовірності декларування товарів.
2. Запровадження технічних засобів охорони кордону.
3. Запровадження системи обміну інформацією з митниками зарубіжних країн.

На даний час така система заходів повноцінно діє лише з Молдовою. Було розпочато опрацювання такої системи і з Республікою Білорусь, однак процес не завершено.

Вбачається, що запропоновані заходи не заперечують криміналізації товарної контрабанди. В ситуації надзвичайного розповсюдження незаконного переміщення товарів через митний кордон без суворих кримінально-правових заходів навряд чи можна обійтися.

Це можна прослідкувати на прикладі запобігання незаконному обігу бурштину. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин» № 402-IX від 29 грудня 2019 року [200] врегульовано відносини щодо користування надрами з метою видобування бурштину,

припинення незаконного видобування бурштину, зростання рівня життя населення в місці видобування бурштину, забезпечення охорони навколишнього природного середовища під час видобування бурштину та рекультивації порушених земель.

Вказаним Законом встановлено кримінальну відповідальність за незаконний видобуток, збут, придбання, зберігання, передачу, пересилання, перевезення, переробку корисних копалин, законність походження яких не підтверджується відповідними документами та за ухилення від рекультивації земель.

Також запроваджується механізм резервування земельних ділянок для потреб надрокористування до початку проведення аукціону чи конкурсу. Наприклад, постановою Галицького районного суду м. Львова було визнано виним громадянина України та притягнуто до адміністративної відповідальності за незаконне перевезення через кордон до Польщі каміння бурштину загальною вагою 9,8 кг. вартістю 137 958,5 грн., за що було накладено на нього стягнення у виді штрафу в розмірі 137958,50 грн. [166]). Очевидно, що встановлення кримінальної відповідальності розглядається як більш ефективний запобіжний захід.

Щодо цього питання слід звернути увагу на доцільність надання можливості легально торгувати бурштином людям, які його видобувають. Адже легалізуючи раніше заборонені види діяльності, держава може скоротити соціальну і економічну базу організованої злочинності і корупції, оскільки впаде попит на предмети/товари, які постачаються шляхом вчинення правопорушень на кордоні. Класичним аргументом на користь цього є основні тези теорії «заборонених благ» (наркотики, зброя, проституція тощо). Саме на цих «заборонених благах» формується кримінальний бізнес, тому легалізація (навіть часткова) призводить до позитивних змін в рівні і структурі кримінальної делінквентності.

Також в рамках згаданого Харківського юридичного форуму було звернуто увагу на неврегульованість роботи поштових операторів, що відкриває можливості для переміщення товарів/предметів через митний кордон.

Доцільність належного регулювання в цій сфері підтверджується й тим, що в Законі України «Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи» вказується, що дія закону не поширюється на переміщення міжнародних поштових відправлень (ст. 2, п. 4) [193]. А проблему становлять саме адміністрування ПДВ та митних платежів.

Слід звернути увагу й на міжнародно-правовий досвід країн, які межують з Україною. Він свідчить про збереження кримінальної відповідальності за контрабанду товарів (наприклад, РФ) або диференціацію відповідальності залежно від місця вчинення правопорушення: «зелений» кордон — кримінальна відповідальність, пункт пропуску — адміністративна відповідальність (наприклад, Румунія) [101, С. 408-412]. Досвід Румунії, на нашу думку, міг би бути корисним для України.

У рамках розглядуваної тематики також слід згадати Проект Закону про внесення змін до КК України щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне переміщення товарів через ЛР №6147 від 28 лютого 2017 року [175]. Однак вказаний законопроект виявився незадовільним як з точки зору його юридичної визначеності, так і юридичної техніки (некоректне закріплення тимчасових норм в постійно діючому акті). Тому також, як і інші, залишений без руху.

Невизначеність із унормуванням переміщення товарів/предметів через ЛР породжує питання й щодо ст. 332-1 КК України, в якій передбачено відповідальність за порушення порядку в'їзду або виїзду із ТОТ з метою заподіяння шкоди інтересам держави, бо саме цю статтю застосовують до «перевізників», що переміщують товари/предмети через ЛР з порушенням закону.

Взагалі, питання про практичну можливість застосування ст. 332-1 КК України у разі переміщення товарів є дискусійним [263. С. 162].

Так, В.В. Федосєєв наголошує, що: «конструкція самої норми в певній мірі унеможлиблює її застосування. У ч. 1 ст. 332-1 КК законодавець прямо вказує на мету вчинення злочину як обов'язкову ознаку його суб'єктивної сторони, яка впливає на його кваліфікацію.

Відсутність мети свідчить про наявність в діях винної особи лише ознак адміністративного правопорушення (ст. 204-2 КпАП)» [263. С. 163].

Таким чином, з наведеного можна зробити такий висновок: по-перше, диспозиція ст. 332-1 КК України – бланкетна, а відтак, при застосуванні цієї статті потрібно звертатися до регулятивного законодавства, яке встановлює межі ТОТ та порядок переміщення з/на ТОТ; по-друге, обов'язковою метою такого порушення є заподіяння шкоди інтересам держави.

Зазначена мета може полягати у діях, які особа вважає за необхідне вчинити як на ТОТ, так і безпосередньо під час перетинання ЛР. Наприклад, вироком Марківського районного суду Луганської області від 31 липня 2015 року у провадженні № 1-кп/417/68/15 двох осіб було засуджено за ч. 2 ст. 332-1 КК України за вчинення повторно за попередньою змовою групою осіб умисних дій, що виразилися в порушенні порядку в'їзду на ТОТ та виїзду з неї з метою заподіяння шкоди інтересам держави [18]. Їх суспільно небезпечні дії полягали у переміщенні з підконтрольної Україні території через ЛР поза пунктами в'їзду/виїзду на ТОТ продуктів харчування та товарів господарського призначення з метою їх реалізації, чим було заподіяно шкоду інтересам держави.

Питання, чи дійсно таке переміщення вказує на мету заподіяння шкоди інтересам держави, на сьогодні вирішується судами. У рішенні Конституційного Суду України вказано, що «інтереси держави» є оціночним поняттям. Інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин.

В основі перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо [216].

Крім цього, у листопаді 2019 року було внесено зміни до ст. 321-1 КК України «Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих

лікарських засобів», згідно з якими виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років (до цього санкція за такі дії передбачала позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років) [180]. Однак лише на перший погляд таке рішення посилює запобігання незаконному поширенню фальсифікованих лікарських засобів. Але на практиці всі винні були звільнені від відбування покарання. Так, вироком Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 15 листопада 2019 року за ч. 2 ст. 321-1 КК України за незаконне переправлення через державний кордон майже 1,5 тонни етилового спирту з метою його збуту було призначено покарання у вигляді 5 років позбавлення волі, від відбування якого особу звільнено з випробуванням на підставі ст. 75 КК України [20].

У свою чергу, говорячи про запобігання контрабанді наркотиків, слід зазначити, що аргументованою є позиція щодо можливості запобігання їй шляхом кримінально-правового заохочення.

Як показує практика, інститут звільнення особи від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів реалізується занадто вузько [231, С. 2-5].

У зв'язку з наведеним є цікавою думка про доцільність розширення кола заохочувальних приписів, тому пропонується доповнити ст. 305 КК України відповідною частиною, в якій передбачити звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці.

Щодо негативної кримінальної відповідальності за наркоконтрабанду, то доречно зважати на досвід європейських держав для уніфікації заходів кримінально-правового впливу на правопорушників з метою недопущення використання останніми прогалин чи розбіжностей у правовому регулюванні в різних юрисдикціях. Це означає єдині підходи до криміналізації та пеналізації наркоконтрабанди.

Звернемо увагу, що суттєве посилення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, у складі ОЗУ, - загальна тенденція кримінального законодавства

країн Європи. Так, навіть Іспанія та Італія, які почасти запровадили так звану ліберальну політику (за прикладом Голландії), додержуються цього принципу. Тому доцільно здійснювати постійний моніторинг ситуації та реально оцінювати ризики для України [127]. Це пов'язано із визначенням ступеня ризиків контрабанди наркотиків певного виду на певних ділянках кордону з урахуванням включення місцевого населення у тіньові схеми.

Наступним небезпечним проявом контрабанди, що заслуговує особливої уваги і набуває все більшої актуальності, є контрабанда зброї.

Одним із заходів у рамках випередження як концептуального напрямку запобіжної діяльності є намагання зробити цей вид контрабанди максимально не вигідним з економічної точки зору. Зокрема, є потреба в забезпеченні права громадянам на вільний доступ до зброї, законне володіння певними видами зброї.

В Україні досі немає відповідного профільного закону, немає центрального державного реєстру вогнепальної зброї у цивільного населення. Україна має певною мірою суперечливу нормативно-правову базу з регулювання виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення, використання вогнепальної зброї та володіння нею, яка складається з розрізнених постанов, прийнятих різними органами, включно з Інструкцією МВС від 1998 року зі змінами (Про внесення змін до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622) [182]. Депутати Верховної Ради України та КМУ в період із 1998 до 2014 року подали в парламент 14 законопроектів, щоб вирішити цю проблему. Проте жодну з цих пропозицій не прийнято до сьогодні.

Що стосується незаконного переміщення культурних та історичних цінностей, то безпрецедентний масштаб вчинення суспільно небезпечних діянь проти об'єктів культурної спадщини призвів до започаткування на 70-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН міжнародного проекту з укріплення захисту культурної спадщини, яка стає мішенню для терористичних ОЗУ та контрабандистів.

Проект «Захист культурної спадщини – імператив для всього людства» був представлений міністрами іноземних справ Італії та Йорданії за участю голів ЮНЕСКО, Інтерполу та Управління ООН з наркотиків [284].

Загальною метою проекту є забезпечення виконання резолюцій та рішень, прийнятих Радою Безпеки ООН, Генеральною Асамблеєю ООН та іншими міжнародними органами.

Слід звернути увагу й на те, що на сьогодні в Україні не складено Державного реєстру Національного надбання, хоча роботу було розпочато ще у вересні 1992 року. Особливість полягала в організації проведення інвентаризації або переобліку культурних та історичних цінностей, зокрема таких, як зброя, наявних у музеях, а також у приватних колекціях.

Важливою складовою національної кримінально-правової політики є прогнозування, виявлення можливих загроз та своєчасне вжиття заходів щодо їх попередження. Так, враховуючи сучасну геополітичну обстановку, однією з найбільш серйозних небезпек для нормального існування світової спільноти, в тому числі й України, слід визнати міжнародний тероризм. При цьому необхідно звернути увагу на щільний зв'язок контрабанди культурних цінностей та фінансування тероризму.

Аналізуючи питання кримінальної відповідальності за вчинення розглядуваної категорії правопорушень, слід підкреслити, що за їх вчинення може бути застосована спеціальна конфіскація.

Спеціальна конфіскація, на відміну від конфіскації майна (яка є видом додаткового покарання), відноситься до заходів кримінально-правового характеру, що означає можливість її застосування до майна третіх осіб: коли мова йде про конфіскацію майна, вилученню підлягає майно засудженого, а при спеціальній конфіскації вилучається майно, що здобуте кримінально протиправним шляхом, право власності на яке злочинець не набуває у зв'язку з незаконним джерелом походження такого майна.

Тож законодавчим поняттям «спеціальна конфіскація» (у значенні ст. 96-1 КК України) охоплюються й випадки конфіскації предметів кримінальних правопорушень, зокрема, контрабанди.

18 лютого 2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» [177].

Запропоновані зміни дають можливість правоохоронним органам повертати активи і осіб, які у випадку з контрабандою брали участь у її вчиненні, у тому числі, й як «дахувальники» контрабанди.

Також відповідно до ст. 456, 457 МК України до заходів запобігання та протидії контрабанди відносяться контрольовані поставки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також переміщення товарів під негласним контролем. Наприклад, Положенням про ДФС України передбачено, що вона має право проводити у взаємодії з іншими правоохоронними органами заходи з переміщення товарів під негласним контролем (п.п. 16, 6).

Але якщо суспільна небезпечність такої транскордонної тіньової діяльності є настільки значною, що вимагає подібних спеціальних заходів, це означає доцільність криміналізації незаконного переміщення товарів через митний кордон. У разі такого рішення відповідні зміни мають бути внесені й у КПК України та Інструкцію про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199 /936/1687/5 [71].

Таким чином, з огляду на усе зазначене, можна сформулювати наступні тези:

Вся сукупність розглядуваних правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, завжди сприймалась суспільством як цілісне явище, що несе загрозу для економічних інтересів країни, громадської безпеки, норм моралі, безпеки життя, здоров'я населення та національної безпеки держави загалом.

Щодо запобігання кримінально-протиправним їх видам вбачається перспективним об'єднання видів контрабанди в один вид кримінального правопорушення, відповідальність за який слід закріпити в самостійній статті КК України з чітко вказаним переліком предметів контрабанди. При цьому розташування цієї статті вбачається доцільним у розділі кримінальних правопорушень у сфері недоторканності державного кордону.

Вбачається, за доцільне віднести контрабанду товарів у великих розмірах до кримінальних правопорушень, а нижче цього розміру – до адміністративних.

Віднесення контрабанди товарів у великих розмірах до розряду адміністративних правопорушень унеможлиблює використання методів оперативно-розшукової діяльності. При чому, особливо актуальною ця проблема виглядає на фоні активізації діяльності транскордонних ОЗУ, адже документування їх діяльності та притягнення до відповідальності організаторів, пособників вимагає проведення оперативно-розшукових заходів.

3.3. Проблеми взаємодії суб'єктів запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України

Серед суб'єктів, яких держава уповноважує вживати заходи із запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, та щодо яких вона окреслює загальні напрями здійснення їхніх повноважень, можна виділити три групи:

I група – структурні підрозділи органів та організацій, що здійснюють різні види контролю осіб, транспортних засобів та вантажів закордонного прямування (наприклад, органи контролю за переміщенням культурних цінностей Мінкульту);

II група – підрозділи правоохоронних органів, військових формувань, державних структур, на які покладено завдання охорони об'єктів, охорони громадського порядку і підтримання режиму в пунктах пропуску (наприклад, підрозділи Національної поліції, ДПСУ тощо);

III група – керівники органів самоврядування, державних органів, підприємств, установ чи організацій, на землях яких знаходяться пункти пропуску/контролю.

Слід звернути особливу увагу на затвердження КМУ низки документів, зокрема, 18 грудня 2018 року №1200 «Про утворення Державної податкової служби України та ДМСУ» [198] та Положення про ДМСУ, затвердженого постановою КМУ від 6 березня 2019 року №227 [185].

Положення зазначених постанов передбачають утворення митниці Держмитслужби та реорганізувати митниці ДФС шляхом їх приєднання до новоутворених митниць ДМСУ.

За основу структури територіальних органів ДМСУ взято принцип об'єднання митниць ДФС з урахуванням територіальної концентрації митних постів. 8 грудня 2019 року відбувся запуск нової митниці. Та наразі відбувається передача повноважень, які переходять від ДФС до ДМСУ, яка безпосередньо здійснюватиме адміністрування митних платежів.

Через новостворені е-аукціони ProZorro будуть відбутися постійні торги, що спростить обіг залежаних товарів, які зберігаються на складах митниці.

Так, з початку 2019 року на складах митниці зберігалось товарів на суму близько 840 млн грн. [119]. Від переважної його частини власники добровільно відмовилися на користь держави.

Ефективно й прозоро продавати вилучене майно та всі виручені кошти від цього будуть направлятися до державного бюджету, забезпечуючи його чималу частку фінсового наповнення.

При цьому ДФС і надалі продовжує здійснювати повноваження та виконувати функції у сфері реалізації державної податкової політики, державної політики у сфері державної митної справи, державної політики з адміністрування єдиного внеску, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску до завершення здійснення заходів з утворення Державної податкової служби, ДМСУ та центрального

органу виконавчої влади, на який покладається обов'язок забезпечення запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що віднесені до його підслідності відповідно до КПК України [198].

Взагалі, слід зазначити, що запорукою підвищення ефективності запобіжної діяльності щодо розглядуваних правопорушень є взаємодія слідчих органів з іншими підрозділами правоохоронних органів, наприклад, у справах про контрабанду наркотиків, зброї тощо.

Вказана взаємодія, як правило, відбувається між підрозділами ДБР, СБУ, МВС, ДПСУ, ДФСУ, іншими структурами, зважаючи на те, що саме їх діяльність пов'язана з припиненням злочинної діяльності у сфері нелегального переміщення певних предметів через митний кордон України.

Важливим моментом взаємодії підрозділів ДБР, СБУ, МВС, ДФСУ та ДПСУ є їх правова регламентація як окремих державних органів та спільна мета – протидія правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, а також право застосування легального примусу щодо правопорушників.

З огляду на це взаємодія як спільна, оснований на чіткому дотриманні правових норм, діяльність правоохоронних та інших спеціальних органів, яка проводиться у конкретних формах, за допомогою спеціально визначених методів, узгоджених за місцем і часом, може здійснюватись на двох рівнях: спільної організації (планування) співпраці керівниками взаємодіючих сторін і безпосередньої реалізації (на рівні виконавців).

Необхідно зазначити, що аналіз назв та змісту міжнародних угод, якими визначається процес взаємодії, свідчить, що цей термін використовується переважно для позначення відносин стосовно процедур митного оформлення транзитних вантажів і багажу, зіставлення даних митної статистики, контролю митної вартості товарів, тощо.

За для найменування міждержавних відносин стосовно питань, пов'язаних з протидією контрабанді здебільшого використовуються терміни

«адміністративна допомога», «адміністративна взаємодопомога», «взаємна адміністративна допомога», «взаємодопомога» [158, С. 91-96].

Близькими за змістовним навантаженням до терміна «взаємодія» є терміни «співпраця», «співробітництво», «координація», адже взаємодія відбувається у межах здійснення адміністративної діяльності у сфері митної справи.

На користь зазначеного твердження свідчить також те, що основою міжнародного співробітництва з питань протидії контрабанді є Найробська Конвенція [192], до якої Україна у 2000 році, Додаток Х до цієї Конвенції присвячено наданню допомоги, зокрема, у сфері запобігання контрабанді наркотичних засобів та психотропних речовин, положення якої у разі необхідності та у відповідності до компетенції митних адміністрацій, застосовуються і стосовно фінансових операцій, пов'язаних із контрабандою цих речовин.

З огляду на те, що зазначені правопорушення являють собою різновид транскордонного тіньового бізнесу, взаємодія суб'єктів запобіжної діяльності вибудовується на двох рівнях – національному та міждержавному.

Щодо взаємодії на національному рівні, то, як зазначає Д.В. Приймаченко, реалізація завдань в сфері запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, неможлива без співпраці та взаємодії цілого ряду державних інституцій [170, С. 25-29].

Виходячи із зазначеного, правоохоронні і контролюючі органи при виконанні спільних завдань щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, функціонують у рамках комплексної діяльності їх підрозділів у безпосередньому та опосередкованому взаємозв'язку і взаємодоповнюваності.

Особливості реалізації повноважень цих органів щодо виявлення зазначених переміщень являють собою специфічну сферу державного управління, в межах здійснення якої застосовуються спеціальні методи у специфічних умовах вчинення правопорушень.

Необхідно відмітити точку зору Л.І. Аркуші, яка виокремлює такі види взаємодії між як правоохоронними, так і контролюючими органами: внутрішньосистемну (в системі одного органу) та міжсистемну (між різними органами) [3, С. 110].

Внутрішньосистемною взаємодією у досліджуваному аспекті являється взаємопов'язана діяльність у системі митних органів та органів доходів і зборів, а міжсистемною – взаємодія між органами митних органів та доходів і зборів з правоохоронними і контролюючими органами.

Та необхідно враховувати, що в деяких випадках співпраці обидва види взаємодії можуть органічно поєднуватися в одну загальносистемну – взаємодію. До такого виду взаємодії можна віднести нормотворчу діяльність з підготовки та прийняття різного роду спільних наказів, інструкцій, тощо.

Можна також виокремити рівні взаємодії митних органів та органів доходів і зборів з правоохоронними та контролюючими органами:

- 1) державний;
- 2) обласний;
- 3) районний.

Основними стратегічними формами взаємодії щодо запобігання розгляданню правопорушенням зазначених раніше державних органів є:

- 1) аналіз актуальних проблем правоохоронної діяльності;
- 2) прийняття погоджених рішень щодо реалізації державних програм запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон;
- 3) виконання вимог законодавства з питань запобігання зазначеним правопорушенням;
- 4) опрацювання та реалізація спільних планів, програм запобігання транскордонним правопорушенням;
- 5) видання спільних відомчих нормативних актів щодо порядку взаємодії;
- 6) створення спільних робочих груп представників різних правоохоронних і контролюючих органів;

7) опрацювання, вивчення та подання погоджених пропозицій з питань запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон;

8) спільне вивчення умов та причин, що сприяють вчиненню зазначеним правопорушенням;

10) своєчасне інформування правоохоронних та контролюючих органів про підготовку чи вчинення транскордонних правопорушень;

11) створення спільних банків даних про осіб, причетних до зазначених правопорушень;

12) опрацювання інформації про регіони виявлення незаконних переміщень товарів/предметів через митний кордон [118, С. 371].

Розглядаючи питання взаємодії митних і правоохоронних органів, слід звернути увагу на те, що ст. 558 МК України передбачено, що органи доходів і зборів при виконанні покладених на них завдань взаємодіють з правоохоронними органами у порядку, встановленому законодавством.

При цьому правоохоронні органи повідомляють органи доходів і зборів про виявлені ними порушення митних правил або контрабанду. Та не зовсім є зрозумілим, яке саме право мають митні органи застосовувати повноваження, що передбачені для правоохоронних органів, в той час коли митні органи офіційно не визначені у якості правоохоронних, тому вони не в змозі користуватися правом на здійснення певних розшукових заходів.

Вбачається, що насамперед запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, вимагає кардинального удосконалення системи координації діяльності всіх силових структур, зокрема СБУ, ОВС, ДПСУ, ДФС тощо. Особливо в умовах сьогодення при реалізації положень та створенні Нової митниці.

Основне в системі координації – це систематизація, централізація гласної і негласної інформації щодо виявлених процесів в злочинному світі.

На жаль, єдиної системи інформації щодо організованої, у тому числі транснаціональної/транскордонної, злочинності в країні не створено. З урахуванням цього потрібно, в першу чергу, прийняти конкретні і за

можливістю вичерпні заходи відносно забезпечення централізованого накопичення, систематизації та іншої інформації щодо злочинних формування, що діють на території (об'єктах) оперативного обслуговування і займаються в тому числі і транскордонними кримінальними правопорушеннями.

Розглядаючи питання запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, зазначимо, що на увагу заслуговують проблеми визначення та теоретичного осмислення спонукальних причин, мотивів залучення правоохоронців до протиправної діяльності. Адже ефективна боротьба з корупцією – запорука мінімізації суспільно небезпечних проявів на митному кордоні ЛР [253].

Другий рівень взаємодії – міжнародний, де має місце взаємодія національних структур з уповноваженими органами іноземних держав, а також з міжнародними організаціями з питань запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Чіткій регламентації міжнародних повноважень митних органів присвячена глава 78 МКУ України «Міжнародне співробітництво з питань державної митної справи» (ст. ст. 564-567), в якій визначено загальні повноваження митної системи України як цілому, так і повноважень окремих її ланок.

При цьому найбільший об'єм повноважень з питань міжнародного митного співробітництва має ДМСУ як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи (ст. 545 МКУ України).

Особливою групою повноважень ДМСУ у цій сфері є ті, що закріплені у ст. 567 «Взаємодія митних органів України з митними та іншими уповноваженими органами іноземних держав, а також з міжнародними організаціями з питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил».

Взаємодія з міжнародними організаціями здійснюється виключно ДМСУ — це, зокрема, співробітництво з Interpol, Europol. В рамках цих структур розглядаються та реалізуються актуальні питання з виявлення та розслідування

митних правопорушень, удосконалення взаємодії у сфері боротьби з контрабандою та інших правопорушень, що вчиняються на кордоні.

Статті 563-567 МК України, які наділяють повноваженнями на здійснення такого співробітництва місцеві структури митної системи України. Це ексклюзивні повноваження структур такого рівня. Так, у ст. 565 МКУ України зазначено, що співробітництво органів доходів і зборів України з органами доходів і зборів суміжних держав може здійснюватися шляхом:

1) проведення спільного митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України;

2) узгодження в установленому законом порядку часу здійснення митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України, процедур митного контролю, митного оформлення та взаємне визнання документів, що використовуються органами доходів і зборів для виконання митних формальностей;

3) проведення спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення контрабанди та порушень митних правил;

4) проведення в установленому законом порядку спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення правопорушень у сфері службової діяльності працівників органів доходів і зборів України та митних служб суміжних держав;

5) проведення інших спільних одноразових чи постійних заходів з питань, що відповідно до цього Кодексу та інших актів законодавства України належать до повноважень органів доходів і зборів;

6) обмін інформацією, у тому числі з використанням інформаційних технологій та систем.

Значно підвищиться ефективність митних органів, наданих їм ст. 566 МК України повноважень відносно вирішення невідкладних питань щодо пропуску товарів, виявлення та припинення контрабанди і порушення митних правил, забезпечення законності і правопорядку в пунктах пропуску через державний кордон України.

Через віднесення органів ДМСУ до оперативних підрозділів поширює на них положення розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України, через це положення гл. 78 МК України повинні чітко знаходитись у відповідності зі змісту норм розділу IX КПК України та усі акти, що регламентують правовий статус повноваження, форми та методи її здійснення місцевих ланок митної системи.

Наприклад, щодо запобігання контрабанді наркотичних засобів, згідно Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, підвищення рівня ефективності правоохоронної діяльності у сфері запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, їх виробництву, розповсюдженню, а також незаконному ввезенню на територію України та транзитом її територією можливо досягти шляхом:

- 1) використання існуючих інструментів та механізмів співробітництва між правоохоронними органами України та інших держав, агентствами та інституціями ЄС, іншими міжнародними організаціями на стратегічному та оперативному рівні;

- 2) активізації співробітництва між митними та правоохоронними органами, зокрема, у рамках регіонального або тематичного співробітництва.

Реалізація таких заходів дасть змогу:

- 1) забезпечити протидію організованим угрупованням, що здійснюють незаконне переміщення наркотичних засобів та психотропних речовин через територію України;

- 2) підвищити ефективність заходів, які вживаються правоохоронними органами, задіяними в боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, з метою зменшення нелегального постачання на територію України таких засобів, речовин та прекурсорів;

- 3) активізувати міжнародне співробітництво, співробітництво між державними органами, неурядовими організаціями та громадськістю [168].

На наш погляд, найважливішу роль у даному контексті відіграє інформаційний супровід взаємодії у сфері запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон. Зокрема,

на вирішення цього питання в аспекті виконання Угоди між Україною та Європолом про оперативне та стратегічне співробітництво важливим є впровадження інструменту SOCTA у запобіганні організованим формам транскордонної злочинності. Крім того, фахівці звертають увагу на вдосконалення обміну даними між підрозділами різних суб'єктів, які здійснюють аналіз, оцінку і профілювання ризиків у відповідності до моделі CIRAM 2.0 [271, С. 126].

Філіппов С.О. пропонує включити до питання запобігання розглядуваним «реалізацію результатів аналізу ризиків» шляхом внесення змін до п. 19 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України».

Ефективність протидії контрабанді на шляхах морських сполучень у сучасному світі пов'язується з ефективністю спільних міжнародних і міжвідомчих заходів, що, у свою чергу, залежить від функціональної, операційної та сумісності різномірних сил та засобів включно із силами FRONTEX.

Ураховуючи відсутність сил та засобів у інших органів, для виконання завдань, що аналізуються, та зважаючи, що повноваження морської охорони ДПСУ поширюються на морську ділянку державного кордону протяжністю 765 миль пропонується нормативно врегулювати участь морської охорони ДПСУ в різних морських операціях під егідою FRONTEX та інших міжнародних правоохоронних інституцій шляхом внесення змін до п. 46 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [271, С. 208-222].

Однак міжнародне співробітництво, взаємодія митних і правоохоронних органів на практиці виявляє себе досить слабко, оскільки певна інформація повністю не надається представникам правоохоронних структур іноземних держав [38, С. 91-103].

Тому вбачається за необхідне створення ефективно функціонуючої міжнародної інформаційно-пошукової системи, яка дозволить координувати дії міжнародних міжвідомчих структур із розшуку і затримки правопорушників, транскордонних організованих угруповань.

На сучасному етапі важливо зазначити, що серед суб'єктів запобіжної діяльності, окрім державних та міжнародних (міждержавних) структур, важливу роль відіграють інститути громадянського суспільства.

Як зазначає Н.А. Орловська ефективні антикримінальні практики не можуть існувати без включення у них громадянського суспільства [130, С. 14]. Це безпосередньо стосується як загальних питань забезпечення національної безпеки, так і аспектів забезпечення безпеки державного кордону.

Під громадянським суспільством розуміють систему інститутів поза державними і комерційними межами, яка забезпечує самоорганізацію та розвиток населення.

Іншими словами, – це сукупність громадянських і соціальних інституцій та організаційних заходів, які формують базис реально функціонуючого суспільства у протидію і доповнення виконавчих структур держави (незалежно від політичної системи) [24, С. 362-366].

Структурними елементами громадянського суспільства щодо запобігання розглядуваним правопорушенням є, зокрема, інституціоналізовані (громадські структури) та неінституціоналізовані (активісти, волонтери) форми.

Нормативно-правовою базою регулювання діяльності громадянського суспільства щодо запобігання контрабанді є, зокрема, Закони України «Про об'єднання громадян» [189], «Про органи самоорганізації населення» [190], «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [207], постанова КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [179], тощо.

У першу чергу, слід звернути увагу на налагодження взаємодії з місцевим населенням, в даному випадку – прикордоння, оскільки на основі добрих стосунків з метою виконання службових функцій завжди є запорукою успішної діяльності будь-яких правоохоронців, особливо прикордонників. Адже наскільки б значним за кількістю не був би персонал прикордонного підрозділу та наскільки б адекватно обставині ні була б спланована служба прикордонних нарядів, неможливо забезпечити суцільний безперервний контроль за кожним метром прикордоння.

Місцеві жителі, які здійснюють господарську та іншу повсякденну діяльність, можуть стати очевидцями подій, пов'язаних з порушенням законодавства. Тому на ділянках органів і підрозділів охорони державного кордону України спеціально створено і діє 418 громадських формувань з охорони кордону, до складу яких входить більше 5800 членів [25].

Але, як зазначає С.О. Філіппов на сьогодні дуже загострився фактор формування криміногенного потенціалу цієї частини суспільства [268, С. 427]. Як було раніше зазначено, для правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, такий фактор є надзвичайно актуальним.

Суб'єктність місцевого населення прикордоння по відношенню до вказаних правопорушень є абсолютно не ідеальною з точки зору кримінології. Адже навіть класифікація такої неоднорідної спільності людей за ознакою їх позитивного (чи негативного) впливу на процеси, пов'язані з запобіганням таким правопорушенням, може носити лише дуже загальний, навіть умоглядний характер, оскільки занадто різняться індивідуальні характеристики місцевого населення і регіональні особливості різних ділянок прикордонного простору.

Але, за ознакою ставлення до розглядуваних правопорушень можна диференціювати місцеве населення прикордоння на чотири групи в діапазоні від тих, хто активно сприяє прикордонникам в охороні державного кордону, до правопорушників: громадяни, які активно сприяють в охороні державного кордону; законослухняні громадяни (пасивні); громадяни, причетні до вчинення розглядуваних правопорушень; правопорушники.

Ймовірний перелік мотивів учасників громадських формувань з охорони державного кордону може бути дуже широким – від інтересу до діяльності прикордонників до бажання бути причетним до соціально-значущої справи [268, С. 427-432].

Наприклад, ДПСУ розроблено проект Порадника з організації цивільно-військового співробітництва у ДПСУ з метою забезпечення єдиного розуміння комплексного та ефективного впливу з боку посадових осіб органів та

підрозділів ДПСУ на цивільне населення, який забезпечить успішне виконання завдань за будь-яких умов обстановки в прикордонні, в тому числі й спільного співпрацювання з громадістю.

Загалом правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, мають безпосередній вплив на нові реалії суспільного життя, в тому числі через кримінальну суспільну свідомість, як форму суспільної свідомості. Наприклад, при проведенні білоруською стороною погоджених з Україною демаркаційних робіт на українсько-білоруському кордоні в травні 2016 року, жителі волинського прикордоння активно перешкоджали цьому, посилаючись на порушення можливості користування озером після демаркації [218, С. 65].

При цьому найбільш вірогідною причиною цього є зацікавленість місцевих жителів в продовженні використання води для незаконного видобутку бурштину. Жителі прикордоння, задіяні в цьому процесі, а також їх родичі завжди виправдовують кримінальний бізнес соціально-економічними факторами (безробіття та інші соціально-економічні фактори) і активно перешкоджають будь-яким діям правоохоронців по його припиненню. Це свідчить про безпосередній вплив розглядуваної категорії правопорушень на життя жителів прикордоння і криміналізацію суспільної свідомості під їх впливом.

Отже, відбувається криміналізація транскордонних відносин, під якою слід розуміти інфільтрацію протиправної діяльності у транскордонні суспільні відносини, що є результатом низької ефективності запобігання одночасно зі створенням атмосфери, в якій криміногенний стереотип поведінки для суттєвої частини суспільства є прийнятним [217].

Як зазначає В.В. Голіна, склад і функції тих чи інших форм громадських організацій не однаковий, однак їх можна класифікувати таким чином:

а) органи, які виконують суто профілактичні функції. Такими є комітети, ради чи групи із запобігання контрабанді, головна функція яких полягає у підтримці контактів із поліцією, організації кампаній щодо запобігання

контрабанді, а також у підготовці рекомендацій для офіційних осіб стосовно концептуальних напрямів запобігання контрабанді;

б) неофіційні асоціації, головною функцією яких є вирішення спорів. Ці органи відомі під різними найменуваннями – сільські ради, комісії із вирішення спорів;

в) громадські організації, основною функцією яких є патрулювання разом із поліцією, надання допомоги поліції і налагодження довірливих стосунків між поліцією і населенням.

Для нашої країни, в якій ще не створена розгалужена система громадських організацій запобіжної спрямованості, ознайомлення зі світовим досвідом залучення громадян до протидії правопорушенням є досить перспективним [33, С. 129].

Однією з форм долучення громади до прийняття державних рішень, за ідеєю, мають бути громадські ради. В Україні вони існують із 2004 року і пройшли довгий шлях — від комунікативно-експертних майданчиків до виборних колегіальних органів (постанова КМУ № 996 від 3 листопада 2010 року «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [179]).

Громадські ради можуть бути головним інструментом реалізації взаємодії між чиновниками та громадою, у тому числі й щодо питань запобігання. Для цього у рамках громадських рад повинні створюватися робочі групи, що об'єднують експертів із конкретних напрямів запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Завдання громадських організацій в таких обставинах — не тільки заявляти суспільству про виявленні фактичні проблеми, а й пропонувати і розробляти конкретні варіанти їх вирішення. При цьому завдання держслужбовців — використовувати експертний ресурс громадськості, зберігаючи баланс різних думок на благо громадян України. Але, на практиці ж багато громадських рад і робочих груп функціонують лише формально.

Взагалі, за результатами проведеного опитування громадян, що мешкають в прикордонних регіонах (загалом – 200 осіб), можна зробити

висновок, що співпраця між громадськістю має перспективи, однак вони ще далекі від реалізації (див. Додаток 4).

Але, все ж, чимало є прикладів, де така співпраця має місце. Так, прикладом налагодженої співпраці є «круглий стіл», що відбувся 30 липня 2017 року у Львівській облдержадміністрації, де основною темою було обговорення стратегії щодо охорони державного кордону між представниками прикордонних служб з громадськими організаціями [26].

Прикордонники та активісти обговорили спільні дії для запобігання, особливо у пунктах пропуску Краковець, Шегині та Рава-Руська. Представники громадських організацій готові допомогти органам ДПСУ, проте для цього слід вибудувати якісний механізм спільної роботи. При цьому, така співпраця щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, можлива лише за умови, якщо кожна зі сторін чітко розуміти своє завдання.

Відповідно, в митному кордоні має бути реалізована як бар'єрна функція – протидія незаконному переміщенню через державний кордон товарів і предметів, так і контактна функція – безперешкодний пропуск осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна [98, С.12].

При цьому забезпечення участі громадськості у запобіжній діяльності неможливо без налагодження виховної та інформаційної роботи. Населення повинно отримувати правдиву інформацію про криміногенну ситуацію та запобіжні заходи. Так, у рекомендаціях VII Конгресу ООН наголошується на проведенні пропагандистських кампаній за допомогою засобів масової інформації, зібрань громадськості, тощо [27, С. 31]. Залежно від цілей розрізняються такі види пропагандистських кампаній:

- а) інформація про заходи щодо запобігання делінквентності;
- б) інформація про роботу правоохоронних органів, роз'яснення її ролі і надання інформації про суспільно небезпечну діяльність;
- в) інформація за правовими питаннями для того, щоб громадяни знали і виконували закони.

Слід віддати належне такому чиннику запобігання правопорушенням та корупції в зоні ООС як волонтерський контроль, адже лише спільна й скоординована діяльність із силовими структурами допоможе ефективно протистояти «брудним ділкам» [169].

Взагалі волонтерів до запобігання розглядуваним правопорушенням слід долучати з ряду певних причин, зокрема, їм довіряють люди, тому їм набагато простіше «добувати» інформацію серед мирного населення. Адже до військових у людей є певна недовіра.

Крім того, волонтери майже відкрито звітують про діяльність своїх груп через соцмережі, повідомляють про випадки контрабанди та інших правопорушень, привертаючи до цього увагу як громадськості, так і влади. Так, саме після розголосу затримали українських правоохоронців, які супроводжували вантаж до Луганська.

Згідно з Порядком в'їзду осіб, переміщення товарів на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій від 17 липня 2019 року № 815, мобільні групи в ООС мають досить широкі повноваження.

Саме вони мають право контролювати переміщення вантажів, зупиняти транспорт, перевіряти документи, затримувати людей і, в разі потреби, застосовувати зброю. Не дивлячись на це, як показує практика, на блокпостах часто виникають конфлікти з військовими, які не хочуть пропускати волонтерів мобільних груп.

Важливо, що на сьогодні слід підіймати питання про розширення волонтерського руху щодо запобігання усього спектру правопорушень, що вчиняються на кордоні. Мова йде про розширення міждержавних волонтерських зв'язків, залучення до запобігання розглядуваним правопорушенням волонтерів із суміжних держав. Такий крок надасть запобіжній діяльності більше прозорості, а відтак вплине на статистичні показники правопорушень, що вчиняються на державному кордоні. Тому вбачається за необхідне до запобіжної діяльності щодо таких правопорушень запрошувати волонтерів з суміжних країн.

Таким чином, волонтерський контроль має суттєву значимість та високий потенціал як зіхід ефективного запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон. Тому доцільно приділити йому належну увагу та розглянути необхідні умови та правила, у тому числі, щодо повноцінної, плідної праці волонтерів як суб'єктів запобігання правопорушенням в зоні ООС.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження кримінологічних засад запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в Україні дає підстави зазначити, що основні теоретичні та практичні результати проведеного дослідження, а також нове вирішення наукового завдання, що відповідають вимогам наукової новизни дослідження, мають значення для науки та правозастосовної практики. Тож, результати дослідження полягають у наступному:

1. Ретроспективний аналіз дозволив з'ясувати, що правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, історично охоплювалися терміном «контрабанда». Розгляд виникнення та розвитку правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як відносно самостійного кримінологічного поняття та особливостей запобіжної діяльності на теренах України дав підстави виділити наступні етапи:

I етап – з VII ст. до XVII ст., для якого притаманним було сприйняття контрабанди як податкового правопорушення, жодної державної політики, окрім каральної, не запроваджувалося;

II етап – з середини XVII ст. до початку XX ст., протягом якого формується сучасне поняття контрабанди; остання перетворюється на масштабну суспільно небезпечну діяльність, тіньовий бізнес, набуває організованих форм. Держава починає активне запобігання їй з використанням інструментів митного та кримінального права, поряд із цим розпочалося запровадження суто економічних регуляторів (зміни цінової політики) для обмеження контрабандної діяльності;

III етап – радянський (до 1991 року), якому було притаманно встановлення державної монополії на зовнішню торгівлю, що обумовило сприйняття контрабанди як злочину проти держави. Основна увага була приділена контролю за переміщенням товарів/предметів через кордон, запобіжна діяльність зводилася до жорсткої каральної політики;

IV етап – пострадянський (до 2014 року), який характеризується критичним збільшенням масштабів транскордонного тіньового бізнесу, непослідовністю правової оцінки відповідних діянь, що призвело до формування складного підходу до розуміння правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон та запобігання ним;

V етап – з 2014 р. по теперішній час, який визначається втратою Україною контролю над частиною територій та фактичним утворенням місцевостей, товарообіг між якими вимагає формування та включення у кримінологічний контекст правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як єдиної самостійної групи суспільно небезпечних діянь та вироблення ефективної запобіжної політики у зазначеній сфері.

2. На сучасному етапі до правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в Україні слід відносити:

митні правопорушення (ст. ст. 484, 85, 458–461 МК);

адміністративні правопорушення (ст. 88, ст. 106, ч. 4 ст. 164, 164–13, 204–3 КпАП);

кримінальні правопорушення (ст. 199, 200, 201–1, 203–1, 204, 240–1, 268, 300, 301, 305, 321–1, 333 КК).

З огляду на особливості правового статусу лінії розмежування (адміністративного кордону) з АРК та фактично встановленого контролю на лінії розмежування з окремими районами Донецької та Луганської областей до цієї групи правопорушень мають бути віднесені діяння, передбачені ст. 332–1 КК України. Таке об'єднання можливе внаслідок економічного і переважно організованого характеру, тобто ці правопорушення – це тіньовий бізнес (переважно транскордонний).

Аргументовано, що дані правопорушення являють собою організовану тіньову діяльність, її суб'єктами є традиційні структури (організовані злочинні угруповання) та аморфні угруповання, що формуються на прикордонних територіях та біля лінії розмежування як прояв усталеної форми зайнятості місцевого населення.

Порівняльний аналіз транснаціональності та транскордонності дав підстави дійти висновку, що правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, здебільшого є транскордонними, адже правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через лінію розмежування, формально ознака транскордонності не властива.

3. Джерелом інформації про факти вчинення зазначених правопорушень є офіційна статистика, виступи представників влади та громадянського суспільства у ЗМІ та інформація з інших відкритих джерел.

Аналіз статистичних даних дає підстави наголосити про нетиповість їх характеристик та про негативні тенденції, що виражається у зростанні як кількості зареєстрованих правопорушень, так і обсягів вилучених їх предметів.

Статистичні дані про рівень та динаміку правопорушень засвідчили, що найбільша питома вага припадає на митні правопорушення, які суттєво перебільшують кількість кримінальних правопорушень, серед яких більшість припадає на діяння, передбачені ст. ст. 201, 305 КК України.

Особливе значення для кримінологічної характеристики даних правопорушень має географія, адже ці правопорушення як кримінологічний феномен являють собою «географічно обумовлене» явище – вони вчиняються у прикордонних регіонах та на лінії розмежування.

Аргументується можливість аналізу транскордонного тіньового бізнесу, до якого належать й правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в особливих локаціях – прикордонні України та суміжних держав.

Специфіка кримінологічних характеристик правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, пов'язана з низкою соціально-економічних та організаційно-управлінських чинників, якими обумовлений високий ступінь латентності досліджуваної категорії правопорушень.

4. Сукупність різних факторів, що обумовлюють правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України,

поєднує загальні фактори економічної делінквентності та специфічні, притаманні для розглядуваної категорії правопорушень.

Ці фактори можуть бути об'єднані в блоки: географічний, економічний, соціально-психологічний, організаційно-правовий. З огляду на це, до основних факторів можна віднести:

в географічному блоці – активну участь у регіональному розподілі господарської діяльності, в тому числі й у сфері тіньової економіки, кримінального бізнесу;

значну протяжність кордону з наявністю неконтрольованих ділянок та високим транзитним потенціалом в економічному блоці – різницю цінової політики в Україні та суміжних країнах на певні види товарів, складну економічну ситуацію, економічні диспропорції та високий рівень безробіття;

в соціально-психологічному блоці – високу криміногенну готовність населення прикордоння; в організаційно-правовому блоці – корупційну ураженість державних та правоохоронних органів;

вади законодавчих конструкцій складів правопорушень, неефективну політику притягнення осіб до відповідальності.

5. Особа правопорушника розглядається у контексті наявності та проявів відносно стійкої сукупності соціально-психологічних характеристик, що обумовлюють вчинення нею правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, а також через лінію розмежування. З огляду на організований характер цієї суспільно небезпечної діяльності, як правило, йдеться про члена організованої структури не лише класичного, а й новітнього типу (аморфних структур).

Аргументовано, що особа, яка вчиняє правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон та через лінію розмежування, являє собою різновид особи корисливого делінквента, чий специфічні особливості суттєво залежать від тієї ролі, яку ця особа відіграє в організованій структурі, що займається цим видом тіньового бізнесу.

Однією з провідних тенденцій у зазначеному плані є формування горизонтальних мережевих структур з мінімальними особистими контактами

між правопорушниками та покупцями, що суттєво зменшує вірогідність зовнішнього контролю.

6. Концептуальні підходи до запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, а також через лінію розмежування, включають випередження, обмеження, усунення, відвернення, припинення.

Спільним для зазначених підходів є набір запобіжних засобів, чия комбінація та особливості застосування обумовлюють специфіку певного підходу: переконання, надання допомоги, примус. У контексті правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, а також через лінію розмежування, обґрунтовується доцільність акценту на випередження.

Переорієнтація запобігання з рефлексивного на випереджальне є можливою за умови посилення співробітництва з сусідніми державами, в тому числі через наднаціональні структури.

Суттєве значення в запобіганні розглядуваним правопорушенням має транскордонне співробітництво, яке має відбуватися на міжнародному, державному, регіональному та місцевому рівнях із залученням державних та соціальних інституцій України та суміжних держав. Транскордонне співробітництво можливо між об'єднаннями громадян, які зацікавлені у легальній співпраці по обидві сторони кордону, культурному та соціальному обміні.

7. Серед правових інструментів запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, аргументовано виділення зближення законодавства України із зарубіжним в частині відповідальності за вчинення цих правопорушень та визначення запобіжних заходів щодо них. Основними вбачаються два аспекти: питання про відповідальність за порушення митних правил та питання про вдосконалення норм КК України і КУпАП.

Видається доцільним криміналізувати контрабанду товарів у великих розмірах, адже віднесення контрабанди товарів у великих розмірах до

адміністративних правопорушень унеможливилює використання методів оперативно-розшукової діяльності.

Перспективними інструментами запобіжної діяльності є економічні заходи, концептуальною основою яких є позбавлення делінквентної діяльності економічного сенсу (зокрема, легалізація певних заборонених видів діяльності або предметів).

8. Реалізація завдань у сфері запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон та через лінію розмежування, неможлива без співпраці та взаємодії органів управління та правоохоронних органів, визначення координатора такої співпраці.

Таким координатором слід визначити підрозділи та Головне управління Державної митної служби України або новостворений орган, що має провадити налагоджену політику співпраці у питанні запобігання даним правопорушенням з наддержавними структурами – суміжними державам та європейськими регіональними організаціями – Палатою регіонів Ради Європи, Комітетом регіонів і місцевих рад ЄС, Асоціацією товариств європейських регіонів тощо.

Серед суб'єктів запобіжної діяльності важливу роль відіграє громадянське суспільство, структурними елементами якого щодо запобігання розглядуваним правопорушенням виступають інституціоналізовані (громадські структури) та неінституціоналізовані (активісти, волонтери) форми.

В цілях ефективного запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, слід зробити акцент на безпековому аспекті транскордонного співробітництва в економічній та соціальній сферах шляхом налагодження контактів з волонтерами інших суміжних з Україною держав та створенням міждержавних груп волонтерів та інших активістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналіт. доповідь /Резнікова О.О., Місюра А.О., Дрьомов С.В., Войтовський К.Є. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/aktualniPitannya_press-1c1ef.pdf. (Дата звернення: 08.10.2020).
2. Антонян Ю.М. Преступник как предмет криминологического изучения. *Вопросы борьбы с преступностью*. М., 1981. Вып. №34. С. 143.
3. Аркуша Л.І. Організаційно-правові основи боротьби з контрабандою. Навч. посібн. За заг. ред. К.Б. Антонова. Дніпропетровськ, 2014. 309 с.
4. Артьомов І.В. Транскордонне співробітництво як важливий чинник підвищення регіональної конкурентоспроможності. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2013. Вип. №2 (31). С. 44–52.
5. Бабенко А.М Деякі особливості регіональної злочинності в Україні URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/438/1/%D0%91%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%90.%D0%9C..pdf>. (Дата звернення: 08.10.2020).
6. Бабенко А.М. Методичні основи кримінологічного аналізу регіональних особливостей злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. №71. С. 333–338.
7. Бабенко А.М. Шляхи удосконалення запобігання злочинності в прикордонних регіонах України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. №3. С. 16–18.
8. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Основи автоматизованого документування правопорушень: організаційно-правове регулювання єдиного обліку злочинів в Україні. Навчальний посібник за ред. Біленчука П.Д. Київ, 2011. 76 с.
9. Бойко В.М. Історія митної справи в Україні /Бойко В.М., Багрій-Шахматов Л.В., Попов Г.В. К.: Видавець Вадим Карпенко, 2002. 52 с.

10. Брейтуэйт Д. Преступление, стыд и воссоединение /Пер. с англ. Н.Д. Хариковой; под общ. ред. М.Г. Флямера. М.: МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 2002. 310 с.
11. Брифінг представника прес-центру Об'єднаних сил: Офіційний сайт Міністерства оборони. URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/10/21/brifing-predstavnika-pres-czentru-obednanih-sil/>. (Дата звернення: 08.10.2020).
12. В Україні в 2018 році поліцейські задокументували 119 фактів продажу зброї, боєприпасів і вибухівки, що вдвічі більше в порівнянні з минулим роком. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/10/20/novyna/suspilstvo/ukrayini-vdvichi-zbilshyvsvya-nezakonnij-zbut-zbroyi>. (Дата звернення: 08.10.2020).
13. Васенко В.К. Тіньова економіка України та шляхи її детінізації. *Вісник Черкаського університету*. 2016. Вип. № 1. С. 15–23.
14. Васирина М.М. Соціально-психологічний портрет особи контрабандиста: Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України /За ред. проф. В.Л. Регульського. Львів, 2000. С. 34–36.
15. Великий тлумачний словник української мови /Уклад. і голов. ред. Бусел В.Т. К.; Ірпінь: ВТФ «Петрун», 2002. 1440 с.
16. Визначення митної вартості та підтвердження країни походження: Офіційний портал Державної фіскальної служби України. URL: <http://poltava.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-311216.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).
17. Вилучили найбільшу в історії України партію контрабандних цигарок. URL: <https://promin.cv.ua/2019/06/30/vyluchyly-naibilshu-v-istoriiukrainy-partiiu-kontrabandnykh-tsyharok.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).
18. Вирок Марківського районного суду Луганської області від 31 липня 2015 року (провадження №1кп/417/68/15). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48776231/>. (Дата звернення: 08.10.2020).
19. Вирок Новоайдарського районного суду Луганської області від 5 квітня 2016 року, судова справа №419/998/16-к, провадження №1-кп/419/77/2016: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56961689>. (Дата звернення: 08.10.2020).

20. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77857979>. (Дата звернення: 08.10.2020).
21. Всемирный доклад о наркотиках за 2015 год: Управление ООН по наркотикам и преступности. URL: <http://qoo.by/224q>. (Дата звернення 08.10.2020).
22. Гилинский Я.И. Криминология. Курс лекций. СПб., 2002. 207 с.
23. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика). Навч. посіб. Нац. юрид. акад. України. Одеса, 2011. 16 с.
24. Грабовський В.А. Шляхи вдосконалення взаємодії органів державної влади з інститутами громадянського суспільства. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. Вип. №1 (41). С. 362–366.
25. Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону: Гловна офіційного сайту Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/gromadski-formuvannya-z-ohoroni-derzhavnogo-kordonu/>. (Дата звернення: 08.10.2020).
26. Громадськість Львівщини допомагатиме охороняти пункти пропуску через державний кордон: офіційний портал Львівської обласної державної адміністрації. URL: <http://loda.gov.ua/news?id=17750>. (Дата звернення: 08.10.2020).
27. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія /Голіна В.В., Колодяжний М.Г., Шрамко С.С. та ін.; за заг. ред. Голіни В.В., Колодяжного М.Г. Х.: Право, 2017. 284 с.
28. Гумін О.М., Зубач І.М. Поняття латентної злочинності та напрями її профілактики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2015. Вип. №824. С. 424–429.
29. Гура О.С., Варбанський О.В. Детермінація сучасної злочинності: зарубіжні концепції причин злочинності. Мат. Всеук. наук.-практ. конф. (ДДУВС, 15 травня 2020 року). Одеса, 2015 р. С. 21–23.
30. Двигун С.М. Сучасні науково теоретичні основи державного регулювання зовнішньоторговельних операцій державне управління. *Економіка та держава*. 2012. Вип. №10. С. 105–108.

31. Декларация принципов и программа действий программы ООН в области предупреждения преступности и уголовного правосудия: Международный документ 18 декабря 1991 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/crime91.shtml. (Дата звернення: 08.10.2020).

32. Денисов С.Ф., Пузиревський М.В. Визначення та зміст поняття «фонові явища злочинності» в сучасній кримінологічній доктрині. *Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія*: зб. тез доп. Всеукр. наук.- практ. конф. (27 квітня 2018 року, м. Харків) /МВС України, Харків. нац. університет внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків, 2018. С. 38–39.

33. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні /Голіна В.В., Лукашевич С.Ю., Колодяжний М.Г.; за заг. ред. Голіни В.В.. Х.: Право, 2012. 304 с.

34. Диканова Т.А., Осипов В.Е. Борьба с таможенными преступлениями и отмыванием «грязных» денег. Методическое пособие. М.: «Юнидана», Закон и право, 2000. 310 с.

35. Довідка щодо стану боротьби з митними правопорушеннями упродовж 2016 року. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/borotba-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu-ta/informatsiya-pro-vjittya-zahodiv-schodo-bo/298097.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

36. Додин Е.В. Административная деликтология. АО «Бахлава», 1997. 112 с.

37. Долгова А.И. Теоретические послыки и общие итоги изучения территориальных различий преступности и их причин. *Территориальные различия преступности и их причины*: сб. научн. тр. М., 1987. С. 5–24.

38. Допілко В.О., Явдошук Р. В. Правові засоби протидії контрабанді та порушенням митних правил на транспорті: сучасний стан. *Lex portus*. 2019. Вип. №4 (18). С. 91–103.

39. Експортна стратегія України на 2017-2021 роки: Постанова Кабінету міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1017-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

40. Ефективна боротьба з корупцією – запорука мінімізації та подолання контрабанди: Наукова бібліотека. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4415/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

41. Європейська конвенція про контроль за придбанням та зберіганням вогнепальної зброї приватними особами: Міжнародний документ від 28 июня 1978 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_320#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

42. Європейська Конвенція про правопорушення, які пов'язані з інтелектуальною власністю 1985 року: Міжнародний документ від 23 червня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_049#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

43. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями: Міжнародний документ 16 листопада 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

44. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2005-2006 роки. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

45. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2007-2008 роки. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

46. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2009-2010 роки. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

47. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2011-2012 роки: Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

48. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 роки: Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>. (Дата звернення 08.10.2020).

49. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2020 рік: Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).
50. Єжель О. Стоп-контроль. Про масштаби контрабанди в Україні. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/407156/stop-kontrol-pro-masshtaby-kontrabandy-v-ukrayini>. (Дата звернення: 08.10.2020).
51. Єжель О. Операція «легалізація». Чи можна закінчити бурштинове свавілля? URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/399587/operatsiya-legalizatsiya-chy-mozhna-zakinchty-burshtynove-svavillya>. (Дата звернення: 08.10.2020).
52. Жаровська Г.П. Транснаціональна злочинність: джерела, ознаки, структура взаємозв'язків. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. №660. С. 112–120.
53. Жаровська Г.П. Глобалізація як фактор якісних змін в організованому злочинному середовищі. *Часопис Київського університету права*. 2016. Вип. №3. С. 292–299.
54. Жаровська Г.П. Перспективні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. Вип. №1. С. 11–16.
55. Журавель В.В. Предикатний фактор у структурі елементів криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник правових наук*. 2015. Вип. №1 (40). С. 128–136.
56. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. К.: ІнЮре, 2008. Кн.3: Практична кримінологія. С. 191–192.
57. За I півріччя 2020 року працівники Держмитслужби виявили порушень митних правил на понад 1 млрд грн. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-i-pivrichchia-2020-r-pratsivniki-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-ponad-1-mlrd-grn-124>. (Дата звернення: 08.10.2020).
58. За участі МВС розроблена методологія SOCTA – Україна. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/14206_Za_uchasti_MVS_rozroblena_metodologiya_SOCTA_Ukraina_FOTO_.htm. (Дата звернення: 08.10.2020).

59. Загальні результати діяльності Державної прикордонної служби України за 2019 рік. URL: https://dpsu.gov.ua/upload/infografika_2019_na_sayt.pdf. (Дата звернення: 08.10.2020).

60. Задоя К.П. Кримінально-правове значення для кваліфікації контрабанди запровадження вільної економічної зони «Крим». *Європейські перспективи*. 2015. Вип. №1. С. 100–107.

61. Закалюк А. П. Організована злочинна діяльність: сутність та потреби нормативного визначення. *Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: Матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 25–26 жовтня 2001 року*. Харків, 2002. С. 62–65.

62. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. - Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. - К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 424 с.

63. Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя. Навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів. К.: ВАІТЕ, 2017. 192 с.

64. Запобігання та протидія корупції. Навчальний посібник. А.М. Михненко, О.В. Руснак, А.М. Мудров та ін.; за ред. А.М. Михненка. 4-те вид., переробл. й доповн. К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2013. 666 с.

65. Заярний О.А. Адміністративна деліктологія в системі юридичних наук, які досліджують інформаційну сферу: деякі теоретико-методологічні аспекти. *Право і громадянське суспільство*. 2015. Вип. №2. URL: [http://lcslaw.knu.ua/images/2112015/2\(11\)2015_\(1\).pdf](http://lcslaw.knu.ua/images/2112015/2(11)2015_(1).pdf). (Дата звернення: 08.10.2020).

66. Заярний О.А. Класифікація адміністративних інформаційних правопорушень як метод наукового дослідження адміністративної деліктності та інструмент удосконалення адміністративно-деліктного законодавства. *Адміністративне право і процес*. 2014. Вип. №4. С. 10

67. Зелинский А.Ф Криминология: курс лекций /А.Ф. Зелинский. Х.: Прапор, 1996. 260 с.

68. Зелінська Н.А. Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. К., 2007. С. 41.

69. Зубрицький М. Пачкарство бакуну (тютюну) в горах у Галичині в XIX ст. /М. Зубрицький. Зібрані твори і матеріали у трьох томах. Том 1. Львів: Літопис, 2013. 609 с.

70. Інструкцію про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: спільний наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України від 16 листопада 2012 року №114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

71. Інформація щодо стану боротьби з митними правопорушеннями упродовж 6 місяців 2018 року. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/borotba-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu-ta/informatsiya-pro-vjittya-zahodiv-schodo-bo/print-346-195.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

72. Киреев Н.В. Моделирование преступного поведения в экономической теории. *Вестник Нижегородской академии МВД*. 2013. Вип. №21. С. 91–95.

73. Кисловський Ю.Г. Контрабанда: история и современность. М., 1996. 87с.

74. Коваленко В.В. Розмежування злочинів, пов'язаних із незаконним переміщенням товарів через митний кордон України, і відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. *Митна справа*. 2004. Вип. №4. С. 31–39.

75. Кодекс про адміністративні правопорушення: Закон України від 20 грудня 1984 року зі змінами. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>. (Дата звернення: 08.10.2020).

76. Козаченко А.В., Клеван Н.В. Феномен транснациональной преступности: науч.-практ. пособие. Николаев: Илион, 2009. 408 с.

77. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію: Міжнародний документ від 1944 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

78. Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані: Міжнародний документ від 16 березня 1979 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_223. (Дата звернення: 08.10.2020).

79. Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій: Міжнародний документ від 17 березня 1992 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_262. (Дата звернення: 08.10.2020).

80. Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності: Міжнародний документ від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

81. Конвенція з морського права: Міжнародний документ від 1982 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

82. Конвенція про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: Постанова Верховної ради від 25 квітня 1991 року. №1000-XII(1000-12). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

83. Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок: Постанова Верховної ради України від 05 травня 1993 року. №3182-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_024#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

84. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: Закон України від 17 листопада 2010 року №2698VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

85. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 01 січня 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

86. Конвенція СТС про співпрацю у запобіганні порушенням і митних правил: Міжнародний документ від 10 листопада 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_926#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

87. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/card4#History>. (Дата звернення: 08.10.2020).

88. Корольов В.О. Сутність транскордонної організованої злочинної діяльності на державному кордоні України. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: Право. 2015. Вип. № 2. С. 167–172.

89. Костенко М.В. Психологічні характеристики організованих злочинних груп. *Форум права*. 2015. Вип. №5. С. 150–161.

90. Коцан Р.І Роль державних інститутів у протидії контрабанді в радянській Україні: досвід 1921-1939 років. *Політичне життя*. 2018. Вип. №1. С. 48–56.

91. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 року №80731-Х. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>. (Дата звернення: 08.10.2020).

92. Березовська Н.Л. Кримінальне право в умовах глобалізації: постановка проблеми. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 25 травня 2018 року. – Одеса: НУ «Одеська юридична академія», кафедра кримінального права, 2018. 260 с.

93. Кримінальний кодекс України: Закон України від 17 січня 2020 року №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (Дата звернення: 08.10.2020).

94. Кримінальний кодекс України: Закон УРСР від 28 грудня 1960 року №2005. URL: http://search.ligazakon.ua/l_d2.nsf/link1/KD006.html. (Дата звернення: 08.10.2020).

95. Кримінально-процесуальний кодекс: Закон України 13 квітня 2012 року №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (Дата звернення: 08.10.2020).

96. Кримінологія. Навчально-методичний посібник /За загал. ред. Дрьомін В.М., Мандриченко Ж.В., Мельничук Т.В., Стрелковська Ю.О., Марчук А.І., Ізовіта А.М., Ілько С.А., Федчун Н.О., Цитряк В.Я. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 144 с.

97. Купрієнко Д.А. Метод управління розвитком системи прикордонної безпеки. *Наука і оборона*. 2016. №2. С. 11–16.

98. Курилюк Ю.Б. Феномен злочинності у прикордонному просторі. *Соціальна функція кримінального права*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. 12-13 жовтня 2016 року /редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2016. С. 499–503.

99. Курс кримінології: Загальна частина: підручник у 2 кн. /Джуза О.М., Михайленко П.П., Кулик О.Г. та ін.; за заг. ред. Джузі О.М. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

100. Кухар В.В. Декриміналізація «товарної» контрабанди: теорія та практика. *Університетські наукові записки*. 2013. №3 (47). С. 408–412.

101. Лисак П.П. Визначення ступенів впливу ризиків на стан протидії незаконному переміщенню товарів в контрольних пунктах в'їзду-виїзду на тимчасово окуповану територію у донецькій та луганській областях. *Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил*: тези доповідей науково-практичного семінару (15 травня 2020 року). Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 154 с.

102. Лукач Н.М. Концептуальні засади та інституційні механізми протидії глобальній проблемі торгівлі людьми: автореф. дис ... канд. політ. наук. Чернівці, 2016. 20 с.

103. Лунеев В.В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции /Лунеев В. В. изд. 2-е, перераб. и доп. М., 2005. 35 с.

104. Майснер А.В. Формування міжнародного злочину «агресія»: передумови для широкої кваліфікації його складу. *Судова апеляція: міжнародне право*. 2016. № 4 (45). С. 34–41.

105. Максимов О.В. Правове регулювання протидії контрабанді: історія питання. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/04_2009/movkip.pdf. (Дата звернення: 08.10.2020).

106. Мельничук Т.В. Транскордонна злочинність: сутність, види та деякі проблеми протидії в умовах євроінтеграції України. *Актуальні проблеми європейської інтеграції*: зб. Статей з питань європейської інтеграції /за ред. Д.В. Ягунова. С. 245–255.

107. Мильно за часів Австро-угорської імперії. URL: https://milnoblog.wordpress.com/milno_in_austro_hungary_empire/. (Дата звернення: 08.10.2020).
108. Митний Кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року №4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>. (Дата звернення: 08.10. 2020).
109. Митне право України: навчальний посібник /Курило Т. В. Львів: «Новий Світ-2000», 2013. 240 с.
110. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму: Закон України від 12 серпня 2002 року №149IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).
111. Міловідова С.В. Попередження та протидія адміністративним правопорушенням в Україні: дис.... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 228 с.
112. Міняйло Н.Є Визначення сутності організованої злочинності в Україні. *Національний журнал: теорія та практика*. 2016. Жовтень. С. 160–166.
113. Міняйло Н.Є Організована злочинність: природа та шляхи протидії (системно-функціональний підхід). *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. №6 (44). С. 120–129.
114. Міняйло Н. Умови та причини транснаціональної організованої злочинності. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Вип. №533. С. 120–124.
115. Москаль пропонує ввести за контрабанду підакцизних товарів кримінальну відповідальність із конфіскацією особистого майна. URL: <http://view.rakhiv-rda.gov.ua/>. (Дата звернення: 08.10.2020).
116. Назаренко Д.О. Фонові для злочинності явища: феномен, детермінація та протидія: автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 32 с.
117. Науково-практичний коментар до Митного кодексу України: у 3 т. Том 3. К: ДННУ Акад. фін. управління, 2012. Т. 3. 422 с.
118. «Нова Митниця запрацює 8 грудня», – Олексій Гончарук: офіційна сторінка Департаменту комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/nova-mitnitsya-zaprasyuye-8-grudnya-oleksij-goncharuk>. (Дата звернення: 08.10.2020).

119. О пограничной безопасности: модельный закон СНГ. Принят постановлением Межпарламентской ассамблеи государств – участников СНГ 28 октября 2010 года №3510. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_n18#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

120. Орловська Н.А. До питання про «відповідальність юридичних осіб» за транскордонні злочини. *Вісник Південного регіонального центру НАПрН України: науковий журнал*. 2017. №10 С. 162–169.

121. Орловська Н.А. Зарубіжний досвід запобігання контрабанді (на прикладі Китаю). *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези II Всеукр. наук.-практ. конференції (Хмельницький, 2 березня 2018 року)*. – Хмельницький, 2018. С. 78–82.

122. Орловська Н.А. Кримінальні загрози безпеці транскордонного співробітництва. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України: Юридичні науки*. 2018. Вип. №2. URL: file:///C:/Users/ASUS/Downloads/vnadpcurn_2018_2_3.pdf. (Дата звернення: 08.10.2020).

123. Орловська Н.А. До питання про рівень кримінологічного аналізу злочинності у прикордонному просторі. *Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 25 листопада 2016 року*. Одеса, 2016. С. 130–132.

124. Орловська Н.А. Кримінологія. Навчально-методичний посібник Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2015. 124 с.

125. Орловська Н.А. Щодо прецедентного характеру рішень ЄСПЛ у кримінальному праві України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України: науковий журнал*. 2018. №15. С. 120–126.

126. Орловська Н., Паламарчук Г. Наркоконтрабанда як транскордонний злочин: економікокримінологічний вимір. *Вісник Національної академії*

Державної прикордонної служби України. Серія: юридичні науки URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2017_2_5. (Дата вернення 08.10.2020).

127. Орловська Н.А. Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування: дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.08. НУ «Одеська юридична академія». Одеса, 2012. 432 с.

128. Орловська, Н.А. Концептуальні засади участі громадянського суспільства в забезпеченні безпеки державного кордону (кримінологічний вимір). *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Юридичні науки. 2016. №1 (14). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2016_1_14. (Дата звернення: 08.10.2020).

129. Охорона лісу від незаконних рубок офіційний сайт Державне агентство лісових ресурсів України. URL http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=118945. (Дата звернення: 08.10.2020).

130. Паламарчук Г.В. Особливості причинного комплексу правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон України. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2019. №4. С. 136–140.

131. Паламарчук Г. В. До питання про недержавні суб'єкти запобігання. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29 квітня 2016 року). Одеса, 2016. С. 68–71.

132. Паламарчук Г. Контрабанда – транснаціональний чи трансграничний злочин: визначення понять. *Kelm: knowledge, education, law, management, nauka, oświata, prawo, zarządzanie*. Warszawa, Polska. 2020. №4 (32). С. 104–108.

133. Паламарчук Г.В. Актуальні питання кримінологічної характеристики особи контрабандиста. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. №6. С. 150–156.

134. Паламарчук Г.В. Дестабілізуючий вплив контрабанди та «сірого імпорту» на економічну систему України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2020. № 22. С. 134–141.

135. Паламарчук Г.В. До питання інститутів громадянського суспільства у запобіжній діяльності щодо правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон. *Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри*: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 травня 2019 р.). Одеса, 2019. С. 125–130.

136. Паламарчук Г.В. До питання про запобігання правопорушенням, що вчиняються у прикордонні України. *Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи*: матеріали Міжнародного науково-практичного наукового столу (м. Київ, 14 листопада 2019 р.). Київ: Державний науково-дослідницький інститут МВС України. С. 150–153.

137. Паламарчук Г.В. До питання про рівень та структуру контрабанди в Україні. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 березня 2017 року). Хмельницький, 2017. С. 342–346.

138. Паламарчук Г.В. К вопросу о незаконном перемещении объектов дикой флоры и фауны через границы Украины. *Leges et Vita*. 2019. №11. С. 92–98.

139. Паламарчук Г.В. Контрабанда как вид нелегальной экономической деятельности. *Борьба с преступностью: теория и практика*: тезисы докладов IV Междунар. науч.-практ. конф. (Г. Могилев, 25 марта 2016 года). М-во внутр. дел Респ. Беларусь, учреждение образования «Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь»; ред-кол.: Ю.П. Шкаплеров (отв. ред.) и др. Могилев, 2016. С. 193–196.

140. Паламарчук Г.В. Контрабанда культурних цінностей як джерело фінансування тероризму: до постановки питання. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 травня 2018 року). Дніпро. 2018. С. 143–148.

141. Паламарчук Г.В. Контрабанда у кримінологічному та кримінально-правовому вимірах. *Кримінальне право: традиції та новації*: Міжнародний круглий стіл, присвячений до дня народження видатного вченого, героя

України, академіка В.В. Сташисам (м. Запоріжжя, 12 липня 2016 року). Запоріжжя. 2016. С. 120–125.

142. Паламарчук Г.В. Особливості кримінальної відповідальності в Україні та країнах Балтії: порівняльний аналіз. *Гуманізація кримінальної відповідально-сті та демократизація кримінального судочинства*: матеріали Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листопада 2016 року). Івано-Франківськ, 2016. С. 201–204.

143. Паламарчук Г.В. Поняття та сучасний стан контрабанди в Україні. *Право, суспільство і держава*: форми взаємодії: Мат. Міжнар. наук.-практ. конф.: зб. наук. праць. (м.Київ, 22 січня 2015 року). Київ, 2015. С. 33–36.

144. Паламарчук Г.В. Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, як кримінологічна категорія. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези III Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 березня 2019 року). Хмельницький, 2019. С. 288–291.

145. Паламарчук Г.В. Протидія розповсюдженню контрабанди на прикордонних територіях України. *Електронний юридичний журнал*. 2016. №5. С. 90–96.

146. Паламарчук Г.В. Розвиток контрабандної діяльності в Україні: унікальний історичний досвід міста Одеса. *Новітні кримінально-правові дослідження*: Мат. Міжнар. наук. Інтернет-конф.: зб. наук. праць. (м. Миколаїв, 20 квітня 2015 року). Миколаїв, 2015. С. 129–132.

147. Паламарчук Г.В. Соціальна шкідливість контрабанди: сучасна оцінка; *Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті*: Мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 лютого 2015 року). Одеса, 2015. С. 24–27.

148. Паламарчук Г.В. Торгівля людьми: актуальні питання термінології. *Актуальні питання боротьби з торгівлею людьми в умовах проведення антитерористичної операції (збройного конфлікту)*: Міжнародний круглий стіл (м. Донецьк, 18 травня 2017 року). МВС України Донецький юридичний інститут, Фонд Ганса Зайделя. м. Маріуполь, 2017. С. 32–36.

149. Паламарчук Г.В. Щодо криміналізації нових складів у контексті запобігання контрабанді на сучасному етапі. *Актуальні питання кримінального процесу і криміналістики, удосконалення діяльності судової і правоохоронної систем*. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Сєверодонецьк, 19 травня 2017 року). м. Сєверодонецьк, 2017. С. 123–126.

150. Паламарчук Г.В. Щодо питання про транскордонність контрабанди. *Гуманітарний іновачійний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих учених: матеріали П'ятої всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Одеса, 15 листопада 2019 року). Одеса, 2019. С. 67–70.

151. Паламарчук Г.В. Місце контрабанди в тіньовій економіці України. *Вісник Національної академії правових наукових наук України*. 2015. Вип. №3. С. 116–120.

152. Паламарчук Г.В., Орловська Н.А. Контрабанда в кримінологічному та кримінально-правовому вимірах. *Науковий вісник Сіверщини*. 2017. Вип. №2. С. 174–180.

153. Паламарчук Г.В. Актуальні питання контрабандній злочинній діяльності в зоні АТО. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: мат. VI-Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 грудня 2015 року). Одеса, 2015. С. 81–84.

154. Паламарчук Г.В. Актуальні питання правового регулювання запобігання контрабанді. *Протидія злочинності в Україні: кримінально-правові та кримінологічні аспекти*: матер. Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Миколаїв, 26 травня 2016 року). Миколаїв, 2016. С. 158–162.

155. Паламарчук Г.В. Детермінаційний комплекс правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України. *Актуальні проблеми кримінальної юстиції*: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26-27 червня 2019 року). Одеса, 2019. С. 37–40.

156. Перепьолкін С.М. Національно-правова регламентація взаємної адміністративної допомоги з митних питань. *Вісник Академії митної служби України*. 2011. №1. С. 91–96.

157. Пероганич Ю. УДЦР готовий допомогти учасникам телекомунікаційного ринку у створенні надійного захисту від контрабанди ІТ-

товарів. URL: <http://old.apitu.org.ua/suspended-ru.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

158. Пивоваров В.В. Міжнародна спеціалізація транснаціональної злочинності в Україні. *Порівняльно аналітичне право*. 2018. Вип. №1. С. 285–289.

159. Пихов А.Х. Теоретические основы противодействия транснациональной преступности.: дис.. докт. юрид. наук: 12.00.08. К., 2017. 488 с.

160. Поїзд: В. У 2017 році порушено майже 32,3 тис справ про порушення митних правил. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/324647.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

161. Пономаренко Ю.Г. Кримінологічна характеристика злочинності у сфері незаконного наркообігу. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. №23. С. 35–43.

162. «Портофранко». Энциклопедический Словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона (в 86 томах с иллюстрациями и дополнительными материалами). URL: <http://www.vehi.net/brokgauz/index.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

163. Послання Всесвітньої митної організації до Міжнародного дня митника 2019 року: Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/365505.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

164. Постанова Галицького районного суду м. Львова від 06 лютого 2020 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87505758>. (Дата звернення: 08.10.2020).

165. Потлов І.Ю. Характеристика особистості контрабандиста. *Південно український правничий часопис*. 2013. Вип. №4. С. 76–78.

166. Практика ЄСПЛ із застосування принципу непритягнення до відповідальності двічі за одне діяння – аналітика: офіційна сторінка Національної асоціації адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/news/2636-praktika-espl-iz-zastosuvannya-principu-neprityagnennya-do-vidpovidal-nosti-dvichi-za-odne-diyannya-analitika.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

167. Президент та волонтери готують наступ на корупцію та контрабанду в зоні АТО: Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. URL: <https://loda.gov.ua/news?id=1739>. (Дата звернення: 08.10.2020).

168. Приймаченко Д.В. Інформування як форма взаємодії органів доходів і зборів у процесі здійснення митних процедур. *Фінансове право*. 2014. Вип. №3. С. 25–29.

169. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин: Закон України від 29 грудня 2019 року №402IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-20#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

170. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності від 07 листопада 2015 року №4025VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

171. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди алкогольних напоїв, тютюнових виробів: Закон України від 07 жовтня 2015 року №3254. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-19#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

172. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди підакцизних і контрафактних товарів (продукції) у великих розмірах: Закон України від 14 травня 2015 року №2840. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/pt2/reports.dep2?PERSON=18059&SKL=9>. (Дата звернення: 08.10.2020).

173. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне переміщення товарів через лінію зіткнення: Проект Закону України від 28 лютого 2017 року №6147. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

174. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів: Проект Закону України від 03 липня 2018 року №8543. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

175. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у VI доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації: Закон України від 18 лютого 2016 року №1019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1019-19#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

176. Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо порядку переміщення товарів у район чи з району проведення антитерористичної операції»: Закон України від 17 липня 2015 року № 649-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1019-19#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

177. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету міністрів України від 07 травня 2019 року №996-2010-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010%D0%BF#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

178. Про внесення змін до статті 321-1 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за фальсифікацію лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів: Закон України від 12 листопада 2019 року №284-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-20#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

179. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 554. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

180. Про затвердження змін до наказу МВС від 21 серпня 1998 року №622з0159-12: Наказ Міністерства внутрішніх справ 11 жовтня 2011 року №з0159-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0159-12#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

181. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та

розслідуванні: Наказ МВС 31 липня 2017 року №937/30805. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

182. Про затвердження плану заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Постанова Кабінету міністрів України від 6 лютого 2019 року №56-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D1%80#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

183. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова Кабінету міністрів України 6 березня 2019 року №227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF>. (Дата звернення: 08.10.2020).

184. Про затвердження Порядку в'їзду осіб, переміщення товарів на тимчасово обмежені території у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій: Постанова Кабінету міністрів України від 17 липня 2019 року № 815. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2019-%D0%BF#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

185. Про затвердження Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей: Наказ Служби безпеки України від 14 квітня 2017 року №222. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v222_950-17#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

186. Про заходи щодо протидії контрабанді та корупції під час митного оформлення товарів: Указ Президента України від 09 липня 2019 року №505/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505/2019#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

187. Про об'єднання громадян: Закон України від 28 квітня 2020 року №4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

188. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 01 січня 2020 року №2625-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>. Дата звернення: 08.10.2020).

189. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17/ed20110922#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

190. Про приєднання України до Конвенції Найробі та додатків I, II, III, V, VI, VII, V до неї: Указ Президента України від 23 травня 2000 року №699/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2052-14#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

191. Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи: Закон України від 12 серпня 2019 року №78-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-IX#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

192. Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України: Закон України від 07 лютого 2019 року №2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1636-vii>. (Дата звернення: 08.10.2020).

193. Про створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон від 13 жовтня 1992 року №2673XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12/ed19921013#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

194. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08 серпня 2005 року №2850-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

195. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Постанова Кабінету міністрів України від 28 серпня 2013 року № 735-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

196. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України: Постанова Кабінету міністрів України від 18 грудня 2018 року №1200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-%D0%BF>. (Дата звернення: 08.10.2020).

197. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року №638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

198. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин»: Закон України від 29 грудня 2019 року №402IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-20#n63>. (Дата звернення: 08.10.2020).

199. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016 - 2020 роки: Постанова Кабінету міністрів від 23 серпня 2016 року №554. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF>. (Дата звернення: 08.10.2020).

200. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344341-12##Text>. (Дата звернення 08.10.2020).

201. Про кримінальну відповідальність за державні злочини: Закон Верховної Ради СРСР 25 грудня 1958 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2151400-91#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

202. Про прикордонний контроль: Закон України від 05 листопада 2009 року №1710-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17>. (Дата звернення: 08.10.2020).

203. Про схвалення Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>. (Дата звернення: 08.10.2020).

204. Про транскордонне співробітництво: Закон України від від 24 червня 2004 року №1861-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18698#61-15#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

205. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 03 липня 2020 року №1835III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

206. Прокопчук Д. Гройсман: Контрабанда українського лісу становить 6-8 мільярдів гривень. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/u-poli-zoru-uryadu-torgivlya-derevinoyu/https://ukurier.gov.ua/uk/articles/u-poli-zoru-uryadu-torgivlya-derevinoyu/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

207. Прокуратура розоблачила масштабну контрабанду сигарет из ОРДЛО на сумму более 20 млн грн. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/02/15/7240614/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

208. Протас Н.М. Використання інформаційних технологій як способу подолання фіктивних операцій у бізнесі. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку*: матеріали міжнар. наук.-пр. конф., (м. Херсон, 25-26 квітня 2019 року) – Херсон, 2019. 686 с.

209. Протокол про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року №995_722. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_722#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

210. Процюк О.В. Контрабанда: походження поняття та історичний розвиток законодавства. *Наше право*. 2004. Вип. №1. С. 35–45.

211. Публічний звіт служби безпеки України за 2019 рік. URL: <https://ssu.gov.ua/uploads/documents/2020/06/11/public-reports.pdf>. (Дата звернення: 08. 10.2020).

212. П'ясецька-Устич С.В. Теоретичні аспекти аналізу корупції як системного явища в сучасній українській економіці. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. №28-1. С. 19–22.

213. Репецкая А.Л. Организованная преступность: характеристика современного развития. *Вестник Восточно-Сибирского института МВД России*. 2015. Вып. №4. С. 65–74.

214. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) № 3-рп/99 від 8 квітня 1999

року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

215. Розвиток транскордонного співробітництва Прикордонні території в умовах дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС науково-аналітична доповідь. Львів, 2017. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20170401.pdf>. (Дата звернення: 08.10.2020).

216. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь /НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. Львів, 2016. 125 с.

217. Розроблено методологію soca для оцінки організованої злочинності в Україні: Українське право. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/dlya-ukrayiny-rozrobleno-vetodologiyu-soca-dlya-otsinky-orgzlochynnosti-u-krayini-/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

218. Савчук А.В. Наукова думка ХХІ ст. про просторово-часові особливості злочинності. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. №682. URL: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/682/25.pdf>. (Дата звернення: 08.10.2020).

219. СБУ викрила факт корупції та контрабанду великого масштабу на Волинській митниці: Журналістське дослідження Журавський Н.В. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/6199#.iTPk8VU9.dpbs>. (Дата звернення: 08.10.2020).

220. СБУ затримала зловмисника, який віз до Росії кіль гелікоптера Мі-24. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/02/sbu-zatrymala-zlovmysnyka-yakyj-viz-do-rosiyi-kil-gelikoptera-mi-24/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

221. Світовий тероризм фінансує контрабанда нафти і тютюнових виробів, — експерти. URL: https://zaxid.net/svitoviy_terorizm_finansuye_kontrabanda_nafti_i_tyutyunovih_virobiv__eksperti_n1338542. (Дата звернення: 08.10.2020).

222. Сидоренко В.В. Визначення суб'єкта адміністративних проступків у сфері економічної діяльності. *Право і суспільство*. 2015. Вип. №4. С. 154–157.

223. Сирбу К.Г., Куцемір І.В. Тіньова економіка: причини, види, наслідки. *Економіка України*. 2017. Вип. №1. С. 56–63.

224. Скулиш Є.Д. Міжнародне співробітництво у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності. URL: <http://vmv.kymu.edu.ua/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

225. Слідчі ДБР затримали оперативного працівника контррозвідки СБУ та командира військової частини під час одержання 2500 доларів США за неперешкодження контрабанді російських цигарок. URL: <https://dbr.gov.ua/news/slidchi-dbr-zatrimali-operativnogo-pracivnika-kontrozvidki-sbu-ta-komandira-viyskovoï-chastini-pid-chas-oderzhannya-2500-dolariv-ssha-za-nepereshkodzhannya-kontrabandi-rosiyskikh-cigarok>. (Дата звернення: 08.10.2020).

226. Сметаніна Н.В. «Ціна злочинності» в сучасній кримінології: нові виклики для суспільства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. Вип. №2. С. 207–210.

227. Смирнова І.В. Деякі аспекти удосконалення та оптимізації національної системи протидії організованому наркобізнесу і наркоманіям. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/boz_2007_15_4.pdf. (Дата звернення: 08.10.2020).

228. Соколовський В.І. Історія народного господарства та економічної думки України. Значення Одеського порто-франко для розвитку міста. URL: <http://www.infolibrary.com.ua/books-text-10868.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

229. Сорока С.О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів., 2010. 20 с.

230. Співставлення даних митної статистики України та Республіки Білорусь за період 2015 рік. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/rezalt/print-251063.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

231. Справа «Надточій проти України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_404. (Дата звернення: 08.10.2020).

232. Статистичні дані з офіційного сайту Державної фіскальної служби України за період 2005-2006 роки. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/borotba-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu-ta/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

233. Статистичні дані з офіційного сайту Державної фіскальної служби України за період 2007-2008 роки. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/borotba-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu-ta/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

234. Статистичні дані з офіційного сайту Державної фіскальної служби України за період 2009-2010 рік. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/borotba-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu-ta/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

235. Статистичні дані з офіційного сайту Державної фіскальної служби України за період 2012-2013 рік. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/borotba-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu-ta/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

236. Статистичні дані з офіційного сайту Державної фіскальної служби України за період 2014-2015 рік. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104403&libid=100820&c=edit&_c=fo#. (Дата звернення: 08.10.2020).

237. Статистичні дані з офіційного сайту Державної фіскальної служби України за період 2016-2017 рік. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104403&libid=100820&c=edit&_c=fo#. (Дата звернення: 08.10.2020).

238. Статистичні дані з офіційного сайту Служби безпеки України за період 2005-2006 роки. URL: <https://ssu.gov.ua/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

239. Статистичні дані з офіційного сайту Служби безпеки України за період 2008 рік. URL: <https://ssu.gov.ua/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

240. Статистичні дані з офіційного сайту Служби безпеки України за період 2009 рік. URL: <https://ssu.gov.ua/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

241. Статистичні показники основних результатів оперативно-службової діяльності ДПСУ за період 1991-2015 роки. *Протидія контрабандній діяльності та незаконному переміщенню через кордон товарів*. ДПСУ, 2016. 31 с.

242. Статистичні дані з офіційного сайту Державної фіскальної служби України за період 2018-2019 рік. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104403&libid=100820&c=edit&_c=fo#. (Дата звернення: 08.10.2020).

243. Стутко О. Щодо поняття латентної злочинності та причин її виникнення. *Історико-правовий часопис*. 2017. Вип. №1 (9). С. 150–156.

244. Стецьків Ю.А. Проблеми боротьби з контрабандою в Україні. *76-та Студентська науково-технічна конференція: Секція «Економіка і менеджмент»*: збірник тез доповідей 30 листопада 2018 року. С. 284–286.

245. Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: Постанова Кабінету міністрів України від 24 липня 2019 року №687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80#n278>. (Дата звернення: 08.10.2020).

246. Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: Постанова Кабінету міністрів України від 21 серпня 2019 року № 693-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693-2019-%D1%80#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

247. Стратегія у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів на період до 2021 року: Постанова Кабінету міністрів України від 23 серпня 2017 рік №570-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/570-2017-%D1%80#Text>. (Дата звернення: 08.10.2020).

248. Суд визнав незаконним обмеження на перевезення товарів через лінію зіткнення. URL: <https://sk.ks.court.gov.ua/sud2119/pres-centr/news/684454/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

249. Таможенный кодекс СССР: Постановление ЦИК и СНК СССР 19 декабря 1928 года. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=11986#04346309348289057>. (Дата звернення: 08.10.2020).

250. Тимець І.В. Контрабанда тютюну в Галичині у XIX – XX століттях та передумови її виникнення. *Музейний вісник*. 2014. Вип. №14. С. 193–212.

251. Тимошенко А. Ефективна боротьба з корупцією – запорука мінімізації та подолання контрабанди. *Віче*. 2014. №18. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4415/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

252. Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей: Наказ першого заступника керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України від 14 березня 2017 року №222-ог. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v222_950-17/sp:head. (Дата звернення: 08.10.2020).

253. Тлумачний словник української мови: «фактор». URL: <http://uktdic.appspot.com>. (Дата звернення: 08.10.2020).

254. Товарне виробництво і торгівля на західноукраїнських землях: кінець XVIII – перша половина XIX ст. /Задорожний В.Є. Львів: Вища школа; Вид-во при Львівському ун-ті, 1989. 148 с.

255. Токарчук О.Й Характеристика особистості контрабандиста. *Вісник Лу-ганської академії внутрішніх справ*. 2011. Вип. №1. С. 185–188.

256. Трусов С. Як формувалася митниця. *Вісник України: офіційно про податки*. 2014. Вип. № 32. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/7395>. (Дата звернення: 08.10.2020).

257. У ДТП на Рівненщині загинув контрабандист із Закарпаття Атілла Горват «Докі», що курував «приватний» кордон. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/201274-U-DTP-na-Rivnenshchyni-zahynuv-kontrabandyst-iz-Zakarpattia-Atila-Horvat-Doki-shcho-kuruvav-pryvatnyi-kordon-FOTO>. (Дата звернення: 08.10.2020).

258. Угода між Державним митним комітетом України і Державним департаментом митного контролю Республіки Молдова про співпрацю в боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил від 20 березня 1993 року. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU93097R.html. (Дата звернення: 08.10.2020).

259. Угода про імплементацію частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з Морського права від 10 грудня 1982 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_183#Text. (Дата звернення: 08.10.2020).

260. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных: Википедия: свободная энциклопедия. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%BE_%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F%D1%85_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D1%85_%D0%B8_%D0%B8

%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D1%85. (Да-та звернення: 08.10.2020).

261. Федосєєв В.В. Проблемні питання застосування ст. 332-1 (Порушення порядку вїзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї) КК України. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, 17 жовтня 2014 року /редкол.: С.Є. Кучерина (голов. ред.), В.В. Федосєєв (заст. голов. ред.) та ін. Вип. 6. Х.: Право, 2014. С. 162–164.

262. Філіппов С.О. Детермінація транскордонної злочинності. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 травня 2018 року). Дніпро, 2018. С. 64–68.

263. Філіппов С.О. Динаміка та географічні особливості транскордонної злочинності, пов'язаної з незаконним переправленням мігрантів до Європейського Союзу. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Юридичні науки. 2016. Вип. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2016_1_19. (Дата звернення: 08.10.2020).

264. Філіппов С.О. Кримінологічні засади протидії транскордонній злочинності: автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2019. 42 с.

265. Філіппов С.О. Кримінологічні засади протидії транскордонній злочинності: дис.... докт. юрид. наук: спец.12.00.08. НАДПСУ, ДДУВС. Хмельницький, 2019. 561 с.

266. Філіппов С.О. Кримінологічне значення показника «ціна транскордонної злочинності». *Часопис Київського університету права*. 2017. Вип. №4. С. 225–230.

267. Філіппов С.О. Криміногенний потенціал діяльності місцевого населення у прикордонні. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Юридичні науки. 2017. Вип. №4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2017_4_5 (Дата звернення: 08.10.2020).

268. Філіппов С.О. Модель кримінологічної політики у сфері транскордонних відносин. *Протидія злочинності: теорія та практика*: матер.

VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (26 жовтня 2018 року). – Київ, 2018. С. 427–432.

269. Філіппов С.О. Протидія транскордонній злочинності: глобальний контекст і реалії України: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 452 с.

270. Філіппов С.О. Система детермінації транскордонної злочинності. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. Вип. №35. С. 88–102.

271. Філіппов С.О. Транскордонність: кримінологічний вимір. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. Вип. №34. С. 52-62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2017_34_7. (Дата звернення: 08.10.2020).

272. Фурман Я.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики контрабанди культурних цінностей. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. №70. С. 364–369.

273. Цена преступности (методология ее определения): моногр. /под ред. проф. Н. А. Лопашенко. М.: Юрлитинформ, 2014. 216 с.

274. Центральний державний історичний архів України у м. Львові.ф. 204,оп. 1. URL: <http://www.scarch.kiev.ua/Archives/Central/ca04.ua.html>. (Дата звернення: 08.10.2020).

275. Чекмерева І.М Запобігання злочинності у прикордонних регіонах Півдня України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08.. К., 2017. 306 с.

276. Шостко О. Визначення поняття «організована злочинність». *Вісник Академії правових наук України*. 2005. Вип. №1 (44). С. 180–187.

277. Юртаєва К.В. Кримінально-правова охорона об'єктів культурної спадщини від сучасних загроз тероризму. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. Вип. №3 (11). С. 125–134.

278. Яромій І.В. Історико-правове дослідження становлення інституту порушення митних правил в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Вип. №1. С. 125–130.

279. Bhagwati J., Hansen B. A Theoretical Analysis of Smuggling. *The Quarterly Journal of Economics*. Vol.87. №2. (May, 1973). P.172-187

280. Black Market Contraband Index. URL: <http://www.havocscope.com/products.htm>. (Дата звернення: 08.10.2020).

281. Chowdhury F.L. Smuggling, Tax Structure and The Need for Anti-Smuggling Drive. Fiscal Frontier. Vol. VI. URL: <http://www.answers.com/topic/faizul-latifchowdhury>. (Дата звернення: 08.10.2020).

282. Global initiative launched to counter the destruction and trafficking of cultural property by terrorist and organized crime groups. URL: http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/global_initiative_launched_to_counter_the_destruction_and_trafficking_of_cultural_property_by_terrorist_and_organized_crime_groups/#.VjhwM7fhDct. (Дата звернення: 08.10.2020).

283. International classification of crimes for statistical purposes. Principles – Structures – Application. Draft. UNODC, 2014. P. 69 . URL: <http://qps.ru/qUztN>. (Дата звернення: 08.10.2020).

284. Norton D.A. On the Economic Theory of Smuggling. *Economica, New Series*. Vol. 55. №217. (Feb., 1988). P.107–118.

285. Palamarchuk G. V., Neledva N. V. Offenses related of goods /items across the customs border: nature and bussines component. New tasks and directions for the development of juridical science in XXI century: collective monograph. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. p. 192-208. Liha-Pres is an international publishing house which belongs to the category «C» according to the classification of Research School for Socio-Economic and Natural Sciences of the Environment (SENSE) [isn: 3943, 1705, 1704, 1703, 1702, 1701; prefix Met Code: 978966397]. Official website: www.sense.nl. (Дата звернення: 08.10.2020).

286. Paulus I., Simpson C. Opportunity, Benefit, and Subjective Disposition: Determinants of Nonprofessional Smuggling. *The Pacific Sociological Review*. Vol. 24. №3 (Jul., 1981). P.299–327.

287. Pitt M. Smuggling and price disparity. *Journal of International Economics*. 1981. №11. P. 447–458.

288. Sheikh M.A. Smuggling, production and welfare. *Journal of International Economics*. 1974. №4. P. 355–364.

289. Transnational Crime and the Developing World: report from Global Financial Integrity. March. 2017. URL: <http://qoo.by/21V1>. (Дата звернення: 08.10.2020).

290. World Drug Report. URL: <http://www.unodoc.org/wdr2014/>. (Дата звернення: 08.10.2020).

ДОДАТКИ

Додаток 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Паламарчук Г.В. Місце контрабанди в тіньовій економіці України. Вісник Національної академії правових наукових наук України. 2015. Вип. № 3. С. 116–120.
2. Паламарчук Г.В. Актуальні питання кримінологічної характеристики особи контрабандиста. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2016. Вип. № 6. С. 150–156.
3. Паламарчук Г.В. Протидія розповсюдженню контрабанди на прикордонних територіях України. Електронний юридичний журнал. 2016. Вип. № 5. С. 90–96.
4. Орловська Н.А., Паламарчук Г.В. Наркоконтрабанда як транскордонний злочин: економіко-кримінологічний вимір. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Серія: юр. науки. 2017. Вип. № 2. С. 139–147.
5. Паламарчук Г.В., Орловська Н.А. Контрабанда в кримінологічному та кримінально-правовому вимірах. Науковий вісник Сіверщини. 2017. Вип. № 2. С. 174–180.
6. Паламарчук Г.В. Особливості причинного комплексу правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон України. Держава та регіони. Серія: Право. Вип. 4. 2019. С. 94–98.
7. Паламарчук Г.В. К вопросу о незаконном перемещении объектов дикой флоры и фауны через границы Украины. *Legea si Viata*. Кишинів, Молдова, 2019. Вып. № 11. С. 92–98.
8. Palamarchuk G.V., Neledva N.V. Offenses related of goods /items across the customs border: nature and bussines component. New tasks and directions

for the development of juridical science in XXI century: collective monograph. LvivTorun: Liha-Pres, 2019. P. 192–208. Liha-Pres is an international publishing house which belongs to the category «C» according to the classification of Research School for Socio-Economic and Natural Sciences of the Environment (SENSE) [isn: 3943, 1705, 1704, 1703, 1702, 1701; prefix Met Code: 978966397]. Official website – <http://www.sense.nl>. (Дата звернення: 08.10.2020).

9. Паламарчук Г.В. Дестабілізуючий вплив контрабанди та «сірого імпорту» на економічну систему України. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2020. Вип. № 22. С. 134–141. 16

10. Паламарчук Г. Контрабанда – транснаціональний чи трансграничний злочин: визначення понять. Kelm: knowledge, éducation, law, management, пайка, oswiata, prawo, zarzqdzanie. Warszawa, Polska. 2020. Вип. № 4 (32). С. 104–108.

11. Паламарчук Г.В. Поняття та сучасний стан контрабанди в Україні. Право, суспільство і держава: форми взаємодії: мат. Міжнар. наук, конф.: зб. наук, праць (м. Київ, 22 січня 2015 року). Київ, 2015. С. 33–36.

12. Паламарчук Г.В. Соціальна шкідливість контрабанди: сучасна оцінка. Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.: зб. наук. праць (м. Одеса, 6–7 лютого 2015 року). Одеса, 2015. С. 24–27.

13. Паламарчук Г.В. Розвиток контрабандної діяльності в Україні: унікальний історичний досвід міста Одеса. Новітні кримінально-правові дослідження: мат. Міжнар. наук. Інтернет-конф.: зб. наук, праць (м. Миколаїв, 20 квітня 2015 року). Миколаїв, 2015. С. 129–132.

14. Паламарчук Г.В. Актуальні питання контрабандній злочинній діяльності в зоні АТО. Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики. матер. VI матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 грудня 2015 року). Одеса, 2015. С. 81–84.

15. Паламарчук Г.В. Контрабанда как вид нелегальной экономической деятельности. Борьба с преступностью: теория и практика: тезисы докладов IV Международной научно-практической конференции (г. Могилев, 25 марта 2016 года). М-во внутр. дел Респ. Беларусь, учреждение образования «Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь»; ред.кол.: Ю.П. Шкаплеров (отв. ред.) и др. Могилев: Могилев, институт МВД, 2016. С. 193–196.

16. Паламарчук Г.В. Актуальні питання правового регулювання запобігання контрабанді. Протидія злочинності в Україні: кримінальноправові та кримінологічні аспекти: матер. Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Миколаїв, 26 травня 2016 року). Миколаїв, 2016. С. 158–162.

17. Паламарчук Г.В. До питання про недержавні суб'єкти запобігання. Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29 квітня 2016 року). Одеса, 2016. С. 68–71.

18. Паламарчук Г.В. Контрабанда у кримінологічному та кримінальноправовому вимірах. Кримінальне право: традиції та новації: Міжнародний круглий стіл, присвячений до дня народження видатного вченого, героя України, академіка В.В. Сташиса (м. Запоріжжя, 12 липня 2016 р.). Запоріжжя, 2016. С. 120–125.

19. Паламарчук Г.В. Особливості кримінальної відповідальності в Україні та країнах Балтії: порівняльний аналіз. Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: мат. Міжнар. наук.-практ. симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листопада 2016 року). Івано-Франківськ: Ред. видав. від-л Івано-Франківського унів-ту права ім. Короля Д. Галицького, 2016. С. 201–204.

20. Паламарчук Г.В. До питання про рівень та структуру контрабанди в Україні. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 березня 2017 року). Хмельницький, 2017. С. 342–346.

21. Паламарчук Г.В. Торгівля людьми: актуальні питання термінології. Актуальні питання боротьби з торгівлею людьми в умовах проведення антитерористичної операції (збройного конфлікту): Міжнародний круглий стіл (м. Донецьк, 18 травня 2017 року). МВС України Донецький юридичний інститут, Фонд Ганса Зайделя. Маріуполь, 2017. С. 32–36.

22. Паламарчук Г.В. Щодо криміналізації нових складів у контексті запобігання контрабанді на сучасному етапі. Актуальні питання кримінального процесу і криміналістики, удосконалення діяльності судової і правоохоронної систем: тези матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професора М.Й. Курочки (м. Сєверодонецьк, 19 травня 2017 року). Сєверодонецьк, 2017. С. 123–126.

23. Паламарчук Г.В. Контрабанда культурних цінностей як джерело фінансування тероризму: до постановки питання. Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права: тези матер. Всеукр. наук.– практ. конф. (м, Дніпро, 25 травня 2018 року). Дніпро, 2018. С. 143–148.

24. Паламарчук Г.В. Детермінаційний комплекс правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України. Актуальні проблеми кримінальної юстиції: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26–27 червня 2019 року). Одеса, 2019. С. 37–40.

25. Паламарчук Г.В. До питання інститутів громадянського суспільства у запобіжній діяльності щодо правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон. Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри: мат. Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 травня 2019 року). Одеса, 2019. С. 125–130.

26. Паламарчук Г.В. Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, як кримінологічна категорія. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези НІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м.

Хмельницький, 1 березня 2019 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 288–291.

27. Паламарчук Г.В. Щодо питання про транскордонність контрабанди. Гуманітарний інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих учених: матеріали П'ятої матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 листопада 2019 року). Одеса, 2019. С. 67–70.

28. Паламарчук Г.В. До питання про запобігання правопорушенням, що вчиняються у прикордонні України. Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи: мат. Міжнар. наук.-практ. столу (м. Київ, 14 листопада 2019 року). Київ, 2019. С. 150–153.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основні положення дисертації, висновки й рекомендації оприлюднені на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях, серед яких: міжнародні: «Право, суспільство і держава: форми взаємодії» (м. Київ, 22 січня 2015 р., «Новітні кримінально-правові дослідження – 2015» (м. Миколаїв, 20 квітня 2015 р.), «Борьба с преступностью: теория и практика» (г. Могилев, 25 марта 2016 г.), «Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри» (м. Одеса, 24 травня 2019 р.); всеукраїнські: «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті» (м. Одеса, 6–7 лютого 2015 р.), 6 «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 18 грудня 2015 р., 29 квітня 2016 р., 26–27 червня 2019 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 3 березня 2017 р.), «Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення діяльності судової і правоохоронної систем» (м. Сєверодонецьк, 19 травня 2017 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права» (м. Дніпро, 25 травня 2018 р.); «Актуальні проблеми кримінальної юстиції» (м. Одеса, 26–27 червня 2019 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативнорозшукової

діяльності» (м. Хмельницький, 26–27 червня 2019 р.); засідання круглих столів: «Кримінальне право: традиції та новації» (м. Запоріжжя, 12 липня 2016 р.), «Актуальні питання боротьби з торгівлею людьми в умовах проведення антитерористичної операції (збройного конфлікту)» (м. Донецьк, 18 травня 2017 р.); симпозіум: «Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства» (м. Івано-Франківськ, 18– 19 листопада 2016 р.); семінар: «Протидія злочинності в Україні: кримінальноправові та кримінологічні аспекти» (м. Миколаїв, 26 травня 2016 р.).

Додаток 2.**«ЗАТВЕРДЖУЮ»**

Ректор

Міжнародного гуманітарного
університету,

кандидат юридичних наук, доцент

К.В. Громовенко

2020 року

АКТ

**про впровадження наукових розробок
дисертаційного дослідження Паламарчук Галини Вікторівни
«Кримінологічні засади запобігання правопорушенням, пов'язаним із
переміщенням товарів/предметів через митний кордон, на сучасному етапі
в Україні» в науково-дослідну діяльність та науковий процес**

Комісія Міжнародного гуманітарного університету у складі: начальника навчального відділу, кандидата економічних наук, доцента Райчевої Л.І., директора Інституту права, економіки та міжнародних відносин, кандидата юридичних наук, доцента Тицької Я.О., завідувача кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, доктора юридичних наук, професора Подобного О.О., склала цей акт з приводу того, що результати дисертаційного дослідження Паламарчук Галини Вікторівни на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук за темою : «Кримінологічні засади запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, на сучасному етапі в Україні», у вигляді статей у збірниках наукових праць:

1. Паламарчук Г. В. Місце контрабанди в тіньовій економіці України. *Вісник Національної академії правових наук України*. Вип. №3. 2015. С. 116-120.
2. Паламарчук Г. В. Актуальні питання кримінологічної характеристики особи контрабандиста. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016 р. № 6. С. 150 – 156.
3. Паламарчук Г. В. Протидія розповсюдженню контрабанди на прикордонних територіях України. *Електронний юридичний журнал*. № 5. 2016. С. 90-96
4. Орловська Н. А., Паламарчук Г. В. Наркоконтрабанда як транскордонний злочин: економіко-кримінологічний вимір. *Вісник Національної академії Державної прикордонної академії*. Серія: юр. науки, 2017. Вип. 2. С. 139-147.
5. Паламарчук Г. В. Особливості причинного комплексу правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон України. *Держава та регіони*. Серія: Право. № 4 (2019). Подано до друку.
6. Паламарчук Г. В. К вопросу о незаконном перемещении объектов дикой флоры и фауны через границы Украины. *«Legea si Viata»*. 2019. №11. С. 94-99.
7. Паламарчук Г. В. Актуальні питання контрабандній злочинній діяльності в зоні АТО. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: мат. VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 грудня 2015 р.). Одеса. 2015. С. 81 – 84.

8. Паламарчук Г. В. Актуальні питання правового регулювання запобігання контрабанді. *Протидія злочинності в Україні: кримінально-правові та кримінологічні аспекти* (матер. Все-укр. наук.-практ. семінару (м. Миколаїв, 26 травн. 2016 р.). Миколаїв, 2016. С. 158 – 162

9. Паламарчук Г. В. До питання про недержавні суб'єкти запобігання. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29 квітня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 68 – 71.

10. Паламарчук Г. В. Торгівля людьми: актуальні питання термінології. *Актуальні питання боротьби з торгівлею людьми в умовах проведення антитерористичної операції (збройного конфлікту)*: Міжнародний круглий стіл (м. Донецьк, 18 травня 2017 року). МВС України Донецький юридичний інститут, Фонд Ганса Зайделя. м. Маріуполь. – С. 32-36.

11. Паламарчук Г. В. Щодо криміналізації нових складів у контексті запобігання контрабанді на сучасному етапі. *Актуальні питання кримінального процесу і криміналістики, удосконалення діяльності судової і правоохоронної систем*: Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена пам'яті професора М. Й. Курочки (м. Севіродонецьк, 19 травня 2017 року). м. Севіродонецьк. 2017. С. 123-126.

12. Паламарчук Г. В. Контрабанда культурних цінностей як джерело фінансування тероризму: до постановки питання. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 25 травня 2018 року). Дніпро. 2018. С. 143-148.

13. Паламарчук Г. В. Детермінаційний комплекс правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України. *Актуальні проблеми кримінальної юстиції*: мат. Всеукр. наук.-практ. Конференції (м. Одеса, 26-27 червня 2019 р.). Одеса. 2019. С. 37-40

14. Паламарчук Г. В. До питання інститутів громадянського суспільства у запобіжній діяльності щодо правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон. *Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри*: Міжнародна науково-практична конференція (м. Одеса, 24 травня 2019 р.) м. Одеса. С. 125-130

15. Паламарчук Г. В. Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України як кримінологічна категорія. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 1 березня 2019 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 288-291.

16. Паламарчук Г. В. До питання про запобігання правопорушенням, що вчиняються у прикордонні України. *«Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи»*: матеріали Міжнародного науково-практичного наукового столу, м. Київ, 14 листопада 2019 р. – Київ: Державний науково-дослідницький інститут МВС України. С. , -

використовуються у Міжнародному гуманітарному університеті в науково-дослідній діяльності та у навчальному процесі під час проведення занять з навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія».

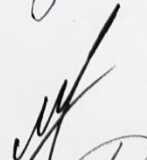
Необхідність використання зазначених результатів дисертаційного дослідження обумовлена тим, що вони містять сучасні, з урахуванням чинного кримінального законодавства, рекомендації щодо забезпечення заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Начальник навчального відділу
кандидат економічних наук, доцент

Л.І. Райчева

Директор Інституту права,
економіки та міжнародних відносин
кандидат юридичних наук, доцент

Я.О. Тицька

Завідувач кафедри кримінального
права, процесу та криміналістики
доктор юридичних наук, професор

О.О. Подобний

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000, тел. 79-59-11, факс 72-08-02, e-mail: nadpsu@pvu.gov.ua

№ _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Національної академії Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького
доктор технічних наук, професор
генерал-майор

Олег Шинкарук
Олег ШИНКАРУК

“___” березня 2020 року

АКТ

реалізації результатів дисертаційної роботи
Паламарчук Галини Вікторівни

Комісія у складі:

голови – начальника навчального відділу кандидата юридичних наук,
доцента полковника Андрія СОРОКИ;

членів комісії – начальника факультету, кандидата юридичних наук,
доцента полковника Валерія КУХАРА; професора кафедри кримінального
права та процесу доктора юридичних наук, доцента Тетяни НІКОЛАСНКО;
доцента кафедри кримінального права та процесу кандидата юридичних наук
Юлії СТЕПАНОВОЇ,

склала цей акт про те, що наукові положенні і висновки, сформульовані
Галиною ПАЛАМАРЧУК щодо кримінологічних засад запобігання
правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через
митний кордон, представлені у дослідженні на тему: «Кримінологічні засади
запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів
через митний кордон, на сучасному етапі в Україні» та опубліковані у 6

наукових фахових виданнях та апробовані на 9 конференціях, були впровадженні в освітню діяльність Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

Зокрема, результати формально-юридичного та статистичного аналізу правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як відносно самостійної кримінологічної сукупності деліктів, що утворюють вид транскордонного кримінального бізнесу включено до методичного забезпечення навчальних дисциплін кафедри кримінального права та процесу факультету правоохоронної діяльності шляхом внесення доповнень:

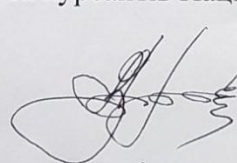
до методичних розробок з навчальної дисципліни «Кримінологія» за I (бакалаврським) рівнем вищої освіти, спеціальності «Право», «Правоохоронна діяльність» (Тема 1 «Кримінальна делінквентність: поняття, ознаки, тенденції», Тема 3 «Особа кримінального делінквента», Тема 9 «Контрабанда») – внесено доповнення в частині визначення кримінальної делінквентності як складової предмету кримінології, статистичних показників кримінальної делінквентності та джерел отримання інформації; особливостей особи, яка вчиняє транскордонні правопорушення; поняття, статистичних показників контрабанди, особливостей детермінаційного комплексу та особливостей запобіжної діяльності;

до методичних розробок з навчальної дисципліни «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності на державному кордоні» за II (магістерським) рівнем вищої освіти, спеціальність «Правоохоронна діяльність» (Тема 15 «Транскордонна кримінальна делінквентність», Тема 17 «Особливості боротьби з контрабандою») – доповнено аналізом законодавства, що регулює оперативно-службову діяльність ДПСУ з питань запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, позитивним зарубіжним досвідом запобіжної діяльності, перспективами удосконалення кримінального законодавства в цій частині.

Вважаємо, що використання отриманих результатів є доцільним для покращення змістовного наповнення навчально-методичних матеріалів для проведення лекційних, семінарських та практичних занять, а також підвищення якісного рівня підготовки слухачів та курсантів Національної академії.

Голова комісії:

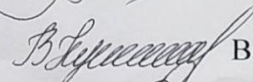
полковник

Андрій СОРОКА

Члени комісії:

полковник

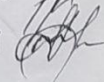
Валерій КУХАР

підполковник юстиції

Тетяна НІКОЛАСНКО

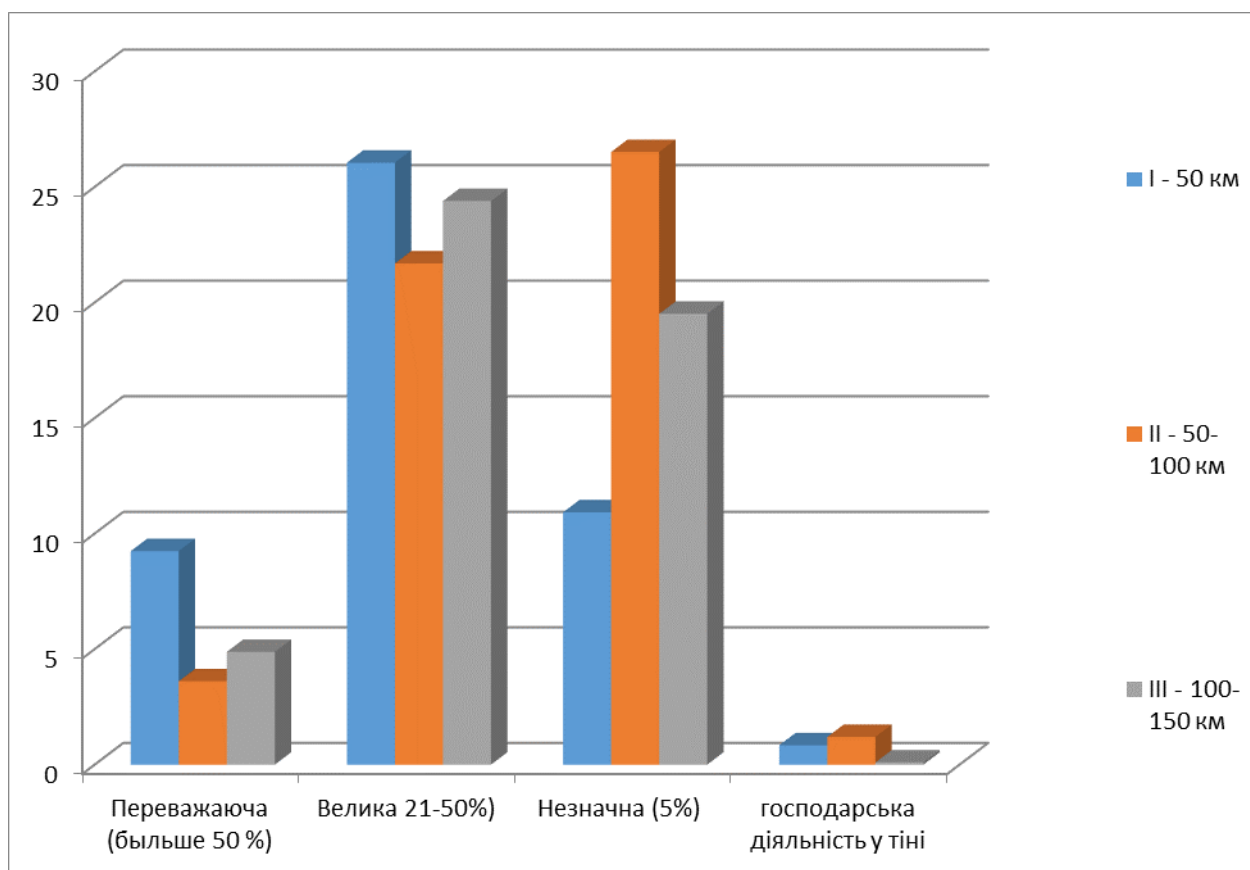
підполковник юстиції

Юлія СТЕПАНОВА

*Додаток 3.***Особливості тіньової економічної діяльності в прикордонних регіонах**

Дані щодо частки господарської діяльності, яка перебуває у тіні, в залежності від близькості до державного кордону

*Матеріали із аналітичної доповіді щодо тіньового сектору в економіці прикордонних територій ДУ Інституту регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України.

Додаток 4.**Анкета**

У рамках дослідження запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, проводиться опитування громадян, що мешкають в прикордонних регіонах України (загалом – 200 осіб).

Мета опитування – вивчення проблем організації запобіжної діяльності щодо правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в Україні.

Анкетування анонімне, його результати будуть використані з науковою метою. Для відповіді на питання необхідно обвести необхідний варіант. Якщо жоден із варіантів не підходить, Ви можете вказати свій у відведеному полі.

Дякуємо за співпрацю, Ваші чесні та об'єктивні відповіді!

1. Які, на Вашу думку, основні фактори, що сприяють вчиненню правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в Україні?

а) корупція в діяльності державних суб'єктів, що здійснюють запобіжну та іншу діяльність щодо даних правопорушень – 39,29% (91 особа);

б) висвітлення результатів кримінального переслідування правопорушників; висвітлення інформації щодо обсягів конфіскованих у правопорушників грошей, майна, інших цінностей та фінансування за їх рахунок важливих соціальних проектів – 17,38% (42 особи);

в) недоліки в організації системі запобігання розгляданням правопорушенням – 12,81% (26 осіб);

г) криміногенність населення прикордонних територій, що суттєво впливає на розповсюдження вказаних правопорушень – 9,44% (14 осіб);

д) попит на товари/предмети, що незаконно переміщаються через митний кордон – 7,21% (9 особи);

- е) високі ставки ввізного мита, акцизного податку та ПДВ – 5,5% (7 осіб);
- є) чимале безробіття серед мешканців прикордоння – 4,24% (6 особи);
- ж) складно надати єдину відповідь – 4,13% (5 осіб).

2. Який із наведених нище концептуальних напрямів Ви вважаєте основним для запобігання незаконним переміщенням товарів/предметів через митний кордон?

а) випередження, оскільки краще попередити вчинення правопорушень, ніж безпосередньо реагувати на вже вчиненні правопорушення – 41,67% (98 осіб);

б) обмеження, що передбачає послаблення негативного впливу правопорушень, блокування і локалізування їх певними просторово-часовими межами і контингентом осіб – 11,89% (24 особи);

в) усунення, що передбачає вплив на фактори, що активізують вчинення правопорушень – 9,98% (17 осіб);

г) відвернення, що передбачає зосередження зусиль на відмові потенційних суб'єктів від вчинення правопорушення як самостійно, так і під впливом діяльності правоохоронних органів – 8,99% (14 осіб);

д) припинення, що передбачає виявлення осіб, які готують їх вчинення або намагаються безпосередньо його вчинити, та застосування до таких осіб відповідних заходів – 10,96% (20 осіб);

е) доцільно застосовувати комплекс із всіх цих напрямів – 9,72% (16 осіб);

є) складно надати єдину відповідь – 6,79% (11 осіб).

3. Оцініть, будь ласка, наскільки на Вашу думку є ефективною запобіжна діяльність державних правоохоронних органів та інших державних суб'єктів запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон? За шкалою від 1 до 10, де 1 – це зовсім неефективно, а 10 – дуже ефективно.

а. **1 2 3 4 5 6 7 8 9 10**

5 – 47,82% (97 осіб);

8 – 11,32% (14 особи);

9 – 40,86% (89 осіб).

4. Чи звертаються недержавні суб'єкти до державних органів із пропозиціями та ініціативами щодо вдосконалення запобіжної діяльності щодо правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон?

а) громадськість постійно звертається із пропозиціями та ініціативами оптимізації запобіжної діяльності – 79,55% (162 особи);

б) ні, недержавні суб'єкти не часто звертаються із такого роду пропозиціями – 14,33% (31 особа);

в) громадськість звертається, але такі пропозиції не беруться до уваги – 6,12% (7 осіб).

Чи беруться до уваги громадські недержавні ініціативи при здійсненні запобігання правопорушенням державними органами?

а) так, усі пропозиції реєструються та враховуються – 52,22% (106 осіб);

б) так, пропозиції розглядаються частково – 29,47% (59 осіб);

в) ні, так як звернень із такими ініціативами дуже мало – 12,36% (29 осіб);

г) ні, так як громадськість мало проінформована про можливість таких звернень – 5,95% (6 осіб).

Вкажіть, яка на Вашу думку, поінформованість громадськості про участь недержавних суб'єктів у запобіганні правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон?

а) на високому рівні – 12,36% (30 осіб);

б) на достатньому рівні. Необхідно проводити інформаційні кампанії з питання запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон – 65,76% (136 осіб);

в) на низькому рівні. Громадськість мало поінформована щодо можливої участі недержавних суб'єктів у запобіганні правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон – 21,88% (34 особи).

Напишіть, будь ласка, Ваші пропозиції зі збільшення рівня проінформованості громадськості з питань запобігання правопорушенням,

пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, державними та недержавними суб'єктами.

а) збільшити об'єми інформації щодо стану та заходів запобігання зазначеним правопорушенням шляхом розширення кола висвітлення її у ЗМІ – 48,54% (105 осіб);

б) збільшувати інформованість суспільства щодо стану правопорушень не потрібно, краще забезпечити більшу якість та прозорість інформації щодо правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, – 39,32% (71 особа);

в) громадкість достатньо проінформована щодо правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, – 12,14% (24 осіб).

Чи достатньо, на Вашу думку, у недержавних суб'єктів можливостей та компетенції для здійснення запобіжної діяльності щодо правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон?

а) так, нічого змінювати не потрібно – 9,88% (26 осіб);

б) так, але потрібно закріпити їх у законодавчих актах – 59,95% (112 осіб);

в) ні, потрібно розширити компетенцію недержавних суб'єктів – 30,17% (62 особи).

Оцініть ефективність запобіжної діяльності суб'єктів недержавного громадського сектора за шкалою від 1 до 10, де 1 – це малоефективна, а 10 – дуже ефективна

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

1– 0% (0 осіб);

2– 0% (0 осіб);

3– 0% (0 осіб);

4– 0% (0 осіб);

5 – 2,87% (5 осіб);

7 – 1,98% (2 особи);

8 – 12,45% (35 осіб);

9 – 80,7% (158 осіб)

10 – 12,0% (158 осіб).

10. Чи взаємодіють та співпрацюють державні і недержавні суб'єкти у питанні запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон?

а) так, ця взаємодія є ефективною – 55,19% (110 осіб);

б) так, але взаємодія носить лише формальний характер – 35,68% (69 осіб);

в) ні, ніколи не чув (ла) про таку практику – 9,13% (21 особа);

11. Чи здатні, на Вашу думку, недержавні суб'єкти здійснювати запобіжну діяльність самостійно?

а) так, за умови забезпечення належної правової та матеріальної бази – 5,13% (11 осіб);

а) так, але для самостійної діяльності потрібно ще багато часу – 10,12% (19 осіб);

б) ні, це непотрібно – 6,11% (17 осіб);

в) ні, запобіжна діяльність це пріоритет державних суб'єктів – 50,98% (107 осіб);

г) так, але лише у взаємодії із суб'єктами державного сектора – 27,66% (46 осіб).

12. Які, на Вашу думку, необхідно здійснити кроки для оптимізації діяльності недержавних суб'єктів запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в Україні?

а) вдосконалити профільні законодавчі акти – 55,68% (111 осіб);

б) розширити компетенцію недержавних суб'єктів – 12,87% (25 осіб);

в) створити механізм ефективної взаємодії суб'єктів державного та недержавного секторів – 15,11% (29 осіб).

г) збільшити фінансування недержавних громадських ініціатив – 16,34% (35 осіб).

13. Ваша стать:

а) жінка – 36,01% (72 осіб);

б) чоловік – 63, 99% (128 осіб);

14. Ваш вік:

а) до 30 років – 32,12% (64 осіб);

б) від 30 до 40 років – 26, 02% (52 осіб);

в) від 40 до 50 років – 26, 23% (52 осіб);

г) більше 50 років – 12, 63% (32 осіб).

15. Ваш стаж роботи у державних органах складає:

а) менше 1 року – 10,13% (20 осіб);

б) від 1 до 5 років – 20,43% (40 осіб);

в) від 5 до 10 років – 33, 76% (68 осіб);

г) більше 10 років – 35,68% (72 осіб).

16. Чи пов'язана Ваша професійна діяльність із запобіганням правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон в Україні?

а) так, прямо – 61,54% (122 осіб);

б) так, опосередковано – 24,81% (48 осіб);

в) ні, не пов'язана – 13,65% (30 осіб).

Додаток 5.

**Узагальнення показників вартості предметів правопорушень, пов'язаних з
переміщенням товарів/предметів через митний кордон,
в Україні за період 2005-2020 рр*.**

рік	Кількість фактів вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон в Україні	загальна вартість показників вчинення правопорушень, пов'язаних з незаконним переміщенням товарів/предметів
2005	1089	145 млн.
2006	882	79,3 млн.
2007	3200	11,4 млн.
2008	3031	61,2 млн.
2009	4127	162,1 млн.
2010	5044	106,9 млн.
2011	4899	108,3 млн.
2012	4 495	142,78 млн.
2013	4587	166,9 млн.
2014	5 234	197,2 млн.
2015	5 737	204,11 млн.
2016	8 529	879,1 млн.
2017	7 952	702,7 млн.
2018	6 614	389,17 млн
2019	5 935	397,3 млн
2020	6 344	451,2 млн

* Статистичні дані згідно з інформація про проведення заходів митницями ДФС, ДПСУ із запобігання і протидії контрабанді та іншим правопорушення

Додаток 6.

**Номенклатура незаконно переміщених товарів/предметів
(по товарних групах) за період 2017-2020 роки***

Товари/предмети, млн дол. США	2017	2018	2019	2020
Продукти тваринництва	440,9	507,8	574,2	490,9
Хімічна галузь	1484,0	1709,4	1932,6	989,8
Харчові продукти	559,5	644,4	728,6	856,9
Взуття	273,6	315,2	356,3	432,1
Паливо	334,8	385,6	436,0	468,5
Шкіра	118,1	136,0	153,8	162,4
Машини та електроніка	2212,8	2548,9	2881,8	2789,2
Метали	372,1	428,6	484,6	522,1
Мінерали	318,9	367,4	367,4	412,6
Пластик або гума	324,3	373,6	422,4	476,9
Камінь і скло	100,9	116,3	131,5	122,8
Текстиль та одяг	1018,8	1173,5	1326,8	1511,3
Транспорт	1100,6	1267,7	1433,3	1499,7
Продукти рослинництва	708,6	701,6	816,2	845,6
Деревина і вироби з деревини	221,5	255,2	288,5	314,8
Різне	755,3	870,0	983,6	952,3
Всього, млн	10344,7	11915,7	13471,9	14121,2

* Статистичні дані із джерела: Незалежна група з макроекономічного аналізу та прогнозу (Київ, Україна), 2019 рік. URL: <https://cutt.ly/vjXsCNK>

Додаток 7.

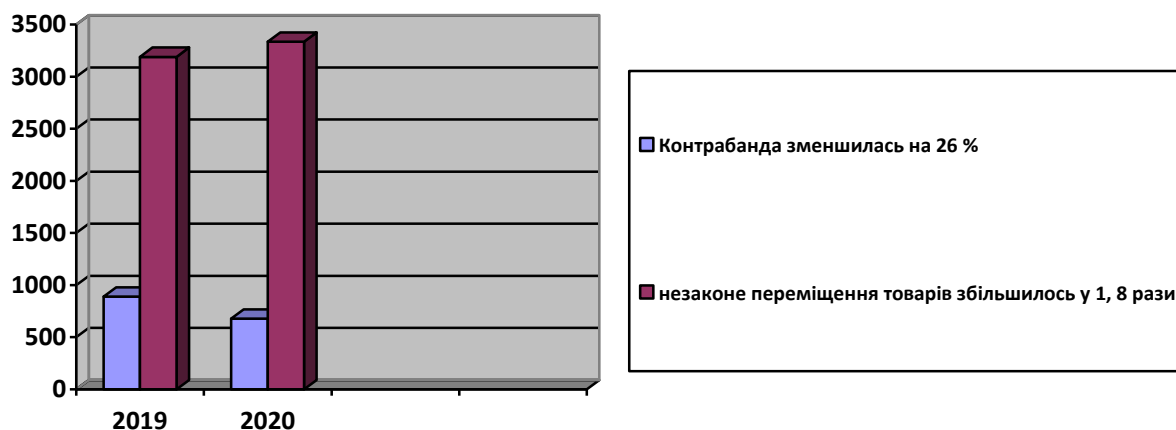
**Порівняльна таблиця показників вчинення правопорушень,
пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в
Україні за 2019-2020 роки***

вид	Кількість		збільшення	зменшення
	2019	2020	2019	2020
зброя	501од.	569 од.	13,5%	-
боєприпаси	7 198 шт.	23 789 шт.	3,3 рази	-
вибухових речовини	35,3 кг	17,78 кг	-	50%
наркотичні засоби	378,52 кг	2 977,94 кг	-	7,9 рази
психотропні речовини	11 кг	17 кг	1,5 раз	-
прекурсори	30,14 кг	6 861,81 кг	абсолютне збільшення	-
автотранспорт	112 од.	45 од.	-	2,5 рази
різні товари	з 146 вип. /298,58 млн грн	з 3 335 вип. /534,04 млн грн	на 6%	-

* Статистичні дані із джерела: Аналітичне зведення про обстановку на державному кордоні та результати оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України за 9 місяців 2020 року.

Додаток 8.

**Порівняльна динаміка контрабанди наркотичних засобів та зброї
(ст. 201, 305 КК України) та інших правопорушень, пов'язаних з
переміщенням товарів/предметів через митний кордон,
в Україні за 2019-2020 рр.***

*Статистичні дані із джерела: Аналітичне зведення про обстановку на державному кордоні та результати оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України за 9 місяців 2020 року.

Додаток 9.

**Схема запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням
товарів/предметів через митний кордон**

